

П. ХРИСТЮК

Соціальні мотиви в творчості М. Хвильового

(З приводу збірки нових етюдів М. Хвильового: «Осінь»).

I

«Я читаю кожного дня книжки, але я ні разу не зустрів справжньої книжки (поеми) про нашу—в віки—революцію»,—каже М. Хвильовий в етюд «Слово». І дійсно, сучасні письменники ще не «росказали нам про те, як йшла, як греміла молода епоха», так само як і не дали ще ні одного більшого синтетичного образу теперішніх після революційних складних соціальних відносин.

І це не дивно—«Молода епоха» тільки що народжується, нова суспільна система ще не з'ясувалась, не усталилась остаточно: в ній все ще кипить, перемішується, перетравлюється, зарисовується лише загальний контур нових форм життя. На такому суспільному тлі навіть геніальному письменникові не можливо дати широкий синтез і доводиться обмежитись вузьким завданням: фрагментами, новелами, етюдами, силуетами і т. д. Цим обмежується поки що і М. Хвильовий.

Але таке обмеження не може задовольнити ні читача, ні письменника. Читач шукає ширших, глибших образів, що допомогли б йому швидше й краще розпізнати сучасне соціальне оточення і систематизувати його соціальну свідомість. Правдивий письменник шукає того синтезу, напружено працює над утвореннями великих і глибоких закінчених художніх образів. І М. Хвильовий в названому вище етюді каже, що він хотів би бути генієм, «щоб розказати, як йшла, як пройшла, як греміла молода епоха».

«Я ще не знаю, що я напишу, але на моїй душі біль... Я гадаю, що я все-таки напишу гарний твір, бо ж яблоні тільки-но зацвітають у садах моєї фантазії, бо ж передо мною, за мною гори поетичного матеріалу».

І мабуть ближчі роки дадуть нам не один «гарний твір» на українській мові, що збагатить нову українську і світову літературу прекрасними творами, творами про муки народження і творчості нових форм соціального життя, життя, що сходить після великих боєвищ на руїнах старих капіталістично-поміщицьких відносин на родючій землі, зрошеній людською кров'ю. М. Хвильовий вдумливий та пильний обсерватор. Він не дурить себе блискучою (але порожньою) фразою, не ганяється за зовнішнім ефектом та за славою новатора художньої форми, навпаки: у Хвильового помітно навіть якийсь консерватизм що до форми, нахил до студіювання (і до якоїсь міри й унаслідування) форм творчості старих літературних класиків. Чи не цим слід пояснити між іншим те,

що М. Хвильовий у своїх творах тепло і частенько згадує про «геніяльного» Тоголя, про Тургенева, Дікенса й інших великих майстрів слова. М. Хвильовий на очах росте, на очах розкриває крила свого талану, пронизливо адивляється в життя. М. Хвильовий розкаже нам не тільки про те, як ішла, як пройшла, як греміла молода епоха, але й про те, що вона принесла, несе й принесе ще в майбутньому людству, що б'ється нині за нові форми суспільної праці, за нове більш щасливе життя. Що-ж дає нам тимчасом М. Хвильовий у своїх новіших етюдах, зібраних в книжці «Осінь»?

М. Хвильовий спиняє тут свою й нашу увагу лише на одній суспільній групі: на інтелігенції і то не на всій інтелігенції, а, головним чином, на тій її частині, котра найбільш вражає нас чи то своєю непристосованістю до нових після революційних суспільних відносин, чи то своєю особливою гострою участю в революції, в класовій горожанській війні. Про інші суспільні групи, про робітничу класу, про життя селянства, про радянську торговельну буржуазію (непманську верству) М. Хвильовий мовчить. Інтелігенція (партійна-комуністична і непартійна) і куточок мійського міщанства—от сфера новіших етюдів Хвильового. Про робітника або селянина Хвильовий згадує побіжно і то лише для того, щоб виразніше підкреслити вчинки, духовий стан інтелігентів (сторож Нестір з «На глухім шляху», вартовий чека—з «Я», кур'єр Григорій з «Пуделя», бувший половий трактиру, Пупишкін—голова Пролеткульту—з «Лілюлі», друкарський робітник Карпо з—«Санаторійної зони»). Виключення становить лише етюд «Елегія», головним персонажем якого є старий газетяр (рознощик газет). Чи оправдана, така увага Хвильового до інтелігенції й міщанства, до цих суспільних груп, чи не штучним є таке споріднення тем—сучасна радянська інтелігенція і міщанство?

Увага і споріднення, на нашу думку, оправдані. Спочатку що до уваги. Частенько можна почути: «називається пролетарський письменник, а пише про інтелігенцію. Щось це мало в'яжеться». Звичайно, це «обивательське» міркування. Класова приналежність письменника виявляється не в тому, про яку суспільну групу він пише, а в тому—як, з якої класової точки погляду він пише. Можна назвати не одно ім'я з-поміж класиків світової літератури, що писали про робітниче та селянське життя, однаке ні один з буржуазно-поміщицьких письменників не зробився через це пролетарським письменником. Це саме стосується і до пролетарських письменників. Та справа ходить не про формальну оправданість. І по суті така увага оправдана і об'єктивно обгрунтована.

Інтелігенція, як відомо, не являється класом, вона представляє собою проміжну соціальну групу, котра походить і поповнюється «виходцями» із різних клас, працює й ідеологічно солідаризується з різними класами. Отже можна (і слід) розрізняти капіталістичну інтелігенцію, пролетарську, дрібно-буржуазну і так далі. Історично інтелігенції майже завжди виконувала дуже важну технічно організаційну суспільну функцію; в капіталістичному суспільстві технічно-організаційна роль інтелігенції набрала особливо великої ваги. В країнах найвищого капіталістичного розвитку—в Сполучених Штатах Америки, в Німеччині, в Англії дуже складне технічне керівництво продукцією лежить цілком на інтелігенції, капіталісти ж обмежуються лише привласненням надвартости, організацією політичної боротьби з пролетарською класом з метою збереження диктатури буржуазії та веденням зовнішньої імперіалістичної політики, при чому і в цих галузях своєї діяльності капіталісти

користуються технічно-виконавчими (і технічно-організаційними) послугами своєї капіталістичної інтелігенції.

Зрозуміло отже, чому інтелігенція завжди притягала до себе увагу з боку суспільства (з боку різних його клас). Не втратила вона свого значіння і для нашої переходнової доби, зокрема в сучасних умовах першого спроб створення нових соціалістичних форм суспільного співжиття. Проф. Варга, Н. Бухарин, В. Мілютін, К. Кауцький і ціла низка инш. визначних соціологів-економістів, у своїх працях про суспільну економіку й структуру переходнової доби (доби пролетарської диктатури) уділяють велику увагу інтелігенції, з'ясуванню питання про її місце і значіння в соціальній системі. Можливо, що в майбутнім соціалістичнім суспільстві загальна культурність, масовий рівень технічного знання на стільки підвищиться, а керування суспільним процесом продукції і політично-організаційні форми настільки упростяться, що організаційні функції відпадуть від інтелігенції,—але у всякім разі це справа далекого майбутнього.

Ми ж мусимо рахуватися з фактом. Мусить рахуватися з ним і письменник, в тім і пролетарський.

Є ще й другий, ближчий мотив для того, щоб заінтересуватися письменникові інтелігенцією. Це те, що інтелігенція (партійна і непартійна) приймала (в значній частині) активну участь в горожанській війні. Як вона поведилась в революції, як вийшла з класової війни? Чи знайшла вона своє нове місце в новому післяреволюційному суспільстві, чи зрослося з новим життям? Звичайно, не деникинська чи гетьманська активно контрреволюційна й поміщицько-капіталістична, а, так звана, демократична активна й «нейтральна», «неполітична» маса інтелігенції? Це питання, безумовно, має широкий інтерес, і письменник має всі підстави для того, щоб спробувати дати відповідь на нього.

М. Хвильовий і дає сам цю відповідь: власне часткову відповідь на частину запитання.

Ми спостерігаємо, що де-яка частина інтелігенції (але, звичайно, далеко не вся) вийшла із революції розбитою, вичерпаною морально й фізично, непристосованою до нових умов життя: перейшла з ролі організаторів на ролю непотрібних людей. Де-які групи розгубились, дезорієнтувались на самім початку революції і залишилися такими й досі. Інші, не зважаючи на всі страхіння горожанської війни, залишилися мрійниками, незлитими з життям романтиками. Де-які групи впадали в процесі горожанської війни в такий фанатичний екстаз, подиктований відданістю інтересам революційного пролетаріату, революція виставляла їх на такі тяжкі іспити, що їхня психіка надломлювалась, а вчинки межували з безумством. Уляглась буря горожанської війни, скрипилась радянська влада, і маса «нейтральної», «неполітичної» інтелігенції почала похапцем елементарно і грубо пристосовуватись до нових обставин.

От теми й ділянки з життя інтелігенції, яких торкається М. Хвильовий. Тих, що вийшли із революції повні сили, енергії, завзяття, що киплять творчою енергією, що не знають розходження між словом і ділом, що перетворюють свої переконання в життя,—натур здорових тілом і духом. М. Хвильовий у своїх етюдах не торкається.

Чому?

Це окреме питання, на якому ми тут не будемо спинятися.

II

— «Я думаю зараз про жінчину революції...

— Ти скажи мені: невже жінчина так міцно зв'язана з революцією, що без неї новелистові не можна обійтись?

— Да, Мар'є, без жінчини не можна обійтись...

— А я тобі не вірю!—говорить Марія.—Не вірю тому, що ти й досі не показав жінчини в революції.

— Да, Маріє! Я ще не показав, але я покажу.

— Ні, ти її не покажеш, бо в твоїм уявленні вона не більше, як «самочка» (з етюда «Слово»).

Отже про жінчину (не самочку) в революції. Вона—така жінчина є—і Хвильовий хоче дати образ її. Сліди шукань знаходимо в нових етюдах його. Лише сліди, натяки, бо, повторюємо, увага Хвильового на цей раз зосереджена головним чином на розкладі певних груп інтелігенції.

Спочатку про жінок активних життя яких в дії, в рухові, в боротьбі,—які не кохаються в самокритиці. Це Майя (з «Санаторійної зони»), Мар'яна (з «Заулка») і Вероніка (з «Силуетів»).

Мар'яна—донька канцелярійного урядовця. Коли почалась революція, кинула (не скінчивши) гімназію («к чорту») і кинулась у революційний вир: вступила в комуністичну партію, почала працювати в чека і зламалась, не витримала. Коли буря горожанської війни уляглась і «секім-башка» одійшло в минуле, Мар'яна відчула в своїй свідомості порожнечу і впала в апатію. З комуністичної партії її виключили за те, що не вносила три місяці «членських». «Словом, безпартійна комуністка». Воля до життя паралізувалась. Мар'яна рішає покінчити з життям. «А щоб не було повороту—сьогодні вночі віддалась сифілітику. Це найкращий спосіб проявити силу своєї волі»—примусити себе покінчити з життям. Після нічної оргії, після вина і любовних обіймів з сифілітиком (який за них заплатив), Мар'яна впадає в роспач. «Так, треба кінчати, швидче, скоріше»,—плаче вона і не одважується зробити це.

Чи багачко таких Мар'ян?

Майя—також чекистка, але не бувша. Вона сильніша за Мар'яну і ціпко тримається за життя. Але й вона вже хвора, неврастенік і вона вже зламалась, вже не може перемогти в своїй психіці хоробливого нахилу, набутого роботою в чека. Спеціальність Мар'яни-красуні—удавати з себе закохану і віддаватись політичним противникам (комуністичної партії) з метою видачі їх потім в чека, на розстріл. Віддаватись першій ліпшій людині—певний героїзм, певна жертва, але вона винагороджується свідомістю того, що ворога знищено. Однак жертва і винагородження не завжди балансуються, і в психіці створюється, глибшає росколина. Крім того, тут можуть приплутуватись і різні біологічні явища, почуття симпатії, інстинкт розмноження,—і тоді «балансовий розрахунок» ускладняється ще дужче.

Так сталося і з Майєю.

— «Я звикла досліджувати, доносити»—каже Майя.

«І поскільки до інших справ була постійна індіферентність і поскільки я завжди пам'ятала, що червоній охоранці я віддала все, що могла,—я не тільки полюбила цю справу, я, просто, сто чортів! не можу жити без неї».

«Я порушила свій дівочий стан з випадковим самцем... Я пр
несла в офіру все, що могла дати... Мої пацієнти були віртуозами
Але «пацієнти» попадаються все рідше. Майя нервується. Роскош
в психіці глибшає. Треба шукати «пацієнта», треба шукати роботи, тре
рятуватись. І от Майя натрапляє на інтересний слід. Якийсь видний ана
хіст, хорий на неврастенію (після тяжкої кризи світогляду), попадає
в радянську санаторію. Майя починає полювати за ним. Вона не вірить,
він вже всього лише бувший анархіст, вона принажує його до себе своїм
роскішним тілом і все хоче дізнатись про його правдиві переконання
викрити, що він ворог, анархіст і лише прикидається не анархістом.
Ціле літо вона віддається йому і врешті пересвідчується, що анархіст
дійсно всього лише хора людина, нездатна до політичної боротьби. Психі
Майї не витримує такого несподіваного викриття. В розпачі, з гнівом
розгубленістю вона нарешті признається в своїй невдачі хорому, бувшому
анархістові:

«Да, я вас кохала, бо я думала, що ви є справжній анархіст,
я сподівалась, що ви дасте мені де-кілька прекрасних хвилин. І відда
ватися вам, скажу, для мене було щастям. Я знала, що моє тіло, моя
ласка розв'яже вам язик і ви мені розкажете те, чого я потребу
Так! Я вірила, що до осені ви будете сидіти у підвалі... Бо поду
майте ж: в цім вся я... Але я помилилась. Нарешті, я бачу, що ви є
остання соломинка, за яку я схопилась і не вдержалась»...

А коли анархіст (неврастенік) утопився і ховали його, Майя стояла
в лісі, на горі, «з заплученими очима, одкинувши голову на гілку». «Вона
щось шепотіла, ніби творила якусь невідому молитву»...

Вероніка (з «Силуетів») — донька білогвардійців, що втікли за кордон
і відреклися від своїх дітей — переходовий тип до мрійників. Вона виявляє
активність, але в своєрідній, застарілій, нікому не потрібній романтичній
формі. Вона комуністка, але б'ється з проблемою злиття інтелігенції
з робітничою масою: переселилась у робітничий район, ходить на босоніж
в холод, опрощується.

— «Глупо, — пробує переконати її брат Стефан. — Ти хочеш
ближче до маси, але цим ти тільки одриваєшся від неї. До кого у
робітників антагонізм — до інтелігенції? Помилка. До тих, що ходять
в чоботях? Помилка. От до кого: до тих, що нють, що хочуть під
робитися під них. Скажи щиро: «я інтелігент», — працюй щиро, і маса
буде поважати тебе».

Але Вероніка фанатично дотримується свого: «Ні, Стефано, ти мене
не переконаєш» — відповідає вона братові. «Потрібне героїчне терпіння», —
додає вона.

Таких Веронік є чимало. Вони завше з'являються в тяжкій для
суспільства часи; їхня чутлива психіка так гостро реагує, що врешті
втрачає рівновагу і збочує на манівці аскетизму.

Подібно до Вероніки тікає від життя і сестра Катря, мрійниця, без
грунтовний романтик. Тиха дівчина, з трохи кирпатеньким носом і без
цвітними тихими очима, на якій весь її одяг сидів якось незграбно. Вона
багато читала, заглиблюється в абстрактні проблеми («де починається
вільний геній царя природи і кінчиться крамар»), заплутується в аналізі
своїх вчинків, зневірюється у своїх силах (називаючи себе «бездарною
людиною») і нарешті мріє про те, щоб «перекинутись в Сибір, до самого

Байкалу, за тисячу верстов, щоб пожити там в глухій тайзі... Можливо, Катря там скоріше «розв'яже ті проблеми, які тут їй ніяк не вдаються».

Ій, як і Вероніці, можна було б подати пораду за робітницею Христіною (з «Силуетів»).

— «Товаришочок! Чого ти така сумна стала, змарніла зовсім. Парубчину тобі треба. Ой, бачу, парубчину!»

Але такої ради замало. Тільки тоді, коли зміняться умови суспільного життя, коли бурхливі події не будуть надломлювати кволої, невихованої, незагартованої до боротьби психіки, коли налагодяться певні, здорові міжгрупові соціальні трудові зв'язки, тільки тоді кожний індивідуум, всі ці Катрі і Вероніки перестануть сумувати, переймуться оптимізмом життя, кожна з них знайде собі і без чужої поради «парубчину», інтересну, живу справу і не буде тікати від життя в тайгу, не кидатиметься в опрощення, в аскетизм.

III

Поруч з надломленими жіночими постатями подає М. Хвильовий і низку такі-ж надломлені чоловічі постаті: бувший анархіст (чи «анарх») і Хлоня (з «Санаторійної зони»), горбань-карлик Альоша і бувший комуніст Огре (з «Лілюлі»), комуніст-чекіст, Андрюша і «Главковерх Чорного Трибуналу» (з етюда «Я»). Разом з новими персонажами М. Хвильовий порушує де-які нові проблеми.

Молодий, чутливий хлопець Андрюша в порядку партійної дисципліни працює в чека, що тимчасово росташувалось в палаці бывшего поміщика край міста. Кілька днів підряд йде бій з білими. Чека працює безперервно, розстрілюючи що-дня десятками, так що врешті «нікуди було вміщати винний і невинний обивательський хлам». Нерви у всіх чекістів напружені до краю; щоб триматись далі—п'ють вино. Андрюша не витримує і врешті кудись зникає, бо він «буквально не знає, навіщо ця безглузда, звіряча жорстокість».

Голова «Чорного Трибуналу Комуни» тримається, але його «я» починає двоїтись. Він напружує всіх зусиль, щоб встояти на тяжкій посту «салдата революції». Та ось приводять у двір великий жіночий натовп: ці жінки «вели одверту агітацію проти комуни» і їх «треба розстріляти». Чекіст кидає погляд на натовп і визнає серед жінок-черниць засмучену постать своєї улюбленої коханої матери, що була втіленням «наївності, тихої журби і доброти безмежної». До матери він ходив всі дні одпочивати після тяжких переживань в чека... Що робити: розстріляти й матір, разом з іншими, чи відпустити? Нервово напруження досягає вищого ступня; в чекіста починаються галюцинації: ні, ніякої матери немає, це лише привид, фантом.

— «Невже я веду її на розстріл? Що це: дійсність чи галюцинація?»

Ні, це дійсність. Чекіст—салдат революції—сам веде свою матір на розстріл, бо

«це була єдина дорога до невідомої прекрасної комуни...»

...Панцерник заревів у бору. Здіймались огні. Йшла гроза. Ворог пішов у атаку, повстанці відходять.

«...Тоді я у млості, охоплений пожегом якоїсь неможливої радості, закинув руку на ший своєї матери і притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів маузера і нажав спуск на скроню.

Як зрізаний колос похилилась вона на мене. Я положив на землю і дико озирнувся...

Класовий інстинкт, почуття обов'язку перед революційним колективом, логіка війни перемогла більш вузький родинний інстинкт, почуття любові до матері. Але чекист не витримав:

«Роскололось моє власне я... бо хоч я й чекист, але я й людина».

Проблема поставлена гостро, надто гостро. Хвильовий жорстоко зачіпає за самі болючі струни нашої психіки, так жорстоко, що хочеш одмахнутись від неї, хоч би по тій причині, що немов би автор бере в житті не типове, а грає на збігові обставин. Але обвинувачення автора безпідставні, він не ганяється за штучними ситуаціями, за надуманими ефектами. І тема ця в літературі, зокрема і в українській, не нова. У Гоголя батько власноручно вбиває сина, у Шевченка батько ріже малих дітей, у Коцюбинського двічі зустрічаємо ці моменти.

Отже проблема стоїть глибше і ширше, ніж то може здатись з першого погляду, і, щоб розв'язати її в постановці Хвильового, необхідно глянути далі від чека, далі від надломаного психично чекиста. І сам Хвильовий настановлює читача на таке більш глибоке, історичне розуміння «безглуздої, звірячої жорстокости» горожанської війни. «Темна історія цивілізації», через середньовічну інквізицію, через чека йде людство, роздерте класовою боротьбою, до «невідомої й прекрасної комуні». В класовім суспільстві, де людські сили спрямовані не лише на боротьбу з природою, але й на боротьбу одної групи з другою; взаємне винищення, безглузда жорстокість—неминучі. Вони зникнуть лише тоді, коли знищено буде поділ суспільства на класи, і людство почне свою справжню історію.

Тяжко сучасній людині перемогти родинні (сімейні) почуття, відірватися від стародавньої елементарної суспільної групи—родини, від «роду».

«Бодай тая річка риби не сплodiла—вона ж мене, молодого, від

роду одбила»,—

але не менш, а може ще й більш тяжко відриватись від живого тіла класового колективу. Бувший анархіст і бувший комуніст Огре—інтелігент, з недорозвиненим чуттям класової колективістичної свідомості—не витримави взятої лінії, зламались, втратили зв'язок, опинились на мілкому, усунули ґрунт з-під власних ніг. Бувший анархіст відчув, зрозумів, що він «не лише зайвий, але й шкодливий»—і кінчає самогубством. Огре ще тримається, працює, метушиться, але відчуває порожнечу, невдоволення життям,—так само, як невдоволена нудьгує Тетяна, що скінчила гімназію з золотою медаллю і перетворилась в «радянську баришню»—друкарщицю («Пудель»).

Такі непристосовані до життя трапляються в кожному суспільстві, але в сучаснім радянськiм їх особливо багацько. Неврастенік Хлоня і горбань-карлик Альоша—стоять на крайньому полюсі цих невдоволених, ображених і обійдених.

IV

Нарешті про широку інтелігентську неполітичну масу й міщанство, що елементарно, не розуміючи соціального значіння та змісту сучасних революційних подій, пристосовується до нових суспільних відносин. Ось вiн радянський канцелярний урядовець Аркадій Андреевич (з етюда—«Заулок»), що зовсім не розбирається в сучасних подіях, але вдоволений з того, що

нарешті (після кількох місяців) виплатили в установі платню, наміряється вступити до комуністичної партії і заготовив прохання:

«Прошу меня зачислить в кандидаты Вашей государственной партии. Мои личные убеждения в правоте коммунистических идей»... і так далі.

Його дружина—Степанида Львівна, що замість царських портретів повставляла в рями Леніна і Троцького, перейнялась до них пошаною за те, що «вони не прикривають учрежденія», в якому служить її чоловік. Вона «до ділов государственных» не втручається і готова купити і розвішати по всіх стінах портрети всіх комуністів—начальників її чоловіка, аби лише не звільнили його з посади.

Ось вчителька з глухого села—Наталія Миколаївна, яка покірно, тупо, нічого не розуміючи, працює в школі, виховує громадян соціалістичної республіки («На глухім шляху»). Викладає історію в буржуазному освітленню подій; потайки від дітей молиться богу, що діти помічають і беруть на увагу, а на запитання дітей:

—Наталія Миколаївно, а нащо ви ікону зняли?—відповідає:

—Ах, діти! ікон уже в класі не можна вішати: Наробраз не дозволяє.

Пролетарський «Інтернаціонал» сприймають, як «державну пісню», зовсім не входячи в оцінку його змісту.

Міщанство зростається з новим побутом, але не піднімається до нього, а, навпаки—стягає його до своїх міщанських низин. Прикрашує кімнати К. Марксом (вважаючи його за великого чиновника з Петербургу), викидає в свята на вулицях червоні прапори, відучується дивитись на комуністів і радянську владу, як на «їх», і починає залюбки вживати всюди «ми», «наше».

Ці міщанські впливи передаються і на певні частини комуністичної інтелігенції, в першу чергу на ту, що вийшла із міщанства. Звідси й сполучення у Хвильового інтелігенції з міщанством.

V

От що в коротких рисах дає М. Хвильовий в своїх нових етюдах. Поява їх ще раз свідчить, що українська література розвивається, наздоганяє світову літературу.

М. Хвильовий росте на наших очах. З часом він захопить життя ще глибше у всіх його проявах і дасть поруч з аналізом і велетенський художній синтез.

М. ДОЛЕНГО

Трагедія непотрібної трагичності.

З приводу творів Валеріяна Підмогильного.

В сучасній прозі є одна велика хиба—в інтернаціональному масштабі. Проза по суті своїй повинна житися описами, а як матеріал до описів, перед сучасними прозаїками встають історичні—військові та революційні—події на занадто близькому віддаленні в непевній перспективі особистої біографії. Звідси виникають для авторів три можливості розвитку в їхній творчості... Перша і головна є цілком природною—лінія найменшого опору—автор описує те, що робиться навколо його,—і, відповідно до свого хисту, соціального походження та інших факторів.. або губить історичну вагу своєї теми в особистих споминах, або власну особистість в темах історичного значіння. Тікаючи од цих двох неприємностей, сучасний прозаїк примушений теж до рішучої дилеми. Треба або втекти кудись (та куди?) од того матеріалу, що криком кричить навколо, або дати йому певну організацію, скористуватися ним, саме як підвладним авторові художнім матеріалом, а не скоритися самому владі пекучих вражінь. Але остання можливість вимагає такого творчого темпераменту, що він є властивим тільки тим одиницям, яких ми звемо геніями. Здається, ні в кого з сучасних прозаїків, крім Еренбурга, не вистачило геніальності чи нахабства взятися серйозно до завдання—на свій кшталт переробити всю сучасність («Трест Д. Е.»). За для того, щоби виконати в іншому, не в ціннично-сентиментальному, шаблоново-парадоксальному еренбургівському стилі завдання, треба зусиль колективу, праці певної генерації письменників, бо стиль часу змінився без повороту. Втекти од сучасності можна хіба тільки в лірику, а це значить одмовитись од зазначеного чергового герцю між людиною та оточенням на літературному полі.

Для белетристики вміраючих груп і класів дуже характерним з'явищем є затулення особистими подіями та відповідними споминами подій історичного масштабу—досить просвітчає затулення... При цьому відбувається іноді зовсім кумедне змінення масштабів. Ілюстрації знайдемо в емігрантській пресі в чималій кількості.

Ця трохи наївна, специфічно буржуазна, псевдо-індивідуалістична форма підходу до дійсності знаходить собі антитезу в тій формі засвоєння дійсності, яка засвоєна зараз літературною молоддю радянських республік.

Як було вже зазначено, остання форма полягає в тому, що автор тоне серед дійсності, безпорадно гублячи свою індивідуальність. Спостерігаємо при цьому де-які цікаві закономірності, між иншим зв'язок між емоціональним тоном творчості і соціальним походженням автора... У зв'язку з затуленням подій соціального масштабу особистими виникає мимоволі

дильничний тон твору по-за художніми і взагалі свідомими намірами автора: характерне з'явище для буржуазної літератури доби її розкладу. Для пролетарської літератури де-ким (і автором цих рядків для української між іншим) спостерігався характерний похмуро-батьорий, буденно-драматичний чи святково-патетичний тон без певної колізії між особою та оточенням. Зникати в темі Хвильовому, напр., значно легше, ніж Підмогильному, про якого далі буде мова, але й виникати з неї буде легше: не відчувається аніякого напруження в постійних авторських ремарках першого. Валеріан Підмогильний дає класично яскраві зразки зовсім іншого емоціонального тону творчості, тону типового не для буржуазної і не для пролетарської літератури, а специфічно властивого для інтелігенції, яко міжкласової групи і т. и. Як що кожна класа висовує свою інтелігенцію (див. брошуру А. Ковалівського—«Питання економічно-соціальної методи в літературі»), так і сама «інтелігенція», в звичайному розумінні слова, може висунути для задоволення власних своїх інтелектуальних інтересів теж свою інтелігенцію. От представником такої інтелігенції для інтелігенції, на наш погляд, і є Підмогильний. Звідци характерний трагічний (боротьба—безнадійна до смішного—героя з обставинами теж безнадійно смішними...), чи трагікомічний тон всіх без найменшого винятку творів письменника.

Звідци порівняння його в критиці з тими письменниками, що теж були інтелігентами для інтелігенції—з Леонідом Андрєєвим, з Антоном Чеховим—росіянами, з Анатолем Франсом, Пшебишевським, Гамсуном (невдало, але все ж...)—європейцями. Між «рідних» порівнювали Підмогильного з Винниченком, з небіжчиком Плющем, з Кримським (в оповіданнях...).

Ясно, що всі вищенаведені порівняння виникли не з формально аналітичного порівняння будови творів, а просто на вухо, бо відчувалась якась певна спорідненість в тоні. Формально певної спорідненості в перерахованих авторів не спостерігається.

Керуючи свідомо чи частіше напівсвідомо організацією художніх спостережень в певний твір, емоціональний тон є, хоч і малопомітним на перший погляд, проте великої, ґрунтовної ваги фактором у походженні твору. Він є містком для переходу впливів оточення на форму і, не дивлячись на функціональну залежність свою од соціально-економічного ґрунту, здебільшого в загальних рисах не змінюється протягом усієї творчості. Однотонність творів Підмогильного показна дуже з цього погляду... Не завжди легко розпізнати, в чому саме полягає тон чи настрій твору, хоч він і є ніби всюди.

Для того тону, що його дає Підмогильний, характерні психологічні ознаки то є песимізм і скептицизм. Ці якості, поширені у відношенню до всесвіту й до власної особи (на весь макро-і мікрокосмос), вважаються й досі обов'язковими для пристойного інтелігента... Керуючи не тільки обробкою, але й добром спостережень, тон творів, зовні цеб-то скептицизм і песимізм автора, визначають і сюжети окремих п'єс. Кажучи коротко, ці всі сюжети зводяться до однієї теми, до тієї ж обов'язкової для специфічно-інтелігентської літератури теми колізії між окремою свідомою особою та оточенням.

У трактовці такої традиційної теми Підмогильний виявляє свої особистості відповідно до особистостей того оточення, з якого він бере свої спостереження, та до своїх індивідуальних ознак.

Зазначена колізія в Підмогильного переходить в досить своєрідній формі і дає несподівані наслідки. Основна пекуча тема у нього—то є трагедія даремного напруження, непотрібного зусилля. Розвиток дії йде ритмом міцного замаху на щось тверде, але той замах падає в порожнечу, і всі твори В. Підмогильного мають зовсім однаковий кінець, однаково несподіваний завжди.

От у першому «томі» оповідань за 9 назвами знаходимо 8 певних прикладів до вищезазначеного твердження. Загальна схема буде така:

- 1) Герой з розпачливою ворожнечою до—
- 2) Оточення, що цілком до його байдуже. (Репрезентуючи ту байдужність, часто, хоч не завжди, виникає з оточення—героїня).
- 3) Важке напруження героя в останньому надсильному зусиллі.
- 4) Епілогічний замах в порожнечу. Кінець виявляє трагічну чи трагікомічну непотрібність усієї трагедії героя. Загибель і завіса...

В першому же оповіданні з провіденціальним назвиськом «Старець» ще, на думку цінителів, не занадто самостійному (один з найперших творів автора, видруковано вперше в збірникові «Січ»,—Січеслав, 1919 р., кн. II), зустрінемо певне переведення нашої схеми. Конкретні подробиці (замість алгебричних знаків їхні арифметичні значіння...) коротенько наводимо.

Герой—молодий старець Тиміш, одноногий каліка (далі побачимо, що всі герої Підмогильного, з тієї чи іншої точки погляду, старці та каліки...). Відношення старця до обставин, що серед них він животіє, досить красномовно характеризується реплікою його на 7-й сторінці першого тому:

«Проклятий, чорт проклятий»,—шепотів Тиміш, дибавши по вулиці.

Оточення—пекло міста. «Місто шуміло й хвилювалось, кипіло й реготало».

Місто нагадує авторові величезного гада, що повзе по землі. Люде котяться широкою хвилею невпинно, немов заведена машина,—в черзі гада. Коли ж гад плюється, Тиміш ховає плювок той—гроші—в кишеню. Так весь день, а далі ніч вилазить із-за обрію і розповзається по місту. Одної такої ночі і відбувається романтична пригода, переказана автором у цьому оповіданні. Рух міста вночі спинився і з нього виникли окремі постаті в натуралістично фантастичному освітленні Підмогильного (і при цьому ж в автора стильне...). На квартирі старця стріваючи,—«чарівним привидом стояла баба в напівтемних обіймах ночі, навіть здавалося, що вона висить і гойдається в повітрі». Підмогильний підкреслює, що «в такому освітленню баба робилась таємничою і великою» (стор. 15). Це не заважило їй трохи не побити Тимоша, бо замало (11 копійок) вистарчував. Перша маленька колізія в героя на економічній підбійці.

Трохи згодом виникає героїня—Галька, що «на розпродажу жінок бігає під лихтарями, сміється—молода, опасиста і вродлива. І от, за вічним прикладом Данта, бідний старець починає мріяти про цю неприступну для нього Беатриче. Згучить рефреном теж—опасиста, молода, вродлива,—і зростає важке напруження, третя частина трагедії непотрібною трагічності в освітленню цих своєрідних «чарів ночі». Сам автор її зазначає окремим розділом і старанно нотує рефлексологічні ознаки важкого напруження героя в останньому надсильному зусиллі.

От початок—грюк у вікно опік Тимоша. Він хутко підвівся, схопивши, як голодний звір, костура. От таке характерне—«те, що він

кожного вечора збирався зробити, як і завше, лякало його, здавалось неможливим і смішним».

Далі «полум'я жаги й бажання» перетворюється в «божевільний нестриманий вогонь» і вже не було змоги його вгамувати.

Напруження переймається не тільки психологічно, а фізіологічно, фізично. «Вогонь жер тіло, а воно напружувалась, загартовувалась і витягалось у міцну сталеву струну».

Але напруження, досягши непереходимих ступенів соромливо розпачливого тремтіння, повинно вилитись у якийсь вчинок, — скінчитися безнадійним замахом в порожнечу у Підмогильного.

Характерна боротьба з соромом у старця скінчилась так:

«Ночуй сьогодні зі мною», — пошепки сказав Тиміш, посовуючись по лаві ближче... Героїня остовпіла в ображеному самолюбстві. Йй каліка-старець, з подряпаним обличчям, сміє таке казати, йй, котрій багаті пани платять по карбованцю й більше (економічний ґрунт...).

Друга спроба... «Хочеш, поберуся з тобою... звінчаюся...».

Галька знайшла другий варіант замаху «дуже кумедним». Він є справді трагікомичним. Виникає третій, останній варіант («друга — думка — вилізла із сірого мозку, раптом виросла, набрала сили і певності і сердито пожерла першу»):

«Я заплачу тобі... як всі... як всі... Чуєш?».

А коли героїня відповіла, що з нього, як з каліки, треба не по карбованцю, а троячку, він зненацька зірвався, мовчки схопив жінку...

Бійка скінчилась перемогою жінки. Галька... взяла костура і почала бити їм нерухомого Тимоша.

Останній акорд: стара баба на хвилину прокинулась і... крізь сон спитала:

— Що... там таке?...

І в цьому, як і в дальших оповіданнях, знаходимо цікаві екскурси на спід людської душі, в мережево первісних умовних рефлексів. Можна було б дати цілу психологічну розвідку про цей бік творчості в сучасній літературі, де Підмогильний мав би певне місце...

Але далі. Друге оповідання. Герой хлопчик Ваня. Обставини ніби ідилічні, трохи що не з «Обломова». Навіть страшний ривчак нагадує ту ж подробицю у «Сні» згаданого героя. Але така вражаюча різниця між буржуазним, поміщицьким тоном у Гончарова і розпачливістю дитини — інтелігента в Підмогильного...

Напруження починається з протиставлення інтелігентській дитині «вулишного хлопця», Митьки, що спокушає Ваню на вчинки зовсім не відповідні до його стану, звідкіля й виникає трагедія. М. инш., Ваня не любив Митьку за те, що він сильніший од його і ще за те, що Митька використовує з комерційною метою інтелігентський нахил Вані до нових вражіннь... За пістолік обіцяється Митька показати Вані, де в лісі лежить їхній вбитий собака, що сказився недавно... Той же собака на мент з'являється і в «Обломові», теж у ривчаку, здається, та зараз же зникає легенькою тінню. У Підмогильного з легенької загрозливої тіни виникає ціла важка примара. Примарність виникає несподівано, коли, знайшовши в лісі Жучка, хлопці побачили, що собака ще трохи живий. «Давай доб'ємо його, щоб не мучився»... — ініціатива Митьки, і діти в Підмогильного набирають характерного штампую його героїв:

«Обличчя стали довгасті і поблідли, іноді на них проблискувало шаленство, а в широко розплющених очах світилось щось тупе й дике». Били камінням, а потім киями. У Митьки при кожному замасі києм підіймалось догори ростріпане волосся... Властивий Підмогильному замах в порожнечу, що од його встає догори волосся.

Кінець затягся... але Ваня не витримав свого хвильового озвірення. Його мучить розпачливе каяття в дійсності і ві сні. Він хоче замиритися з Жучком: ніжна вдача не витримує злочину. У всіх героїв Підмогильного занадто ніжна для вчинків їхніх вдача. Остання фраза оповідання: «Ваня не своїм голосом вереснув і зомлів».

«Важке питання» йде чомусь в елегійному тоні. Герой гімназист Андрій, до його антитеза—товариш Микола, відповідно до пари: Ваня—Митька в попередньому хлоп'ячому оповіданні.

Згідно з підвищенням віку та свідомості героїв виникає на першому плані інтелектуальний, розумовий кістяк в загалом емоціональному тлі. З'являється «половой вопрос», саме як свідоме питання. Напруженість виникає, у зв'язку зі спокусами товариша, в цілком певній підпатологічній формі... «Андрій схопився за дерево, щоб не так важко було стояти... думки були не ті, що треба, а голова важчала, і постук серця голосно дзвонив у вухах». Як бачимо, повний діагноз хвороби. Але замах на відповідний вчинок скінчився—«Я занята. Почекайте з півгодини». Катастрофи немає, вона десь за лаштунками—в запитанні Андрія: «А як сиділіс?» та в відповіді Миколи: «Тоді кулю в лоб!

Мораль оповіданнячка цілком безнадійна:

«Від цього не втечеш... крутись, вертись, а прийдеш...

Андрій сумно задумався.

«Пророк»... Герой студент (скінчив гімназію, 19 років) Женя (Євгеній Перепоненко). Оточення дачне, степ, ліс, обивателі, дівчина Надія в ролі героїні. Герой гине під одночасним тягарем релігійного та сексуального питань. Женя простягнув руки вперед і крикнув: «Моліться мені ви, нікчемні раби суспільства»... Кінець штучно притягнений до нашої схеми, і взагалі оповідання це (четверте в книжці) не здається нам вдалим. Але воно нас зацікавило з точки погляду сексуального походження т. з. релігійного почуття (стор. 65—66 і кінець оповідання).

П'яте оповідання з революційного побуту—«Г а й д а м а к а». Герой—учень сьомої класи К—ської гімназії.

Оточення відповідне до теми—«гайдамаки бились чотири дні напружено (укохане слово автора) й з запалом».

Героєві не вдається замах на шляхетну самопожертву за-для національної честі. «Олесеві зробилось гірко-гірко. Гірко від почуття того, що як би він був не такий нікчемний і нікому непотрібний, то його б зараз же розстріляли». І коли його, трохи побивши шомполами, пустили на всі чотири вітри, він не міг вже опанувати себе й плакав... над своєю трагедією непотрібної нікому трагічності. Де-кількама рядками попереду «Олесь болоче жалкував за тим, що його не вбили...».

Читач сам може перевірити нашу загальну схему сюжетності в Підмогильного і на всіх інших творах письменника, бо автор тримається її дуже ретельно. Змінюється в певних рямцях обстановка—місто, село та зрідка повстанський побут. Трохи, але теж мало, змінюється трагікомічний епілог твору, бо переважає чи трагічний, чи комічний елемент

наприкінці. Іноді Підмогильний губить певну перспективу дійсності (в останньому оповіданню «Військовий літун» — ч. 1—2. «Ч. Ш.», напр.), іноді він виявляє себе, як певний знавець побуту... В вузьких межах трьох—чотирьох давно обридлих і зовсім не призначених до остаточного вирішення «рокових вопросов» крутиться весь час думка героїв Підмогильного. Питання ті набірають пекучого емоціонального значіння для героїв, у чому вони подібні до персонажів Винниченка, але психологія останніх більш плутана, складніша. Майже виключно дієві особи в Підмогильного є тиллові герої, тільки в «Військовому літуні» з'являються, хоч і не зовсім справжні, але все ж фронтові. Правда, в тилу на відпочинку, і вдалині вони авторові невдало, та проте це єдиний виняток.

Казати про якусь різноманітність у Підмогильного важко. Він, як ціклоп, одноокий, вперто дивиться в одне місце життя і бачить у житті тільки одно своє. Він поет однієї своєї теми і герой у його один, занадто ніжний і, здається, занадто рішучий, бо не може аніяк пристосуватися до життєвих вимог.

Повторюючись з оповідання на оповідання, одноманітні наслідки стички персонажів Підмогильного з дійсністю починають наприкінці дратувати увагу своєю нікчемною трагічністю.

Не розумієш, навіщо потрібно колекціонувати ці трагікомічні анекдоти і все ж дочитуєш оповідання чи далі вже довшу повість до передбачено-катастрофічного кінця.

Пристосувавши спочатку зазначену методу розгортання сюжету до коротеньких нарисів, наш автор згодом переніс її на довгі порівнюючи твори. Найбільша його річ. повість на 4 аркуші п. н. «Остап Шаптала», ілюструє наслідки цього перенесення. Над цією повістю варто поміркувати—чи вона цілком реалістична, чи вже нічого спільного з реальністю не має... крім де-яких побутових подробиць. Але всі речі Підмогильного з'єднують певну натуралістичність з де-якою фантазійною примарністю,—відповідно до ілюзорності люмпенінтелігентського чи люмпенпролетарського, босяцького побуту укоханих його героїв.

Герой уже не хлопець, не старець, а доросла поважна людина—інженір. Але він селянин з походження, і тому дія повісти відбувається на двох планах—села та міста Києву. Відповідно до головної фігури, тверезіший, супокійно задуманий, заглиблений тон переказу, і тим виразніш кидається в вічі неодхильне виконання ритуального авторового програму... Згідно двом планам дії виникають дві постаті героїнь. На селі—то буде сестра, хора на сухоти, Олюся, що все віддала на жертву своїй любові до брата. Вона вмірає і через це робиться героїнею, бо, фатально з'являючись у думці брата і батьків, руйнує суцільність їхньої психіки, що і без того її підламано руїною громадянської війни. В звязку з цим, ані на краплю не зменшуючи тверезості тону, автор кидає на тло оповідання фантастично побутові бліки, які так природньо з'єднуються з фантастикою спорожнілого міста. І вже не дивуєшся, коли герой, прийшовши благати сестру-небіжку на беріг Дніпра, витягає з річки другу героїню повісти—Ласю.

Лася жива дівчина, що якось випадково попала в річку, а звідти в оповідання Підмогильного. Велика її помилка в тому, що вона дивилась на героя цього письменника, як на живу людину, але хто ж його знав... Та зробити живим цю примару,—з ім'ям і прізвищем Остап Шаптала

їй не вдалося, і вона, витративши весь свій жіночий запал, зникає, залишивши героя самотнім, супокійним і мертвим, ще мертвішим од його сестри-небіжки...

Може й не зовсім дурно кляла стара мати свого інженіра, закликаючи його додому до села. Але й на селі ті ж тихі кошмари влади мерців...

В останньому акорді бабуса Одарка розповідає Остапові «про дорожнечу та інше, чого в неї багато, як грошей на поторжі».

Загибель і справді дуже тиха та й художніша може од попередніх катастроф.

На всю повість можна дивитися ще з точки погляду її ілюстративно психологічного значіння. Підмогильний кохається (та й трохи знається) в психологічній екзотиці буденщини. І тут тема—розклад психіки під впливом занадто сильних вражень—переведена послідовно і в де-кількох варіантах, бо всі дієві особи повісті зачеплені нею. За час революції такі тихі події (контузія без поразки)... були побутовим з'явищем та і взагалі вони відіграють значно більшу роль в житті, ніж можна думати на підставі даних буржуазної літератури. Заслугою літератури специфічно інтелігентської і було весь час існування її, відкриття таких малопомітних на перший погляд «бытовых явлений», а хібною було безумовно це характерне спинення виключної уваги на патологічних і підпатологічних з'явищах. Так само можна сказати і про типового представника цієї літератури—В.Підмогильного.

Але оскільки ж він, Валеріян Підмогильний, є правдивим літописцем сучасності? На погляд наш, цей письменник занадто вже суб'єктивний, щоби мати право на таку назву, хоч в окремих своїх речах він і дає дійсно дуже правдиві та об'єктивні побутові малюнки. Відповідно до свого песимізму й нахилу до трагічності він не міг не захопитись, хай з чисто сюжетного боку, такою вдячною темою, як голод. І, справді, ми знаходимо, в Підмогильного на тему голоду видатну річ,—оповідання «Син».

Ми не знаємо другої речі, де було б змальовано голодний побут на Україні з такою простою, протокольною художністю та й не без де-якого гумору (гумору шибениці) навіть. І те, що річ збудована на анекдоті (як,—див. формулу схеми вище)... і те, що класова боротьба зовсім не спиняється в голодному селі, і те, що голоднеча, з усіма її жахами, тільки додала заохоти до зайвих пліток селянським жінкам,—все з'єднує Підмогильний в один невеличкий та красномовний твір.

Своїм звичаєм автор змістовно підкреслює останні рядки.

Типи не героїв з автобіографічними рисками, а просто людей Підмогильному не вдаються, завдяки зайвій суб'єктивності його. Збудоване на типах оповідання «Військовий літун» не дає живих постатів і здається карикатурним, а коли людина малює карикатуру, думаючи, що це, справді, на неї ніяково дивитися... Фігура комуніста военкома виглядає комічно, в дійсності ця типова постаць має трохи інший вигляд, не така балакуча здебілошого, наприклад. Сам же літун зовсім неподібний якийсь...

Шматочки ж більш-менш типові та цікаві. Побутових малюнків можна зустрінути по всіх оповіданнях письменника... перераховувати їх немає рації.

У зв'язку з загальним песимістичним тоном творчості поета виникає у нього, завдяки впливам якогось мало відомого ще рефлексологічного

механізму в мозку, нахил до спрощеності зовнішньої форми, до схематизму в будові, як усього твору, так і окремих речень. Класично цей нахил виявився у Леоніда Андреева і чи під впливом Андреева, чи самостійно повинен був виникнути і в Підмогильного у зв'язку з підмогильним (поганий каламбур, ще й плагіат...) тоном творчості останнього.

Суб'єктивний до краю в темах та доборі матеріялу, цілком нездібний до пасивної ролі дзеркала сучасності. Валеріян Підмогильний робиться, може й навмисне, об'єктивним в художній обробці його.

Оповідання Підмогильного¹⁾ зовні складаються з окремих коротеньких, сухих, як порох, фразок. Тільки іноді лаконізм їхній спалахне вогнем захоплення і тоді спалахне гаряче з експресіоністичною виразністю без сучасної (чи може вже вчорашньої?) української імпресіоністичної млявості.

От приклад, може й трохи роблений...

«Найшов час»,—мимрив Остап про Марка.

Він витяг обійму і став ладнати в ній набой.

Тиша тим часом стала Тарасові замісто очей.

— Міг би вчора попрощатись, — бубонів Остап.

Синьою плямою підплив Марко й засміявся.

— Шлик є,—похвалився він:—китиця срібна!

Вони взяли рушниці на плечі й посунули назустріч шляхові.

(Нариси «Повстанці» в «Новій Україні» 1923 р., січень—лютий, стор. 73).

От у тому ж оповіданні підкреслено об'єктивний, ніби байдужий тон у фразці:

— Мати розповідала, що в Павлихи врешті таки народився син, а в Панасенків іздох кнурець.

Іноді цей «прийом» з'єднання протилежних цілком мотивів на площинці одного об'єктивного констатування дає не ніжно комічні, а трагічні ефекти. Відповідні зразки дає оповідання «Син», вже згадане вище.

Що-до мальовничості, образовості, так у Підмогильного засмічення зайвою мальовничістю немає. Він, навпаки, може давати вже занадто сухий, протокольний стиль, замінюючи іноді потрібну характеристику дієвої особи ім'ям її та призвищем по батькові. Але зрідка, в тих місцях, де Підмогильний малює напруження, він дає і відповідну експресію в образах, дає динамічний образ—сухий і гарячий,—на зразок (не занадто вдалий...), хоча б цього: «їхні губи вже кресали болючі іскри насолоди». В місцях, розроблених імажиністично («Повстанці», напр.), Валеріян Підмо-

1) Увага: авторів статті були відомі такі твори Валеріяна Підмогильного:

1) «Твори». Том I, 1920 р., «Українське т-во в Січеславі».

2) «Остап Шаптала». Повість, Харків, 1921 р.

3) «Собака». Оповідання в зб. «Жовтень» Харків, 1921 р.

4) «В епідемічному бараці». «Вир революції». Катеринослав, 1921 р.

5) «Повстанці». Нариси. Випадково попали в «Нову Україну». Прага—Берлін, 1923 р.

6) «Син». Оповідання. Окремий відбиток з книжки 9-ї журналу «Нова Громада» за 1923 рік, Київ.

7) «Військовий літун». Оповідання в ч. 1—2 «Червоного Шляху» за 1924 рік. Харків.

8) «Історія пані Івги». Оповідання в журналі «Нова Громада». Книжка 17. Січень 1924 року. Київ.

гильний нагадує зовсім несподівано небіжчика Михайличенка, з'єднуючи як і останній робив, тон пародії та гімну в кожному реченні.

От на зразок з повісти:

«Ця спрага землі і людей, їхнє запекле шкварчання на багатті бажань були Шапталі незрозумілими й чужими».

Частіше автор просто констатує:

«Важке напруження панувало в церкві».

Або так—«думка його досягала вищих ступнів напруження».

Іноді (зрідка) в Підмогильного люде сміються. Це трохи лячно буває —

«Вербун засміявся, і сміх його був подібний до тріскотіння сухого палива, обхопленого вогнем».

Взагалі важке напруження лежить, як важкий тягар на всіх боках творчості цього талановитого, своєрідно цікавого та одноманітного белетриста. Проте він ще дуже молодий.

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

ВИСТАВКА ПАМ'ЯТИ В. І. ЛЕНІНА

Харківська Державна Книгозбірня імени В. Г. Короленка, з приводу роковин народження В. І. Леніна, 23 квітня відкрила марксовський кабінет. При кабінеті було впорядковано виставку пам'яті В. І. Леніна.

* Відкриття клубу ім. Леніна. 23 квітня о 8 г. вечора відбулося урочисте відкриття студентського клубу імени Леніна в ВІНО.

Клуб є об'єднуючим центром культроботи і стає на допомогу комгурткові, він виховує студентів, що будуть поширювати свої знання й понесуть його по-за стіни клубу до підшефних частин і т. и.

Було заслухано привітання від комгуртка КНС, гуртка КСМ, бюро інституту, робфагу й т. и.

КЛУБ ХАРКІВСЬКОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ ІМЕНИ ТОВ. КИРКИЩА

Ще в 1921 році робітники електричної станції організували свій клуб. Роботу в ньому почали з марксовського гуртка для дорослих: записалось до нього 35 чол., займались раз на тиждень; трохи згодом організували гурток жінок робіниць.

Зараз в клубі провадиться робота в значно більшому масштабі: функціонує школа поліграмоти для партійців Ленінського призову на 100 чол., видається 3 стінних газети—одна дорослими членами клубу, друга—комсомольцями й третя—молодими Ленінцями; в жіночому гурткові читаються циклові лекції про жіночу працю, охорону дитини, про жіночий рух то-що; Марксовський гурток II-го ступеню нараховує 60 членів; біб—ка клубу зараз нараховує до 4 000 томів; весь час поповнюється новою літературою; користуються біб-кою не тільки робітники станції, а також робітники й інших підприємств і батальйон зв'язку; що-вечера біб-ку відвідує пересічно 35 чол.; до читальні передплачуються всі харківські й московські газети й журнали.

* В Технологічному Інституті ім. Леніна культурноосвітнє життя зосередилось в таких гуртках: антирелігійний,

політично-економічний, літературний, професійний та інші. Літгурток улаштував литвечірку при участі спілки «Плуга». В науково-технічному клубі імени проф. Тимирязева часто відбуваються наукові лекції на теми: література, електрофікація і т. и. При науково-технічному клубі організовано недавно українську книгозбірню. При книгозбірні імени Толстого регулярно функціонує читальня, в котрій щодня перебуває до 800 студентів. Багацько є нових журналів. До цього року в Інституті викладалась українська мова тільки студентам, але зараз викладається українська мова й професурі. Видаються газети: «Красный Технолог», «Комсомольська Техноложка» і «Голос профшкольника». Студенти українці в підшефних частинах викладають українську мову.

Г. П.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ МУЗЕЙ

Культурна робота української кооперації, що була занепада за часи гоминської війни, знов починає оживати.

У січні цього року відчинено в Харкові для огляду Центральний Кооперативний музей.

Необхідність такої інституції, де б могла виявлятися та досліджуватись кооперативна історія, де б нові робітники кооперації оволодівали б кооперативним методом і промислились свідомістю її завдань. вже давно почувалась кооператорами. Ще у 1913 р. на 2 всеросійському кооперативному з'їзді виникло питання про утворення кооперативного музею.

Війна та революція надалеко усунула здійснення цих бажань, і лише у 18 році ця думка знов виникла в Харкові в ПОЮР'а і у Києві в Дніпросоюза і останній відкрив музей, який і вмер з тим же Дніпросоюзом.

Вукопспілка знову порушила питання про музей і ухвалила заснувати його.

Нарешті у 23 році Вукорада приступила до конкретної праці і організувала кооперативний музей. За ліквідації Вукоради музей переданий був до ВУКС'у.

Завдання музею полягає, з одного боку, в науково-дослідчій роботі і оброблювання зіб-

раних матеріалів у спеціальних кабінетах), з другого—навчально-допомічний та кооперативно-пропагандистський, шляхом улаштування вистав, секцій, екскурсій та инш.

З відділів, які розгорнув зараз музей, найбільше розроблений організаційно-історичний, де в загальних рисах показано стан споживчої та кредитової кооперації на 1913 р., найбільші організації України, що існували до 1920 р.: «Дніпросоюз», «Полтавська спілка», «Поюр», «Союзбанк» та «Українбанк», а також ВУКС, Райсоюзи, Робоча кооперація, Наркомпрод та новий Українбанк.

Крім того, в музею є ще відділи: Промисловий, Кустарний, Сільсько-господарський, Рибний та Кооперативні освіти.

Зараз музей перебуває в стані придбання матеріалу, збирання великого наслідку кооперативного минулого. Він має всі матеріали калишнього музею Дніпросоюзу, цінкові архіви двох діячів кооперації, різних, як і їх епохи—Н. П. Баліна і (на його роковини музей улаштовує виставку) И. А. Самера і т. п. В найближчий час до кооперативного музею поступає частина музею Зовнішторга та архів Ради кооперативних з'їздів Лівобережжя, Музей не носить академічного чи «ведомственного характеру». Він обслуговує не тільки кооператорів, хоч головним чином і орієнтується на них, але веде роботу й по-за межами кооперативних кол, проводячи багато робітничих екскурсій, котрим показують кооперацію в минулому і сучасному.

ХРОНІКА ТЕАТРАЛЬНА

* Державний театр ім. Ів. Франка 1-го квітня закінчив зимовий сезон у Харкові і виїхав на літо на Донбас. Його вистави мають відбутися в Бахмуті, Луганську, Юзовці, Маріуполі, Таганрозі. Під час літньої подорожі, обслуговуючи намічені райони, театр одночасно має підготувати матеріал для зимового репертуару. Літні гастролі закінчуються в липні. Актори одержують місячний відпуск для відпочинку і з другої половини серпня в Харкові розпочинається праця над репертуаром для зимового сезону, який вирішено відкрити на початку жовтня 6. р.

Театр, додержуючи свого принципу—глибоко-емоціонального перетворювання змісту—має на меті для праці в наступному сезоні використати де-які найновіші мистецькі досягнення й надбання в галузі форми й техніки.

До театру запрошуються нові режисерські сили, акторський склад теж буде поповнено.

Складаються умови з відомим малярем-декоратором Ан. Петрицьким.

До вистави в наступному сезоні в першу чергу готується п'єса «1000/0»—Дм. Грудинський за Сінклером.

* Шефство над театром імені Франка. Головна Управа УЧХ взяла культурно-санітарне шефство над театром ім. Франка. Весь колектив артистів і робітників театру пропущено через пансер УЧХ.

* Журі Конкурса на кіносценарії, оголошене Всеукраїнським Фолькліно-Управлінням, закінчило свою роботу, що-до розгляду надісланого матеріалу.

В склад Журі увійшли представники радянських та партійних організацій.

Всього надіслано 48 сценаріїв. За пріоритетним ухваленням Журі ні одна з конкурсних робіт не заслуговує ні 1-ї премії. Більш менш придатних до постановки виділено 3, серед котрих премії розподілено так: 3-ю премію в 300 карб. присуджено за сценарій «Гвозди б делают этих людей»,—автором якого є київський літератор Н. С. Лядов, 2-у премію в 200 карб. за сценарій «Циганський консул», автором якого М. Г. Гершуненко—член Майстерні Синтетичного театру в Одесі,—5-у премію в 100 карб. присуджено сценарію «Станок Черняка», автор якого є сценарист практикант Г. Н. Франц.

Премійовані сценарії після звичайної обробки будуть зняті на кіно-фабриці ВУФКУ.

ВИДАВНИЦТВО «ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ»

Під такою назвою об'єднались видавництва «Червоний Шлях» і «Шлях Освіти». В складі видавництва ввійшли періодичні журнали «Червоний Шлях», «Шлях Освіти», «Знання», «Шлях до Комунізму» і «Книга». На цей вид-ва стоїть правління із п'яти осіб: т. т. Затонського, Шумського, Пилипенка, Логінова і Астермана. Головним редактором вид-ва обрано тов. С. Пилипенка.

* Вид-во «Червоний Шлях» випускає збірку вибраних творів Павла Тичини в російських перекладах під редакцією О. Гатова. До участі в перекладі запрошено Ф. Сологуба, В. Вигодського, І. Рукавишнікова, Є. Новську та инш.

* Альманах «Гарт». У видавництві Держвидав'у вийшов альманах «Гарт», збірка перша творів пролетарських письменників цієї спілки.

* «Вісник УЧХ». З 1-го травня головний управі УЧХ починає регулярно виходити 2-хтижневий журнал «Вісник УЧХ». Завдання його—освітлення життя й праці Червонохрестовських організацій в центрі і на місцях, а також популяризація медично-гуманітарно-санітарного знання серед сільського та пролетарського населення.

* Вечір пролетарського письменства 18 квітня 1974 року в залі громадської книгозбірні відбувся вечір пролетарського письменства, влаштований спілкою пролет. письменників «Гарт». По такому ж програмі: Доклад В. Блакитного. Демонстрації творів: Коцюби, Йогансена, Майського, Тичини, Хвильового, Сосюри, Вал. Пронози, В. Поліщука. Читали автори і артисти: Грудина, і Сидоренко.

* С. Пилипенком і О. Гатовим виготовлено до друку том творів Л. Українки в російських перекладах, куди ввійшли: «Камінний господар», «На полі крові» і «Касандра». В перекладах брали участь: Д. Крачковський Р. Побідимський та инш. Вступні статті написані проф. О. Білецьким і О. Поповим.

* Микола Хвильовий випустив нову збірку творів під назвою: «Осінь», куди ввійшли такі речі, як «Я», «Санаторійна Зона», «На глухому шляху» і инш., всього 9 оповідань. Книжка видана з добрим смаком.

* Володимир Сосюра накладом «Червоного Шляху» випустив дві книжки поезій: «Місто» і «Залізниця».

* Петро Панч в «Бібліотеці Селянина» накладом вид-ва «Шлях Освіти» видрукував четверту книжку своїх творів під назвою: «По за життями», в яку ввійшли п'ять новел: «По-за життям», «Суд скорий та правий» «Перекупка» й инш. За останій час написав низку новел: «Своя воля» «Аміль» і инш.

* Валеріян Поліщук написав велику поему: «Європа на вулкані», яку дру-

кує вид-во «Червоний Шлях» українською і російською (в перекладі М. Доленго) мовами, закінчив ліричний роман «Григорій Сковорода», що буде друкуватись на сторінках журналу «Червоний Шлях». Він же закінчив і виготовував до друку нові поеми: «Роден. Роза», «Метеор» і «Франко в труні».

* А. Лейтес—російський поет і критик виготовував до друку книжку критичних нарисів під назвою: «Ренесанс в українській літературі». Він же редагує книжку для видання Гиз'ом «Современные украинские писатели».

* Я. Мамонтів—випускає накладом «Руху» збірку поезій під назвою «Вінки за водою». Зараз працює над темами по теорії і по історії театру.

* М. Доленго пише літературні портрети сучасних прозаїків. Виготовував крім надрукованої статті про В. Підмогильного, статті про С. Васильченка і Н. Романович-Ткаченко. Працює над статтею про творчість «плужан» прозаїків.

* О. Копиленко—видрукував накладом вид-ва «Шляхом Освіти» в «Бібліотеці Селянина» другу збірку своїх оповідань під назвою: «Іменем Українського Народу».

* Гр. Петніков складає для вид-ва «Молодой Рабочий» новий читець-декламатор, а Д.В.У. придбало у нього рукопис: Поезія Америки і переклад Гейнриха Клейста—«Михаель Кольгаас»—роман часів селянських війн.

Він же написав цікл нових віршів, куди входять «Казка про Могуль-Мегері», «Мотив» і инш.

К И І В

ПІДСУМКИ МІСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ПО МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

24-го березня закрилась 1-ша міська конференція по мистецькій освіті м. Київ. Вважає перш за все чисто зовнішній масштаб робіт конференції: 10 день довжелезних засідань пленуму та секції (по два засідання щоденно), заслухано та обговорено 38 докладів, ухвалено 31 резолюцію. В конференції взяло участь 146 педагогів-мистців та лекторів і 57 студентів від 10 державних київських художніх шкіл (з них 8 ВУЗів) та представники від приватних шкіл (як Культур-Ліга то-що). Працювало 4 секції і комісія по соціально-економічним дисциплінам. За невеликим винятком усі засідання, як пленуму, так і секцій, відвідувались великою кількістю гостей, переважно студентів художніх ВУЗів.

Конференція притягнула до себе велику увагу усіх мистецьких кол м. Київ, які всі 10 день жили буквально конференцією та її інтересами: це був свого роду університет мистецьких наук, де з'ясовувались, дискутувались і розв'язувались складні, спірні і болючі питання художнього життя й шкільної практики. Були гарячі сутички, палкі дискусії й конфлікти і все це розходилося широко по-за стіни конференції, розносячи хвилі розбудженої думки перед усєю маси робітників мистецтва та студентства. Це є перший і безумовно позитивний наслідок конференції.

Такий до певної міри мітинговий відтінок конференції був передбачений—перше за весь час існування радянської мистецької освіти конференція мусіла через нього пройти і втягнутись сама в мітингування, втягнути і масу.

Але конференція, не зважаючи на це, провадила й проробила величезну ділову роботу й накопичила цінний і великий матеріал, який безперечно полегшить справу переведення майбутньої всеукраїнської конференції й проторить шляхи до її принципів вирішень.

Основним питанням, по якому було найбільш дебатів, пленарних і секційних, з'явилося питання системи мистецької освіти та типізації шкіл по докладу губінського мистецтва т. Волянського. Найбільшим запереченням підпала проба поділу мистецтва на дві галузі по матеріалу (пластичне і тоничне) і згідно з цим трактовка мистецьких шкіл по двох головних підвертікалях з тенденцією організації інститутів, об'єднання під цим кутом зору, а саме діячі й педагоги був консерваторії. Друга бійка піднялася з приводу музичної профшколи: представники був. консерваторії намагались провести резолюції про те, що профшкола починається з 9-тилітнього віку, себ-то всупереч основним вимогам радянської освіти, яка не визнає професійної школи до 15-ти років. Музична секція дала перемогу прибічникам консерваторії, але пленум випустив скривлену лінійку і вирішив, що для дітей, що потребують вчасної спеціалізації (на певних музичних інструментах),—потрібно утворення окремих трудових шкіл з ухилом в бік музичний під подвійним доглядом як Соцвиху, так і Профобру по мистецькій вертикалі. Цей самим засуджувалась існуюча т. зв. профшкола, як нижча ступінь технікума, й нанесяв удар традиціям старої консерваторії. Де-який реванш удалось «консерваторцям» одержати в питанні про те, де повинно виховувати виконавців вищої марки—солістів-віртуозів: в технікумі чи в інституті. Більшість була за інститут—«консерваторія» взяли гору.

Дуже важливе питання про підготовку художньо-педагогічного персоналу в докладі акад. Шміта звужене до питання про худ.-педагогічний персонал Соцвиху. Доклад викликає чималу дискусію, в наслідок якої проф. Шміт відмовився від свого проекту утворення єдиного худ.-педагогічного факультету (чи ВУЗ'а) з слухачів художніх ВУЗ'ів м. Києва і погодився, що вся підготовка робітників Соцвиху повинна бути зосереджена виключно в ІНО. Конференція ухвалила організацію на фак. соцвиху ІНО спеціального художньо-педагогічного відділу, до якого приймаються студенти ІНО після де-яких вимог по мистецтву, а також студенти мистецьких ВУЗ'ів. При такому відділу повинен бути організований музей і кабінет дитячої творчості.

Без великих дебатів пройшов суто-діловий доклад т. Врони про принципи будівництва наукових планів. Конференція цілком ухвалила тези докладу, в якому новим був поділ наукового матеріалу на три групи: основні предмети фаху, обслуговуючі фахпредмети і предмети загального значіння. Підкреслено цільовий характер кожної дисципліни в школі, необхідність трактувати весь науковий матеріал, як одну суцільну й звязану систему знань замість сучасної розрізненої суми окремих і незалежних «предметів». В основу такої систематичної суцільності курсу кладуться студійно-продукційні праці й заняття, які в свою чергу опреділяються цільовими завданнями школи і її «цільовою установкою».

З пленарних докладів слід зазначити і широку, жваву дискусію в питанні «мистецтво й марксизм». Цей доклад був поставлений в дискусійному порядку (докладчики Коган і Шміт). Найбільш гостро обговорювалось питання оцінки мистців минулого, сучасних лівих течій і марксіського методу критики мистецької дійсності. Виявилось, що обидва докладчики намагались марксизмом (Коган) та психологічною теорією (Шміт) зайняти нейтральну що до боротьби напрямків позицію, а фактично утворити захисну завісу для де-яких реакційних течій. Для освітлення теоретичних і практичних підходів до розуміння мистецтва взагалі й сучасного зокрема дебати дали багато цінного для конференції в розумінні вентильовання спірних моментів.

Великого напруження й гостроти прибрали дискусії театральної секції з приводу методів виховання нового актора (два доклади т. т. Терещенка й Курбаса). Секція до певної міри по складу й численності наближалась під час цих докладів до пленуму, велика кількість гостей.

Виявилось, що розходження поміж двома домінуючими зараз в українському театрі угрупованнями—«Березолем» і «Михайличенківцями»—зводяться, головним чином, до різниці методів виховання актора, сценичної праці і обробки театального майстерства. Висунутий і випробований на 3-х річному досвіді «колективний метод» михайличенківців все більш зміцнює свої принципи й практичні позиції й досягнення і рішуче заперечує індивідуалізм та авторитаризм самовладного режисера.

Питання про методи викладання та навчання майстерству взагалі займало впрацях усіх секцій саме значне і почесне місце. За виключенням музичної секції, де

цей момент не був з'ясований і розвинутий, колективний метод висунуто було, як чергову проблему, при чому його звязували з проблемою шукання об'єктивних і наукових підвалин для навчання. Багато тут залишилось нев'ясненим, заплутаним і невиразним (як і саме розуміння колективності в методах), проте проблему гостро поставлено, і тенденція в бік об'єктивності, науковості і колективності ясно визначилась разом з різкою критикою суб'єктивних, індивідуалістичних, академічних і ненаукових методів старої школи.

Серед постанов конференції треба відмітити, між иншим, постанову в справі приватної мистецької школи в напряду рішучої і суворої її регламентації, поширення на цю школу загально-державних вимог що до сітки типізації, наукових планів, державного контролю та догляду і т. ин.

Ухвалена також необхідність реорганізації праць науково-дослідчої катедри та організації при мистецьких ВУЗ'ах дослідчих семінарів підвищеного типу (передбачених Профосом), зв'язавши роботу цих семінарів поміж собою та з науково-дослідчою катедрою.

Матеріал конференція дала величезний, і це перше і через те, як треба було чекать, трохи роспливчате й мітингово-широке обговорення цілим дужим колективом численних мистецьких шкіл Києва вперше ґрунтовно і широко поставлених питань мистецької освіти, розуміється, не могло ані вичерпать усіх наболілих питань, ані дати розглянутим питанням цілком виразних і задовольняючих розрішень.

Проте, помимо підготовки до 1-ої всеукраїнської конференції по мистецькій освіті, міська конференція поставила перед керуючим и педагогічним колективом кожної школи руба низку питань ідеологічного і методично-педагогічного значіння, які не зійдуть з порядку денного і мусять бути вирішені і практично переведені та провірені (розуміння завдань мистецтва і мист. школи, конкретизація цільової установки і живий зв'язок з революцією, побутом, масами, наукові методи, колективне навчання і т. ин.). Перегляд позицій, переоцінка традиційної спадщини в школі, педагогічного трафарету і консервативної рутини, свідоме засвоєння нових методів—все це разом з винесенням окремих цінних досягнень і досвідів на широку арену міжшкільного колективу, зближення поміж окремими школами і вертикалями, підготує ґрунт для дальшого, більш свідомого, раціонального й планомірного будування мистецької школи на Україні.

Ів. Врона.

СВЯТКУВАННЯ ЮВІЛЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

Як відомо, 15 лютого ц. р. минуло 350 років з часу появи першої друкованої книги на Україні. («Апостола» Ів. Федоровича, 1574, Львів). З приводу ювілею українські культурні організації по цілій території України відсвяткували, чи збираються святкувати це велике культурне свято не тільки українського друку, але і взагалі української культури. У Львові Наукове Товариство організовує велику виставу українських стародруків взагалі та зокрема всіх українських друків м. Львова, від 1574 року до наших днів. Має відбутися також прилюдне зібрання всіх наукових організацій Західної України: наукового товариства, національного музею, «Просвіти» і инш.

В день ювілею по всіх читальнях Галичини відбулися доклади присвячені ювілею.

Друкуються кілька книг спеціально присвячених ювілею: бібліографія українських стародруків, історія галицького друкарства (накладом Національного Музею), історія українського друкарства і инші. Книги 2—3 часопису «Українська старовина» цілком буде присвячена ювілею.

Київські наукові організації також відгукнулися на це свято. З ініціативи інсти-

титу Книгознавства та Всенародньої Бібліотеки для переведення свята утворено спеціальний комітет. В початку травня відбулося урочисте святкування ювілею в Києві. Мається на увазі організація виставки українських стародруків, урочисте засідання з докладами та видання спеціального збірника (це останнє залежить цілком від матеріальних можливостей).

Зокрема Інститут Книгознавства кінчає друком спеціальне число «Бібліологічних Вістей», цілком присвячене ювілеєві. Число прикрашено численними ілюстраціями, заставками і т. и. В це число увійшли такі статті: 1. Гр. Тисяченко. 350 літ тому й тепер, 2. П. Попов. Початки друкарства у слов'ян, 3. проф. С. Маслов. Історія друкарства на Україні XVI—XVIII ст., 4. В. Романовський. Московський друкар Іван Федоров і друкарство на Волині, 5. М. Михайличенко. Київські стародруки XVII—XVIII ст., 6. К. Коперинський. Дерманська друкарня, 7. Д. Щербаківський. Золотарська оправа української книжки XVI—XIX ст., 8. Професор П. Клименко. Українські літо-друки, 9. М. Макаренко. Мистецтво книжки, 10. В. Барвінок. Загальний огляд старо-

друків київських книгозбірень, 11. П. Попов. Слов'янські інкупабули в Київі, 12. В. Кульженко. Техніка друкарська в минулому й сучасному, 13. Я. Стешенко. Література до історії української книги XV—XVIII ст., 14. акад. В. Перетц. Українські стародруки на Самарщині, 15. е. Сприський. Стародруки Кам'янецького музею, та 16. Святкування ювілею.

В Винниці філією Всенародньої Бібліотеки було 15 лютого улаштовано з приводу ювілею виставку.

Я. С.

АСОЦІАЦІЯ КОМУНКУЛЬТОВЦІВ

(панфутуристів)

Асоціація Комункультовців—панфутуристів заклалася в Київі в-осени 1921 року і в складі основоположників її були: Михайль Семенко (член КПУ), Оля Шпол (Мих. Ялович—член КПУ), Ол. Слісаренко, Гео Шкурूपій (кандидат КПУ). Майже три роки в Асоціації проводилася внутрішня робота в справі ідеологічних установок і концентрації міцного ядра, як ґрунту для широкої масової пропаганди комуністичних засад так званого «3-го фронту»—фронту культури й побуту. Одночасно Асоціація зробилася осередком згуртування мистецьких сил лівої формації на Україні,—той струмінь, що в наші дні щільно й нерозривно влився в пролетарські гасла—комуністичний американізм, боротьба за «Час», НОП, новий побут. В різні часи до Асоціації приєдналися письменники й діячі: Микола Терещенко, О. Шимков, Йосип Стрільчук (лікар, член КПУ), Нік. Бажан, Гліб Затворницький (режисер), В. Підгаєцький (професор), Яків Савченко, В. Ярошенко й ин.

Перший етап діяльності АсКомкульт, етап теоретичних установок і практики на двох фронтах—деструкції й частково екстракції,—зафіксовано в виданнях: «Семафор у майбутнє» № 1, «Катафалк искусства» № 1. Конструктивний фронт роботи Асоціації розпочався виданням книги проф. В. Підгаєцького—«Фізкульт на селі». Одночасно члени Асоціації брали найактивнішу участь в радянській пресі і своїми силами перевели реорганізацію «Більшовика» в Київі і створення й ведення журналу «Глобус».

З початку 1922 року в Дослідно-Ідеологічному Бюро АсКомкультовців виробляється план нової установи—«Комункульт», що мала б концентрувати в собі всю будівничу роботу в царині культури й побуту і в своїх низових ячееках охоплювала б і організовувала масовий потяг до самодіяльності в напрямку завоювання нового побуту й виховання нової людини.

В плані загальних завдань «Комункульту» праця розподілена на сектори: 1) сектор мистецтва (і взагалі деструкуючих культів), 2) сектор науко-техніки і 3) сектор побуту. В цих межах посувалася праця Досл.-Ідеол. Бюро протягом 3-х років існування. Найбільших наслідків, в силу певного складу Бюро, досягне сектор мистецтва. Теоретичні питання, зв'язані з вивченням марксизму та лєнінізму у їх прикладанні на мистецький фронт, вкладають в таку ударну роботу:

а) вивчення сучасних марксистських поглядів на мистецтво, в) історичні засади мистецтва в марксистському освітленні, с) роль й місце мистецтва в сучасній переходовій добі і d) партійна політика в мистецтві.

В секторах науко-техніки й побуту праця ведеться коло двох років. Вироблено загальну структуру й програмові засади Центральних Комункультів і низових його осередків—робітничих, селянських, шкільних. Щоб закінчити сухий звіт про роботу Досл.-Ідеол. Бюро, наведемо низку доповідей зачитаних на численних засіданнях Д.-І. Бюро за останній час: 1) Михайль Семенко—«Теорія Культів, як робоча гіпотеза при розв'язанні ідеологічних проблем», 2) О. Слісаренко—«Програмові засади сучасної бетристички», 3) Я. Савченко—«Ідеологія й фактура», 4) Мих. Семенко—«Лєнінізм у мистецтві», 5) Йосип Стрільчук—«Психологія мистецтва», 6) Мих. Семенко—«Мистецтво, як культ», 7) Гео Шкурूपій—«Що таке панфутуризм», 8) Н. Бажан—«Культурний штурм села», 9) Мих. Семенко—«Сучасний стан світового мистецтва», 10) М. Щербак—«Погляд Плєханова на мистецтво», 11) Мих. Семенко—«Комкульт-установка», 12) Н. Бажан—«Синабар і ми», 13) В. Ярошенко—«Літературні угруповання на Україні», 14) О. Слісаренко—«Сучасна кон'юнктура мистецтва на Україні». На черзі такі доповіді: Гліб Затворницький—«Агітмас», Мих. Семенко—«Ударний програм комункультовців», Н. Сухомлин—«Мистецтво, революція, панфутуризм», Віра Чередниченко—«Експресіонізм і місце його в системі панфутуризму», Гео Шкурूपій—«Розгляд марксистських поглядів на мистецтво», М. Щербак—«Комункультівська робота на селі», Н. Бажан—«Лєф і панфутуристи», Гліб Затворницький—«Опортунізм на культурному фронті», Гео Шкурूपій—«Театр і Анти-театр», Я. Савченко—«Форма-зміст—ідеологія-фактура», В. Ярошенко—«Історія лівого фронту на Україні», С. Мельник—«Погляд Троцького на мистецтво».

Тяжкі умови праці в Київі й ударні кампанії в літсекції, що в них занято більшість членів Асоціації, не дозволяли досі розгор-

зути цілий фронт й висунути план комуні-
культовської роботи рівномірно в усіх
ділянках.

Що до виробничої роботи Асоціації
Комунікуляторів, то її регулює Продукбюро.
Виробнича робота найповніше виявляється
у літ і те секціях. Літсекція об'єднує гру-
пи монтажу слова (поезія) й белетристики і
до цього часу в ній працювали такі особи:
О. Слісаренко, Г. Шкурупій, Ю. Шпол,
Н. Бажан, Мик. Терещенко, А. Чужий,
Я. Савченко, В. Ярошенко, М. Щербак,
С. Мельник, Н. Сухомлин, Т. Слюсар,
В. Чередниченко, Ю. Яновський, Н. Щер-
бина-Літак, Капля-Яворовський, Литвин,
Л. Христіна, І. Серга, Ганна Коваленко,
В. Воруський, В. Тарасюк-Шум, Жигалко,
Скуратівський і інші.

Праця на лінії Продбюро, крім книжок,
виданих видавництвом Асоціації «Гольфшт-
ром» (деструктивний період—«Психетози»
й «Барабан» Гео Шкурупія, «Верхи»
Ю. Шпола, «Поєми» О. Слісаренка, пері-
одичні органи панфутуристів), демонструва-
лася найбільше в радянській і партійній
пресі та журналах («Більшовик», «Глобус»,
«Вісті ВУЦВК», «Червоний шлях» й ін.),
також у різних виданнях Держвидаву,
вид-ві—«Шлях освіти», «Сорабкоп», «Черво-
ний Шлях» і інші.

Група монтажу дії (драматургічна) сполу-
чена з театр. секцією, що виявляється
в роботі «Агіт майстерні ім. 1-го травня»,
куди входить по-над 30 чоловік комсомоль-
ців і що її праця провадиться під керо-
вництвом т. Гліба Затворницького. В Києві
вже було демонстровано роботу Агітмасу
виставою «Модр», що-місяця майстерня має
давати нову агітку.

Пропагандистська робота Асоціації Комун-
ікуляторів регулюється АгітПропБюро.
Праця розпочалася з кінця лютого місяця
24 року і за цей час було переведено гран-
діозну масову роботу по робітничих клубах,
підприємствах і Вузах. Перший виступ
було зроблено в Шевченківському театрі,
де відбулася демонстрація прози Г. Шкур-
упія й великий диспут. Щоб уявити собі
всю роботу, пророблену за такий короткий
час, наведемо тут головні виступи, не
зазначаючи про те, що по деяких місяцях
виступали двічі й більше: 1) Клуб Друкарів
ім. 1-го травня, 2) Клуб Металістів, 3) Мист.
Об. «Березіль», 4) Голов. Трамв. майст.
ім. т. Домбала, 5) Пед-курси ім. Гринченка,
6) Клуб робкорів «Пролет. Пр.» ім. т. Спири-
донова, 7) Трамв. парк ім. Шевченка, 8) Спілка
зоб. мистецтва, 9) У робкорів газ. «Більшо-
вик», 10) Центральний Будинок Освіти,
11) Клуб 2-ої ділянки тяги, 12) Виступ
в театрі ім. Заньковецької, 13) Будинок
Преси, 14) Партклуб «Більшовик», 15) Клуб
Залізничників, 16) Робфак Київ. Політехн.

Інст., 17) Технікум Зовн. зносин, 18) Торг.
пром. школа, 19) Залізничн. технікум,
20) Кооперат. технікум й ін.

На лінії агітпропу працюють т.т. допові-
дачі й опоненти: Я. Савченко, М. Семенко,
В. Ярошенко, О. Слісаренко, Г. Шкурупій,
Н. Бажан, Г. Затворницький, М. Терещенко,
А. Чужий, М. Щербак, С. Мельник, І. Мель-
ник, Н. Сухомлин, Т. Слюсар, Ю. Янов-
ський, Д. Сотник, В. Чередниченко й ін.

Виступи будуться в такому порядку:
довідь (програмові питання нової культури,
нового побуту, екстремістського мистецтва),
співдовідь, і демонстрація роботи літсекції
або тесекції і (ударні кампанії за кален-
дарем) диспут і кінцеве слово доповідача.
Виступи довели, що комунікулятори мають
широке поле до діяльності й зустрічають
завжди найсприятливіше й найприхильніше
відношення головним чином в аудиторіях
робітничих, комсомольських і шкільної
молоді.

Асоціація починає виявляти прилюдно
своє обличчя в усіх своїх секторах. При-
чому доводиться признатися, що праця йде
по вірному шляху—в Москві організуються
подібні організації з аналогічною установ-
кою («Октябрь Мысли», «Общество куль-
турної смички»).

Розгортається робота на селі—під гас-
лом «Американизм на село». В цьому
відношенні Асоціація Комунікуляторів є
перша організація на Україні (може і
в СРСР), що поставила собі метою втягти
найширші маси міста й села, в плані
смички—шляхом самодіяльності, скеро-
вуючи культуру в бік комуністичного аме-
риканізму, подалі від безлюдних степів
і тихих верб, на шляху до наукової ор-
ганізації праці і побуту.

Про ударну роботу останнього етапу—
іншим разом.

М. С.

В МУЗИЧНОМУ ТОВАРИСТВІ ІМ. ЛЕОНТОВИЧА.

Минулий зімовий сезон був одною з най-
яскравіших сторінок в житті товариства.
3 літа лишалися ще невеликі кошти, що
дістало Т-во від Раднаркму; підійшли нові
музичні сили,—і праця Т-ва розгорнулася
та поглибилася.

За осіню та зіму було видано 7 чисел
місячника музичної культури «Музика», де,
між иншим, було уміщено такі цінні наукові
статті: К. Квітки: «Пісенні форми з удвоє
збільшеними ритмічними групами», Ан.
Буцького: «Походження музичної матерії»,
С. Анан'їна: «Психологія музичних пере-
живань» та інші.

Закінчуючи 1923 рік, редакція «Музики»
в ч. 8—9 оголосила, що вона в наступному

1924 році ставить своїм завданням: 1) «поширити і зміцнити зв'язок з робітничими та селянськими музично-культурними осередками (сельбудинками, клубами, культгуртками)—це буде досягнуто через апарат музкорів та поширення відділу дописів; 2) містити популярно-наукові статті, звернувши особливу увагу на хорову та оркестрову справу в культосередках, музичну освіту в трудових та вищих музичних закладах».

Думку про розподіл «Музики» на два видання: наукове й популярне, як то передбачалося раніш, довелося залишити за браком коштів.

По лінії науковій, на чергових «висторках» були зачитані такі доклади: «Основні засади музичної педагогіки» — проф. Анан'їна, «Кріпацькі капели на Україні» — Ф. Ернста, «Про ритм» — С. Барика, «Сучасне музичне життя в Москві» — П. Козицького, «Музика в матеріалістичному освітленні» — А. Альшванга, «Музика і марксизм» — Б. Манжоса, «Музичні цехи на Україні» — М. Грінченка, «Музичне життя Москви», — А. Альшванга, «Еволюція музичного мислення» — А. Буцького, «Дві музично-етнографічні екскурсії на Чернігівщину» — К. Квіткі. Крім того, продовжувалася праця складання «Словника української музичної термінології» та давалися рецензії на твори молодих композиторів, що де-далі більш надсилають свої твори на розгляд Т-ва.

Музично-теоретичну Бібліотеку Т-ва поповнено цінними творами, і 26 лютого урочисто відчинено при ній безплатну читальню для робітництва та незаможного студентства.

По лінії демонстраційній робота Муз. Т-ва виявилася в формі «суботників» і концертів Хор-Студії ім. Стеценка.

«Суботники» по своїй ідеї мають демонструвати нові твори сучасних композиторів. Перший «суботник» було присвячено творам М. Вериківського (стр. квартет, 2 прелюди для фортеп'яна, музика до «Універсального Некрополю» та «Карнавалу», а також цікл романсів). В літературній частині брали участь Могиланський, Осьмачка та інші.

Другий «суботник» було присвячено творчості помершого композитора Б. Підгорецького. Силами артистів Укр. Студії Муз. Драми була поставлена *en face op.* «Купальна Іскра».

Третій «суботник» склався з творів П. Козицького (7 форт. прелюдів, струнний квартет, і цікл романсів). В літературній частині виступали — Рильський, Косинка і Осьмачка; були зачитані нові твори Тичини.

Нарешті, з матеріалу першого і третього «суботників» було улаштовано «Екстрене Камерне Зібрання».

Наступні «суботники» будуть присвячені творчості: С. Футорянського, Л. Ревуцького і Г. Верьовки, К. Богуславського, М. Радзівського та інші.

Хор-Студія своєю метою ставить створення нової і невідомої у Києві музичної літератури. На першому концерті було виконані під кер. В. Верховинця твори Леонтовича, Батюка, Верховинця й Ревуцького. На другому, під кер. М. Вериківського твори Шуберта («Пісня перемоги Міріам», Шумана («Мандрювання Троянди») і Моцарта («Реквієм»).

За відчитний період продовжувалася також підготовка праці створення Музею Музичної Культури та збудовання пам'ятника Лисенкові. Т-вом утворено журі, оголосило вже умови конкурсу на пам'ятник М. Лисенкові.

В галузі редакційно-видавничій Т-вом складено для Губполітосвіти збірники «Жіноча доля» і «6 революційних пісень». Обидва збірники надруковано. Крім того, Т-во розпочало власне нотовидавництво (до друку віддані: Козицького «8 прелюдій-пісень» на міш хор, М. Вериківського «Гімн св. Терезі» на текст Семенка, і Радзівського — дитяча опера).

В ознаку жалоби по Леніну в Т-ві відбулися жалобні збори, під час яких було виконано хором педкурсів ім. Грінченка два хори «Пам'яті Леніна», музика Вериківського.

Крім того, закінчено складанням і відданням Держвидаву до друку збірку пісень праці і волі: «Червоний Заспів». Збірка ця містить 22 твори композиторів: Леонтовича, Вериківського, Степового, Козицького, Ревуцького, Радзівського та Верховинця до слів пролетарських поетів: Франка, Тичини, Хвильового, Сосюри, Йогансена та інших. В Т-ві в присутності низки запрошених представників партії, влади та діячів культури відбулося демонстрування «Червоного Заспіву». В концертній частині взяли участь: Хор-Студія ім. Стеценка під керівництвом В. Верховинця, студентський хор під орудою т. Тараканова та Вокальний квартет ім. Степового при Т-ві. Демонстрування зробило як найкраще враження.

Що до діяльності філії Т-ва то на перше місце слід поставити Подільську філію у Винниці. Філія має добру капелу, зв'язалася з робітничими та професійними культосередками, з музичним технікумом у Винниці, збирає спадщину Леонтовича та веде записи народних пісень. На чолі філії стоять: С. Папа-Афанасопуло, Губерман, Маньківський, Вікул та інші. Постановою Подільського Губвиконкому капелі філії дано необхідну грошову допомогу.

Чернігівська філія Т-ва лише з літа минулого року розпочала свою працю. Має

жор під керуванням т. Крижанівського. Веде музичну працю по вузах та клубах.

Є філія Т-ва і в Полтаві. Але завдяки низці місцевих причин діяльність її до цього часу обмежувалася лише працею струнного квартету (цікл стильових вечорів). Нині з переобранням президії філії намічається більш інтенсивна та планова праця в контакт з політосвітними органами та клубними організаціями.

Закінчуючи огляд діяльності Т-ва, треба зазначити, що Т-вом, крім того, переводиться нині підготовча праця що до скликання «першого всеукраїнського з'їзду діячів музичної культури», потреба в якій давно вже назріла та розроблюється план переведення «Дня музики», який намічається 7 грудня у всеукраїнському масштабі.

* Конкурс на пам'ятник М. Лисенка. З метою вшанування М. В. Лисенка Музичне Товариство ім. Леонтовича оголосило збір пожертв на пам'ятник Композиторові.

Жертви, що надходять для цієї мети, будуть використані для збудовання у 1925 р. пам'ятника гідного Великого Кобзаря.

Т-во насамперед створило журі.

До складу його увійшло 7 осіб: представник родини М. В. Лисенка, два представники Музичного т-ва ім. Леонтовича, по одному представнику від Української Академії Наук, Архітектурного Інституту та Інституту Пластичного Мистецтва й С. О. Єфремов, обраний самим журі. Журі виробило умови конкурсу, які товариство й оголошує тут: Умови конкурсу до проекту мавзолея на могилі М. В. Лисенка:

1. Мавзолей повинен мати характерні риси народньої української архітектури й відповідати матеріалу, з якого він буде зроблений, повинен бути дуже простий, як з зовнішнього боку, так і в середині, і відповідати духу народнього композитора, яким був Микола Віталієвич Лисенко.

2. Матер'ял залізо-бетон на бетонному основанні (пліта).

3. На стінах в середині повинні бути місця для мозаїчних композицій.

4. Освітлення через звичайні вікна в стінах, малого розміру.

5. Вхідні двері з тривалого матер'ялу (металеві).

6. Площа—16 кв. аршин.

7. Проект складається: а) з плану, з фасадів (передній, боковий і задній), б) 2 розрізів (по вхідній вісі і поперечній вісі), в) перспективний вигляд, г) обрахунок матер'ялу і роботи.

Останній термін присилки проектів—три години 1-го вересня 1924 року. За ухвалені проекти присуджуватимуться премії: 1-ша—20 черв. і 2-а—10 черв.

Проекти мають бути надіслані запечатаними з дивізією на конверті і на самому проектові на адресу: Київ, вул. Раковського 15 (кол. Велика Підвальна) Музичному т-ву ім. Леонтовича—для журі пам'ятника М. В. Лисенкові.

ТЕАТРИ

Театр української музичної драми. В Києві утворюється театр української музичної драми, до репертуару якого ввійшли: «Купальна іскра»—Підгорецького, «Сорочинський ярмарок»—Мусоргського, «Одруження»—Мусоргського та низка перекладних опер.

До складу трупі увійшли Макарова, Новикова, Дісар, Карякін, Бистровський, Новольсеті та інші.

Ініціатор організації муз. драми Дурдуківський.

Перша вистава муз. драми «Запорожець за Дунаєм» відбулась в Лукіянівському робітничому райклубі.

КОНЦЕРТ «ДУМКИ» З ТВОРІВ П. ТОЛСТЯКОВА

13 квітня відбувся концерт «Думки» творів Толстякова. В програм увійшла низка хорових творів на революційні сюжети.

* В Капелі «Думка». Студенти незалежники Київських Вузів обрали керівника «ДУМК'и» Нестора Городовенка почесним членом К.Н.С.а. ВЦВК і Р.Н.К. постановили визнати «ДУМК'у» Першою Робітничо-Селянською Капелюю УСРР.

* 13 квітня в залі консерваторії відбувся концерт з творів Ліхнякевича (опера «Причинна» і романси).

КОНЦЕРТ ХОРА-ДІЙСТВА

6 квітня в пом. Пролетарського музею відбувся концерт хору-дійства під кер. М. Тараканова. В програм увійшли твори Леонтовича, Вериківського, Козицького, Михальчука.

В основу праці хор-дійства кладе поєднання хорового мистецтва з рухом і сценічною дією. Концерт справив дуже гарне враження.

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА

В театрі-студії ім. Михайличенка закінчено постановкою п'єси «Насіння» за повістю Юрія Лебединського «Неделя».

Російський колектив працює над постановкою «Дурная вест» за Ейнштейном переробка Розенцвейга.

В театральному технікумі закінчено перший триместр; після перерви починається практична праця й на основному кінофакультеті, що переносить влітку свою роботу на пляж біля Яхт-Клубу.

Театр-Студія «Буревістник». Російський колектив молоді, що працює при будинку освіти, готує до постановки п'єси Дія «Накануне», епізод із життя В. І. Леніна.

Агітмасім. 1 травня. Агітмайстерня ім. Першого Травня, що складається з комсомольської молоді під керівництвом т. Затворницького, готує низку агіток до революційних свят. Виставлено вже було в робітничих районах «Агіттрибуна № 1», що користувалась поспіхом серед аудиторії. Зараз готується до 1 травня п'єса Френкеля «Агіттрибуна № 2—КП».

Український студхордійства. З ініціативи енергійної молоді з муз.-драм. інституту ім. Лисенка зроблено спробу організації гармонійного синтезу мистецтв: музики, слова і танцю (міміки й пластики також), шляхом організації хора-дійства. За цю роботу взявся загально-студентський хор, під керівництвом Тараканова та Самарського.

Виступ хору дійства відбувся на початку квітня в музеї комуністичної освіти (б. Педагог. музей). Де які речі, як «Коваль», «Ріємо», стрівали дуже активне реагування аудиторії організованої виконанням.

Театр-Студія при клубі «Совработник». В 20-й раз успішно виставляли «Невероятно, но возможно», плід довгої ретельної праці студійців під керівництвом Чужого.

Нова постановка, що відбулась вже в квітні, «Проделки Скопена» — яскрава, розроблена до деталей вистава, проте вона стрінута громадянством холодно.

Праця студії, це — продовження «славних традицій» (вже минулих) М.Х.Т.

Літературне об'єднання «Майна». Недавно згрупувалось в «Домі освіти» (при спільці Робос) літературне об'єднання «Майна», в склад якого входять молоді російські письменники.

Ця організація робить виступи в будинку преси і збирається відкрити літ.-студію.

«МАКБЕТ» У «БЕРЕЗОЛІ»

Курбасівська постановка «Макбета» в початку квітня була справжньою весняною радістю, хоч мудреці ті спеці й постаралися потопити її в цілій повіді «принципових» питань, з них же перше, — чи можна класиків взагалі, а Шекспіра зокрема модифікувати? Від усіх «принципових» питань віяло нудотою, бо й справді, хіба так важно, чи радість прийшла згідно з принципами,

чи навпаки їм? Аби була радість, аби було творче осягнення!

А великий режисерський талант Курбасовою «Макбета» одержав велику ремогу, витримав не аби-який іспит і, даючи сучасному глядачеві класичну трагедію з ролями, відьмами і т. и., зберіг в тому жанрі, яке дістав глядач, основні риси бокового замисла геніяльного драматурга і поета людських пристрастей... Чого-ж можна вимагати від режисера?

Звичайно, цілком можливо більш-менш систематично проаналізувати засоби режисерської роботи, але в цих коротеньких рядках під першим впливом справжньої художньої радості, яку дав «Макбет», робити просто нудно... Тим же, хто кричить, що всяка модифікація авторського тексту є образа святині, скажемо: жадної шекспіровської п'єси без певної модифікації ніколи й не давали... Почати з того, що копіюри загально признано робити можливим...

А кожна копія вже є певною модифікацією тексту... І виходить, що все питання лише в тому, аби та чи інша модифікація не руйнувала основних рис художньої будівлі... І, звичайно, коли питання ставити абстрактно, «принципово»: чи можна в шекспіровський текст вносити вставки? — ми одповімо ні, не можна, взагалі не можна, а от Курбасової можна... Переможців не судять, кажуть...

Де-кому здається блюзнірством ламання трагедійної дії вибриками базня, інтермедіями... Але на це хочеться відповісти однією справжньою «історією» з театральної історії Київ: років більш 50 тому в Києві йшов «Гамлет», ішов досить пристойно, але без всяких замахів на якусь оригінальність постановки, шаблоново. І ось в останній сцені, коли Гамлет кидається на короля і заносить над ним шпагу, а потім коле не його, — з «царства небесного» (галерки) — послідовно пролунало:

— Шах — королеві!

— Мат — королеві!

Було це хуліганським вибриком дикунів, чи якоюсь внутрішньою потребою зламати, зруйнувати, перебити трагедійну дію?

Може читачеві легше буде відповісти собі на це питання, коли скажемо, що автором «виступу з галерки» був — Михайло Петрович Драгоманів, тоді молодий студент Київського університету...

Те, що зробив під впливом несвідомої внутрішньої потреби Драгоманів з галерки — Курбас свідомо переніс на сцену... В тому весь зміст його способу постановки «Макбета»...

І ще раз зазначимо — головне те, що геніальна трагедія Шекспіра за допомогою того «способу» ділає на глядача відповідно ав-

торському замислу і в цілому спектаклі стає величезною радістю великого художнього досягнення, хоч би те й заперечували мудреці і спеці...

Лесь Курбас в цій постановці показав свій справжній художній зріст...

Мих. Мошлянський.

* Театральна майстерня «жовтень». Теперішня театральна майстерня «Жовтень» ріжниться від театру «Жовтень», заснованого т. Галиком в-осени минулого року.

Коротка історія цього театру така. Колектив української драми, що складався з старих акторів під режисурою Пащенко, намітивши репертуар, що складався з творів Винниченка, Карпенко-Карого, Тогобочного, то-що.

Були вставлені «Гріх», «Казка Старого Млина» і—нарешті—закрита вистава для членів профспілок—«Бунтар» Ірчана, в постановці Пащенко. Остання вистава мала успіх серед робітників.

З запрошенням на завідування худ. частиною т. Криги, почалася диференціація в колі працівників театру, з'ясувалась ненормальність сполучення старого актора народного дому (переважно безідейного ремісника) з свіжою молоддю, що теж прилила до театру.

В перших числах березня вся молодь з 34 осіб, була переглянена комісією з участю Губполітосвіти і організована в театральну майстерню «Жовтень», першу чисторобітничу театральну організацію в Києві.

Старі-ж актори окремою групою продовжують «свої традиції» Троїцького нардому, виставляючи п'єси з репертуару давно-минулого...

Т. М. «Жовтень» в основу своєї праці взяла організаційний досвід Московського Пролеткульту і метод виховання майстра за системою Л. Курбаса.

Зараз в майстерні йде тренівочна праця по різних театральних дисциплінах, поруч з політичною освітою.

Разом переводиться й праця в підготовці репертуару.

Готується на перше травня «Вічний революціонер»—колективна продукція на 3 дії, «Карл Крафт»—Кравчуковського, «Нетрі»—Сінклера, «Чуєш, Москва!»—Третьякова.

Завдання на осінь—обслуговування робітничих районів.

Адміністративними справами майстерні керує т. Голик.

М. Я.

* Літературні виставки. В Читальні Всенародної Бібліотеки України при ВУАН улиштовано 2 виставки.

1. «Ленін». Посмертні видання творів Леніна, література про Леніна, видана по

смерті його, 27 портретів Леніна з різних років його життя й т. и. Всього 117 експонатів.

2. «Перше травня». Найновіша література про перше травня. 145 експонатів, у тім числі газети на 1-ше травня за 1918—1923 рік.

* В кооперативному технікумі для ознайомлення студентів з музичною літературою провадиться цікл лекцій-концертів. Відбулися концерти: «Лисенкова школа», «Стара українська художня пісня», «Могутня кучка», «Чайковський та його школа», «Бах, Моцарт, Бетховен і Гайдн», «Романтики—Шуберт і Шуман». Лекційну частину провадить П. Козицький.

* Виставка секції УЗО Всеробмісу. В кінці березня закрилась виставка Секції УЗО Всеробмісу. Це була перша професійна виставка в Києві.

Мета виставки—вияснити мистецьке обличчя, як колективів так і окремих кустарів, а також ознайомити широкі кола громадянства з працею й досягненнями художників за часів революції—досягнена як найкраще.

В виставці брали участь Інститут мистецтв, художньо-керамічний межигірський технікум, культур. ліга, монетна майстерня м. о. «Березіль», студія Прахових, художньо-промисловий колектив, майстерня Бойчука, Кричевського, та одиночні кустарі, як С. Жук та інші. Помешкання виставки весь час було повне одвідувачів—переважно студентів, та екскурсантів членів профспілок.

* В. Підмогильний написав оповідання «Трік-трак» і здав до друку другу книжку своїх оповідань.

* Антоненко-Давидович скінчив нову революційну п'єсу «Вир» і написав оповідання «Перас» та «Синя волошка». До друку готує першу збірку своїх оповідань.

* Григорій Косинка написав нове оповідання «Постріл» і виготовував до друку другу книжку своїх творів.

* Дм. Загул працює зараз над перекладами німецьких експресіоністів і написав де-кілька ліричних поезій.

* Т. Рильський закінчує нову велику поему «Фенікс» і здав до друку Д.В.У. другу книжку своїх поезій.

* Євген Плужник написав велику поему «Дні».

* Гр. Верьовка розклав на хор «Карманолю» (пер. Меженка).

СМЕРТЬ ПИСЬМЕННИЦІ

22 квітня б. р. в лікарні водного транспорту вмерла українська письменниця Грицько Григоренко (Олександра Косач). Покійна співробітничала

в українських часописах. Перша книжка її оповідання: «Наші люде на селі» вийшла в 1898 році.

НА КИЇВЩИНІ

М. Умань. Соціально-історичний музей. Окружний соціально-історичний музей Уманщини почав в Умані обслідування будинку колишнього Базилянського монастиря, збудованого на початку XVIII в.

Манастир цей на своєму віку бачив чимало. 1768 року, коли гайдамаки захопили Умань, його, як кажуть перекази, було поруйновано. В 19 столітті, в 30 роках, після нещасливого польського повстання манастир ліквідовано і повернено на військову касарню. З шостидесятих років тут містився суд. Тепер це будинок профспілок.

Про цей манастир серед місцевого населення є чимало переказів. Є перекази про те, що в стінах манастиря поховано численні скарби, що від манастиря йдуть таємні ходи аж до Грекового лісу, Сатіївки та інше.

Обслідування має на меті скласти план будинку, встановити, який вигляд мав він у старовину.

Встановлено, що під манастирем є цілі підземні споруження, похоронні склепи. У похоронному склепі, поруйнованому шукачами скарбів на протязі 19 віку, знайдено трупи. А в трупах шматки матерії від яси, воскова свічка та рештки взуття й одягу.

У підземеллю серед уламків оздоб старого костюлу знайдено, між іншим, пістоль та рушницю з написом «тікай, бо біда».

* Уманський Окрмузей. Організацію Уманського Музею розпочав у 18 р. місцевий вчитель т. Курінний, зараз завідує Уманським Окрмузеем.

Музей має такі відділи:

Археологічний багато має матеріалів до оброблення й наукового досліду: речі трипільської культури, культури кимерійців (скорчених небжчиків), готської, скитської, князівських часів і цікаві з науково-архе-

ологічного боку речі білогрудівського могильника, що відносяться теж до часів трипільської епохи.

Відділ Соціальної боротьби з підривними: а) старих часів, б) історії Уманщини, в) нових часів.

Картинну галерею, в котрій є а) італійське мис-во, б) фламандці, в) голландці, г) ампір, д) багато ще не систематизованих речей західньо-європейського мис-ва, е) гравюра, офорт, літографія. В цьому відділі є оригінали Ториналі, Хоседе Рібейра, Жан Фроса, Тама, Жан Веніга, Ламп. 5 оригінальних офортів Рембрандта, літографія 1509 року і інш. Є дані, що на окозі є до 1200 старовинних картин в музею поки що зібрано 350.

Відділ Польського малярства найбільш багатіший, тут є оригінали знаменитих малярів Польщі — Кассака, Орловського, Котарбінського, Жмурка, Аксентовича, Матейка і інш.. при чому збирання цього відділу в повному ході, і на повіті ще є багато коштовних речей.

Музей має багато цінного фарфору, порцеляни, а також меблів.

Відділ стародруків з бібліотек магнатів; між іншим є Венеційські видання 16 ст., опис війн Хмельницького, написаний через 30 років після повстання.

Акти й документи — гол. чином з врятованої бібліотеки польського історика Хоткевича.

Картографічний відділ, в якому є атлас Європи Сімсона (17 ст.).

Колекції нумізматичні, сфрагістичні (печаток) та дактиліотеку (перснів).

Археології культів, при чому в основу цього відділу покладено систематизування матеріалу не по окремих майстрах, а розвиток примітивного релігійного малярства (анонімних малярів — богомазів).

З жовтня міс. минулого року Окрмузей має бюджет, але дуже обрізаний. Штат музею раніш мав 4 особи, зараз штат скорочується до 2-х.

НА ПОЛТАВЩИНІ

М. Червоноград. До цього часу місто не мало жадного часопису і лише цими днями з ініціативи педагогів вирішено видавати журнал дитячої творчості під назвою «Червоною доріжкою». Крім того, місцевими організаціями вжито заходи до видання своєї газети, принаймні тричі на тиждень.

При раді Рабітос'а працює педагогічний гурток для підвищення кваліфікації педагогів.

Театри майже не працюють. На цьому й кінчається культурне життя окружного міста.

В квітні відбулася конференція спілки Робосу м. Червонограду. З'їхалися секретарі райкомів, сільпрофделегати, брали участь також і місцеві вчителі.

Центром уваги конференції був доклад на тему: «Ліч та інтелігенція». На конференції виявилось, що відношення партійних товаришів до вчительства набрало нормальних форм як у центрах, так і в глухих закутках.

Проведена політперевірка серед учительства показала, що учительство весь час іде за заповідями Володимира Ліча.

Зазначено було, що праці на селі непо-
чатий край. І говорилося про те, як ведеться
хмпанія за ліквідацію неписьменства і вза-
галі, що праця підвищення культурного
рівня села ще не дає бажаних наслідків.
Тут же було вняснено причини, що галь-
мують справу. Причини полягають в інди-
відуалістичних формах господарювання,
що існує зараз на селі.

І. Ш.

М. Прилуки. 16 березня відбувся окруж-
ний з'їзд письменників Прилукини. В орга-
нізації його прийняла участь існуюча літ-
студія й редакція місцевої газети. На з'їзд
прибуло 14 товаришів, що пишуть вірші,
п'єси, оповідання, то-що. Більшість з них—
селяне; єсть службовці й представники
трудоваї інтелігенції. Серед селян єсть
т. т., що одержали лише початкову освіту,
а потім поширили її за плугом.

По докладу про необхідність і завдання
спілки письменників, постановили утворити
спілку письменників Прилукини.

Тов. Ол. Ведміцький зробив доклад про
ріжні літературні угруповання на Україні,
ознайомив з їх платформою і завданнями.
Зважаючи на те, що на з'їзді були члени,
що мало знайомі з завданнями письменства,
ухвалено зразу не приєднуватись до тої
чи иншої організації, а утворити свою
спілку (лігурток), що об'єднує всіх товари-
шів, які стоять на ґрунті ідеї тісного звязку
революційного селянства з пролетаріатом і

скеровують свою роботу до закріплення
здобутків жовтня.

По докладу тов. Хоменка про практичні
завдання спілки, постановили працю спілки
поділити на дві частині: 1) студійну
(читання докладів, творів, критика) і 2) демон-
страцію творів перед робітництвом та селян-
ством. Окрім того ухвалили, аби члени
спілки збирали етнографічний матеріал
Прилукини. Збори членів спілки улашто-
вувати двічі на місяць.

Для керування справами спілки обрано
бюро в складі тов. Ол. Ведміцького, Єв. Хо-
менко, Дм. Гордієнко.

Увечері того ж дня в помешканні парт-
клубу відбувся перший літературний вечір.

Тов. Ведміцьким було зачитано доклад
про сучасну українську літературу й течії
в ній. Доклад ілюстровався товаришами
декламацією кращих зразків творів «Плугу»,
«Гарту» і инш.

В кінці члени з'їзду зачитали де-які
з своїх віршів. Заля партклубу була пере-
повнена. Слухачі уважно віднеслись до
вечірки й тепло вітали виступаючих това-
ришів.

Бюро спілки в місцевій газеті звернулося
з відозвою до всіх письменників, що не
були на з'їзді, вступити до спілки.

До спілки прийнято нових чотирі члени.
Всього спілка нараховує 18 членів.

Метеорний.

НА ЧЕРНИГІВЩИНІ

* «Плуг». В квітні місяці відбувся
в Чернигові з'їзд літераторів Чернигівщини.
Після ознайомлення з статутом та худож-
ньою й ідеологічною платформою спілки
селянських письменників «Плуг» з'їзд ухва-
лив закласти філію цієї спілки і в Черни-
гові.

* **М. Конотоп.** Знахідка фотогра-
фії і гравюри Шевченка. Вм. Конотопі,
на Чернигівщині, місцевий музей
української старовини знайшов фотогра-
фичну карту і гравюру Т. Шевченка.

Фотографія являє собою групу з Шевченком
посередині. Шевченко в оточенні чотирьох
осіб сидить на бар'єрі, склавши руки і по-
клавши їх на коліно правої ноги; одна
нога підобгана під другу. На ньому—шуба
з смушевим коміром, шапка і чоботи. По
боках сидить і стоїть четверо невідомих
осіб—двоє з бородою, а двоє без бороди.

Сфотографовані на карті особи мають
вигляд середніх літ, інтелігентні обличчя.

Приблизний розмір фотографічного знімку
4,5×6,5 в.; приблизний розмір бланку, що
на ньому наліплено знімок, 6×8 в.

Фотографія, до придбання її музеєм, на-
лежала гр. Трофимовій, до котрої вона,
з її слів, перейшла від сім'ї Лазаревських,
з якою Шевченко був у дуже приятель-
ських відносинах, особливо з одним з бра-
тів Лазаревських—Михайлом, котрий дуже
багацько допомагав Шевченкові під час
його заслання (Лазаревські жили недалеко
від м. Конотопу, в с. Гиравці).

У тієї ж гр. Трофимової й Шевченківська
пам'ятка—гравюра його роботи «Христос
в Еммаусі». На ній маєтьс напис, зроблений
рукою Шевченка, який свідчить про подару-
вання її Т. Шевченком Михайлові Лазаревському.
Через брак коштів музей цієї
гравюри не придбав. Звертаємо на неї
увагу.

В. Різниченко.

Р С Ф Р Р

МОСКВА

* Москфільгарт. В українському пролетарському клубі імені Т. Шевченка 12 квітня відбулась чотирнадцята вечірка Москфільгарту. Першу частину вечірки було присвячено диспуту про майбутнє української літератури.

Доклад на цю тему зробив т. Кость Буровій (негартованець). На думку т. Буровія—ми зараз маємо організацію, стилізацію, та декламацію, а самої літератури в широкому розумінні в нас нема. Читач не впливає на письменника та й не може впливати, бо друкованої книжки письменника читач зараз майже не бачить через тяжке становище друку. Отже творці зараз одірвані од масового читача. Застраивши в формальному підході до революції, наші поети й письменники, за випадком двох-трьох осіб, не дають оригінальних творів, ні революційних, ні неревольюційних, а за шаблоном виробляють революційну декламацію, що, оскільки вона не є оригінальна, повинна відсунутись по-за межі мистецтва. Час агітки минув. Розпочався період глибокого й широкого освітлення в літературі як самої революції, так і нового життя, нового побуту, нової людини. Об'єктом літератури вже має бути не сама маса в цілому, а людина з маси. Сучасна література повинна зафіксувати побут революції, а відціль виникає необхідність реалізму в творах, необхідність глибокого обсервування життя, необхідність зв'язку з масовим читачем, що можливо тільки після колосального збільшення видавничої діяльності.

Що до майбутніх шляхів і напрямків в письменстві, тут має поширитись і закріпитись на довгий час романтичний напрям. Революція висунула багато питань, що над вирішенням їх література довго працюватиме в формі утопічних і фантастичних творів. Великого значіння має набрати революційно-авантюрний роман, розробка сюжету, а також твори глибокого психологічного змісту.

Другою частиною вечірки було зачитування авторами власних творів і обговорювання цих творів аудиторією.

Вечірка закінчилась концертом, щовньому брали участь артисти: А. М. Семенців, т-ка Горошко, т. Ерденко (скрипка) і хор клубу під орудою т. Савчина.

Л. Л.

* Володимир Гадзінський скінчив переклад ціклу поем Вергарна Еміля під заголовком «Гимни до життя». До цього ціклу увійшли головні революційні поеми,

наприклад: «Почуття сучасности», «Товп», «Праця», «Вперед», «Діло», «Осягнення» і инш. Він же надрукував у збірці Москфільгарту (Москва 1924 р.) поему «Титан» і вірші «Циклон» та «В час зрілих днів моїх», а також поему «Ейнштейн» (у 1-й «Нової культури», Львів).

Працює над «Критикою укр. літ. критики».

Російський Держвидав запропонував йому видати другим виданням книгу «Революційний рух у Сх. Галичині» (1918 і 19 р. р.) на російській мові.

* Кость Буровій зробив переклад на російську мову новелі Хвильового «Кіт у чоботях», написав пародію на цю новелу під назвою «Кіт у чоботях в Москві», переклав на російську мову поему Тичини «Плач Ярославни» і написав по українському характеристику творчості Тичини («Вітер з України»).

* Вивчення літератури в отакі. На об'єднаному засіданню колегії Ц. Воського Бюро Н.К.П. і правління наук. т-ва по вивченню вотьської культури вирішено звернути увагу академічного центра на те, щоб матеріяли, які збираються по цьому питанню, передавались людям досвідченим в цій галузі. За московським науковим т-вом вотьської культури визнано право автономної наукової організації, при чім в галузі науково-дослідчій і методичній т-во працює в повному контакті з академічним центром. Постановлено організувати курси вотьської мови для студентів Воть. області, які вчать по вищих школах Москви.

* М. Нов. Єрусалим. Музей поміщицького побуту. По колишніх поміщицьких маєтках навкруг Нового-Єрусалиму (під Москвою) випадково знайшли багато цінних історичних пам'яток.

Так, в маєткові Чернишова, генерала катерининських часів, знайдено карти районів війни з Туреччиною. Ці карти мають дуже велику наукову вагу.

У маєткові Микольське-Урюніно знайдено колекцію старовинної зброї, починаючи з 17 в., та олив'яну дарохранительницю боярина Артамона Матвієва.

З инших колишніх маєтків вивезено багато цінних картин, меблі та книжки 18 століття. З усього цього матеріялу у помешканні Ново-єрусалимського монастиря організовано музей поміщицького побуту.

Музейний відділ Головнауки взявся за відновлення Ново-єрусалимського монастиря, як цінного архітектурного пам'ятника часів Никона.

ЛЕНІНГРАД

УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ

1. Групою студентів українців Географічного Інституту, в яку увійшли кілька студентів позашкільників, закладено при Етнографічному гурткові Географічного Інституту українську секцію. Зараз секція ця об'єднує студентів українців ленінградських ВУЗ'ів.

Більшість членів гуртка працює в етнографічному відділі Російського Музею (бувшого Олександра III) під керівництвом проф. Бараненка (читає українську мову) та наукового співробітника Крижанівського (читає матеріальну культуру українського народу).

Всі члени секції, які працюють зараз у Російському музеї, готуються до літніх екскурсій, що мають відбутися під керівництвом проф. Богораза (Тан'а). Чергове завдання української секції—зібрати етнографічні матеріали, що відбиватимуть сучасний український побут. З матеріалів цих буде складено окрему збірку. Збірки мають видати в-осени цього року.

2. 23 березня українською секцією при Географічному Інституті за допомогою студентів-українців Позашкільного Зінов'євського Інституту та інших ВУЗ'ів влаштовано було український вечір, присвячений пам'яті Т. Г. Шевченка.

На вечері віншував гурток від Укр. Товариства проф. Щавинський, від Російського музею—Крижанівський, від Позашкільного Інституту—тов. Кібрик—уповноважений Голополітосвіти УСРР. З привітанням також виступив проф. Богораз.

Вечір цей мав на меті українське пролетарське студентство спаяти для загальної

праці, неукраїнське ознайомити з сучасним українським життям. На вечері було прочитано кілька докладів, присвячених Т. Шевченкові. В концертному відділі читали вірші Шевченка, Франка, Олеся й Тичини. Було поставлено п'єсу Васильченка: «На першій гулі».

Студент Позашкільного Інституту т. Борейко організував виставку праці Держвидаву України.

3. 24-го березня в бувш. Михайлівському театрі відбувся вечір, присвячений пам'яті Т. Шевченка.

Вечір був організований групою артистів українського державного театру ім. Шевченка.

Увечері брали участь артисти академічних театрів: Журавленко, Максимів та інші. Співав український хор Томашівського.

Прибуток од вечора піде в фонд на організацію пам'ятника Т. Шевченка.

4. Ленінградське товариство дослідників української історії літератури та мови організувало урочисте засідання, присвячене пам'яті Шевченкові.

Було зачитано кілька докладів, присвячених поетові. Товариство має цілу низку докладів, що складуть собою окремий Шевченківський збірник. Поки-що неспромога видати збірник: коштів нема.

5. У неділю 27-го квітня відбулося відкриття українського театру ім. Шевченка. Репертуар старий—побутовий.

Леся Могилянська.

КУБАНЬ

* Укрпедтехнікум в ст. Полтавській. 6 березня 1924 року при Технікумі засновано спілку пролетарських письменників. У спілці сім членів та п'ять студійців. Робота ведеться живо, продуктивно: живим струмочком вливається в студентське оточення, втяга в працю всіх, захоплює молодь в новій марксіській літературі. При розборі останньої приймають гарячу участь педагоги, студенти та одвідувачі. В живій праці почувається бадьорий дух, піднятий настрої освіжає, оздоровлює гуртки студентства. Кубанська спілка дала 8 вечірок. На вечірках вивчається марксизм, для

цього втягається також, по можливості, оточення. Ідеї марксизму переносяться в гуртки, в загально студентську живу газету, в культурно-освітню працю серед населення, де Кубспілка бере безпосередню участь.

На вчительській конференції 20 березня спільці була дана дискусія на тему: Нова література та її значіння. Дискусія пройшла бурхливо. В Кубспільці засновано гурток кореспондентів газет і приступлено до видавництва на Кубані свого «Альманаха» і збірки творів Дорожного.

ЗАКАВКАЗЗЯ

ВІРМЕНСЬКА КУЛЬТУРА

* **М. Тифліс.** До Тифлісу прибув відомий по російській сцені режисер Валер'янів (Чіслян), який заявив, що хоче в вірменському театрі працювати спеціально для робочих мас у Радянській Вірменії.

* **Смерть вірменського поета.** 19 квітня 1924 р. у Вірменії помер поет Акоп Айвазян. Тов. Айвазян був пролетарським поетом, не дивлячись на те, що, після закінчення сільс. коїшколи, 14 років він був посланий до Відня, щоб стати його монахом. Після чотирьох років перебування у Відні А. Айвазян повернувся до Росії і почав учитись, а вже в 1920 році він був у лавах Червоної Армії.

* **Відома опера А. Тігран'яна** за поемою О. Туман'яна—«Ануш» виставляється зараз в робітничих театрах Тифлісу з великим успіхом.

* **Виставка картин вірменських артистів-малярів** у Єривані має великий успіх. Виставлено до трьохсот полотен.

* **У Тавриді (Персія) відбувся літературний вечір** з нагоди 30-річного ювілею праці відомого вірменського вченого філолога Х. Аджар'яна. Х. Аджар'яна запрошено лектором в Єриванський Вірменський Університет.

* **У Відні виходить вірменський двотижневий літературно-науковий журнал «Арек» (Сонце).**

* **У Венеції влаштовується в цьому місяці виставка картин артистів-малярів різних країн.** Вірменському малярству відведено десять місць. Із Вірменії на виставку їде артист-маляр Сар'ян.

* **25-річний ювілей.** В квітні місяці в м. Баку Азербейджанський Наркомос та робмис святкували 25-річний ювілей заслуженого вірменського артиста Вартана Мирзояна, основоположника Авчальського народного театру в Тифлісі і драмстудії в Єривані.

* **Твори поета-Вагана Теряна** в трьох томах вийшли на вірменській мові в 1924 році в місті Костантинополі.

* **Дорелік Демірч'ян** написав вірменською мовою п'єсу за сюжетом східної казки: «Хоробрий Назар». П'єса ставиться в театрі Руставелі в Тифлісі з великим успіхом.

* **Єзди.** Плем'я Єзди, що живе в Вірменії, потроху прокидається. Єзди стоять на нижчій шаблі культурному, не мало до цього часу шкіл, літератури, а було цілком в лабетах свого духовенства. Тепер починають Єзди похід проти останнього.

ГРУЗИНСЬКА КУЛЬТУРА

* **Журнал «Кавказіон».** Спілка грузинських письменників почала видавати в Тифлісі великий літературний журнал «Кавказіон». В першому числі цього журналу, що вийшов у квітні місяці, надруковано між іншим переклад відомої поеми Ов. Туман'яна—«Одна капля меду». До друку виготовано і переклад «Фауста» Гете.

* **30-тирічний ювілей артистичної діяльності робітника-артиста Н. Гоцїрїдзе.** З нагоди ювілею була улаштована вистава в театрі ім. Руставелі в Тифлісі, після якої вітали Гоцїрїдзе. Від імени Грузинського уряду Гоцїрїдзе передано було звання народного артиста і 100 червінців, а від імени Закавказького уряду—50 червінців. Одну з лікарень Тифлісу, а також громадську аудиторію названо іменем ювілянта.

* **35-річний ювілей.** Комітет мистецтв при Наркомосі Грузії вшанував святкування ювілею 35-річну діяльність заслуженого артиста держтеатрів т. В. Палишвілі.

ТУРЕЦЬКА КУЛЬТУРА

* **Комедія «Ревізор» Гоголя** турецькою мовою в травні місяці була виставлена в турецькій академдрамі в Тифлісі.

В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

НІМЕЧЧИНА

СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ У БРЕСЛАВЛІ

По весні 1918 року в Бреславлі був заснований особий Інститут для вивчення Східної Європи. Інститут перший час мав тісний зв'язок з Бреславським Університетом і Політехнікумом. Нова господарча кон'юнктура, яка виникла після світової війни, вимагала більш глибокого і близького

ознайомлення з географічними, економічними і культурними відносинами країн Східної Європи, оце й була причина, що викликала думку про збудування цього Інституту.

В 1921 році Інститут, посівши у власному будинкові, поширив і поглибив з цього часу

свою науково-дослідчу і організаційну діяльність по вивченню господарчого, культурного та розумового життя народів Східної Європи, а також використовуванню зібраних матеріалів в інтересах вищих шкіл, урядових і господарчих органів Німеччини і т. д.

На підставі своєї конструкції Інститут переслідує головним чином такі конкретні цілі:

1) Збирання всього друкованого і рукописного матеріалу, як офіційного, так і неофіційного (книги, журнали, витяжки із газет, урядові й приватні відомості, листи і т. п.), які торкаються всебічного життя Східної Європи.

2) Систематизація і обробка цього матеріалу, особливо юридичних і статистичних джерел. До цього притягаються спеціально підготовлені наукові співробітники і перекладчики за-для надання зібраним матеріалам форми зручної для праці Інституту.

3) Притягнення до співробітництва в Інституті закордонних сил, особливо із східно-європейських країн, заснування мережі представників і кореспондентів у цих країнах і командировка фахівців на місця.

4) Налагодження контакту з науковими інституціями та організаціями, які переслідують ті ж самі, або подібні завдання, за-для обміну думками та за-для взаємної інформації.

5) Росповсюдження для загалу добутих матеріалів шляхом дозвілу широким масам користуватись бібліотекою та архівом Інституту, а також публікація відчитів, видання наукових праць і практичних підручників та справочників, крім того, способом відповіді на різні запитання, улаштування лекцій і т. п.

Організація Інституту має такий вигляд: В склад Інституту входять, з одного боку, дійсні члени, які були обрані при заснуванні Інституту радами Університету та Політехнікума Бреслава. Їх шереги поповнювались шляхом дальнішого обрання, але остаточне затвердження їх робиться Правлінням Інституту на підставі наукових чи практичних заслуг даного кандидата. З другого боку, Інститут нараховує де-яку кількість почесних членів, які вибираються збиранням дійсних членів за особисті заслуги перед Інститутом. Нарешті, в склад Інституту входять члени-кореспонденти, які роблять щорічний внесок у касу Інституту і мають право користуватися всіма його інституціями, але на загальних зібраннях не користуються правом рішального голосу.

Загальні зібрання належачих до складу Інституту відбуваються принаймні один раз на рік за-для зложення річного справоздання про діяльність Інституту, обрання

Правління і нових членів. Загальне господарче керування, а також репрезентація Інституту, зносини з другими інституціями належить Правлінню, яке складається з семи осіб, обираємих із дійсних членів.

Інститут одержує для бібліотеки і архіва над 100 газет, де 71 на німецькій, 19 на російській, 8 на польській і чеській, 2 на українській мові і т. д. В архівах заношується над 100.000 газетних вирізок, які торкаються того чи іншого боку життя та історії східно-європейських держав. Бібліотека Інституту прагне об'єднати в своїх стінах по можливості всі праці, присвячені культурі Східної Європи і особливо економіці та праву ССРР. Бібліотека нараховує, загалом, більше 20.000 томів.

Інститут розпадається на ряд відділів: економічний, з підрозділом на три секції: 1) сільського господарства і лісоводства, 2) промисловості і 3) гірничого діла; відділу географії і етнографії, мовознавства, літератури і історії, і, нарешті, відділ по вивченню релігійних систем Східної Європи і їх відношення до церкви і держави.

За шість років свого існування Інститут випустив у світ велику кількість трудів самого різноманітного характеру і змісту. Складено тут заголовки де-яких найбільш цікавих праць: О. Гебель. Розвиток російських індустріальних робітників до доби першої революції (1905 року). Дітце. Століпінська аграрна реформа і обшине землекористування. Келер. Російські індустріальні робітники від 1905 до 1917 року. Фуккер. Історія російського професійного руху з 1865 по 1921 р. Проф. Холл. Толстой в його щоденниках. Корчок. Греко-католицька церква в Галичині... і т. д.

Зрозуміло, що більшість оцих праць написано за поглядом буржуазної ідеології, але вміщений в них фактичний матеріал являє безперечну цінність. Особливо корисним, треба визнати, є бібліографічні покажчики літератури про Східну Європу. Цей покажчик видається Інститутом щорічно і являє із себе незамінним справочник для всіх, хто цікавиться економічним та культурним життям східно-європейських країн.

Проф. Е. Капаров.

* «Тарас Бульба» на екрані. В Мюнхені відбулася перша проба вистави «Тараса Бульби», в кінотеатрі «Ермолієв-Орбіс». Проба відбулася в присутності запрошених гостей, які ствердили, що нова драма «Тарас Бульба» є сенсацією першої ваги і великим здобутком кінотеатрального мистецтва. Праці над приготуванням фільму тривали цілих два місяці; виконує цю драму майже 5000 артистів під режисурою відомого директора театрів Володимира Стрижевського, що переробив повість

Гоголя на кінотеатральну драму. Мистецький провід у відтворюваннях фільми був у руках Ермолієва. Вартість цієї величезної фільми досягає фантастичних сум. Для

цієї фільми будовано цілі села і міста. Дубно, яке здобував Тарас Бульба. Побудовано також Запорозьку Січ для фільмів мовних знімків.

А М Е Р И К А

БІБЛІОТЕКА ЛЕНІНА В АМЕРИЦІ

Центральний Екзекутивний Комітет робітничої партії в Америці перевів ухвалу про видання бібліотеки Леніна (в англійській мові).

Бібліотека Леніна складатиметься з 10 томів, разом около 1.600 сторін. Кожний том матиме пояснюючу передмову і замітки. Сім томів ще ніколи не були видані в англійській мові, а три томи не повністю видані.

Десять томів Ленінської бібліотеки такі:

1. Маркс і марксизм.
2. Імперіялізм, останній щабель капіталізму.
3. Аграрне питання в Америці.
4. Держава і Революція.
5. Формування більшовизму.
6. Боротьба проти Другого Інтернаціоналу.
7. «Лівизна» — дитяча недуга комунізму.
8. Організація Революції.
9. Робітнича класа і селянство.
10. Поневолені народи і Соціальна Революція.

Повна збірка творів Леніна становила б не 1600 сторін, а в десять раз більш того, але в ці томи включаються такі твори, що будуть і найнеобхідніші і найрозуміліші для американського робітника.

Головною метою бібліотеки Леніна є дати повну картину ленінізму думаючим робітникам.

В том «Маркс і марксизм» увійдуть тракати і статті про Маркса і марксистський метод.

Том «Імперіялізм останній щабель капіталізму» ще ніколи не був друкований в англійській мові цілком. Лише перша половина цієї праці була надрукована.

Том «Аграрне питання в Америці» особливо своєчасний для нас, коли взяти увагу теперішню фермерську кризу в Злучених Державах.

Том «Держава і Революція» становить найважливіші студії Леніна на цю тему. Держава і Революція і Ренегат Кавтський і матеріяли і питання пролетарської диктатури.

Книжка «Формування більшовизму» представить ті писання Леніна, що скристалізували і зробили свідомою партію більшовиків проти меншовиків.

Том «Боротьба проти Другого Інтернаціоналу» включатиме в собі вибрані статті Леніна, які появились під заголовком «Проти течії».

Том під наз. «Лівизна — дитяча недуга комунізму» дає образ безпощадної боротьби Леніна проти революційної фразеології а за революційний реалізм.

Том цієї бібліотеки «Організація Революції» дасть ті праці Леніна, що він написав в часі влучного маневрування від марта по падолиста 1917 р. і його аналіз досвіду збройного повстання в 1905 р.

Том «Робітнича класа і селянство» дасть найважливіші писання Леніна на ту тему, так як: «Відношення комуністів до середняцького селянства», «Робітнича класа і селянство», «Нова економічна політика в Радянській Росії (Податок в натурі)».

Том «Поневолені народи і соціальна революція» включатиме в собі піонерські статті п. з. «Проти течії» в обороні самовизначення націй, і інші студії Леніна в питанні національностей.

Оце складатиме зміст бібліотеки Леніна. Редагувати бібліотеку буде т. Джа Пеппер.

Бібліографія.

С. Руднянський. «Беседи по філософії матеріалізма». Переклад з польської мови за редакцією і з примітками Л. И. Аксельрод (Ортодокс), з передмовою С. Ю. Семковського. Культ-освітнє в-тво «Труд». Харків—1924.

«Бесіди по філософії» (114 стор.), присвячені роз'ясненню основних положень історичного матеріалізму,—марксівської філософії.

Ми тут вважаємо потрібним зупинитись на одному моменті,—на виясненні проблеми дійсності. Це вихідна точка зору діалектичного матеріалізму і якраз тут автор допускає неясність.

Ортодокс (Л. Аксельрод) в передмові говорить: «Бесіди по філософії матеріалізма» являють собою логичний виклад основних принципів марксівської філософії, як вони розвинені в творах марксистів-теоретиків ортодоксального напрямку.

Проф. Семковський робить поправку: «Слід зробити зауваження до того місця, де автор вважає дійсність усупіленою... Але це треба брати не в тому розумінні, що ніби дійсність є продукт діяльності людського колективу, ніби природа є витвір усупіленої техніки».

Чим пояснити, що два «ортодокси» не «зговорились».—Певно не з однаковою уважністю прочитали книжку. Ми ж вважаємо зауваження С. Семковського справдливим і дуже до речі, бо в цьому місці в книжці є неточність. Можливо, що виною цьому перекладач, але неясність залишається неясністю.

Ось це місце, передаємо слово в слово: «обобществленной и собирательной является и действительность, которую создает человеческий труд» (8 стор.).

Це «прокляте» питання філософії. На ньому якраз філософи спотикаються. Матеріалісти стверджують, що світ, природа (об'єкт) існує по-за нами, ми тільки довідуємось про неї в своїй боротьбі за існування, через свій досвід. Хто одкидає це положення, той переходить на бік ідеалістів, феноменалістів або позитивістів, для яких світ існує в уявленні або в відчутті (ощущении).

З початку і про нашого автора складається вражіння, що він більш схиляється до феноменалістів, але далі договорує до кінця, і для «нього» світ існує.

«Міра,—говорить автор на стор. 63,—за допомогою якої ми оцінюємо свої вражіння, повинна відрізнятись від них самих (вражінь),—значить мусить бути достовірною. Що ж послужить цією мірою? Іменно зовнішній об'єкт, що існує незалежно від його похопління (воспріятія); він і з'являється засобом перевірки наших відчущань. Об'єкт цей існує не тільки для мене, а й для інших».

Як бачимо, наш автор визнає матерію, об'єкт по-за нами. Як же тоді розуміти те, що людина «творить» дійсність.

Автор тільки невдало висловлює свою думку, розуміє ж проблему дійсності по марксівські. В 11 пункті своїх тез до філософії Фейербаха Маркс сказав: «До сього часу філософи тільки пояснювали світ, а все питання в тому, щоб його змінити». Людський колектив не пасивно приймає світ, але й працює над ним, вносить зміни. Матерія впливає на нього, але й він опрацьовує її, пристосовує до себе, витворює «нові» речі, робить з неї продукти: хліб, вино, самогон і т. и. Матерія сама по собі (an Sich),—стає матерією для нас. Наші «міста—спрути», хіба це не діло рук людського загалу.

Це ж дійсність, яку «сотворив» чоловік, людський колектив, звичайно, не так, як біблейський бог, творив «небо»—з нічого, а—з матерії: глини, піску, дерева, каміння, металу.

Ще зауваження. Автор вважає, і цілком правильно, що критеріумом дійсності є наш досвід, «жива» практика; досвід, звичайно, не індивідуальний, а колективний, взятий на протязі історичного життя людей. Яка саме річ в собі (an Sich)—в абсолюті,—ми не знаємо. Та й даремно було б думати в цьому напрямку,—некорисно, і можна залишитись без «огірків». Подібний випадок принаймні трапивсь з філософом

в одній байці. Маркс лічив це просто схоластикою. Це все рівно, що ламати голову над такими високими «проблемами», як «чого, наприклад, місяць світить», «чому земля крутиться» і т. п. Зайва річ, ми знаємо, як один юнак (у Гейне) запитував розв'язання таємниці життя у бурхливого моря; кінчилось тим, що він залишився в дурнях, а відповіді все-таки не дочекався...

Дійсність людини посягає в праці, в своєму господарюванні, в громадській боротьбі. У автора тут хіба та, що він приймає людський колектив, як щось ціле, недиференційоване.

З марксівської соціології, а особливо після нашої революції, громадської боротьби, ми довідались, що суспільство поділюється на класи, групи. Ми довідались, переконались, що Деникин, наприклад, був захисником інтересів одної класи, буржуазії, Петлюра—дрібних власників, більшовики—пролетаріату.

Звідци у цих соціальних груп не однакове уявлення про дійсність. Пануюча класа зберігає не тільки монополію на засоби продукції, владу, але й держить в своїх руках «монополію на істини». Прикладів цього «тьма», середньовічна інквізиція досить яскравий цьому приклад. Хіба Джорджано Бруно, Гамлей, Коперник не були жертвами старої «істини».

Розвиток продукційних сил, техніки утворює нову соціальну будову, висовує нову класу, більш життєздатну. Нова класа несе собою нову ідеологію, більш широкий світогляд, більш широке і глибоке уявлення про цю саму матерію і дійсність.

В сучасний мент «творцем» життя історії стає пролетаріат, він іде до захоплення влади. Коли ініціатива буде в його руках, він збудує по новому своє господарство, цю саму дійсність; він виробить свій світогляд, він принесе з собою нову «істину», яка може й стане загально-людською, коли не буде вже класової різниці.

Істини ж на всі часи не було й не буде, вона міняється, удосконалюється, бо непостійне життя, жива практика людей.

Так от коли прийняти в книжці оці зауваження та примітки Ортодокс, то далі, здається, все «ортодоксально».

Книжку видано акуратно, правда, на дешевій бумазі, зате дешево коштує (50 коп.). Написано простою, популярною мовою.

Ф. Шаховицький.

«Наша Правда»—Орган Комуністичної Партії Західної України. Львів, 1924 р. № 2—3.

Комуністичний журнал на 9 аркушів друку для важких умов, в яких працює компартія західної України—це не явище під невеличку бібліографічну рецензію, а політичний факт великого значіння.

Хто знає, як мало було на території західної України, зокрема С. Галичини, свідомих с.-демократичних робітників (в період до війни) і як взагалі слабо було поширене знання не то що «марксизму», але робітничого-революційного руху,—цей мусить підкреслити:

2—3 ч. «Нашої Правди»—це доказ углиблення й поширення революційної роботи на території «західної України». В «колишні часи» (довійськові) укр. соц.-демократія ніколи не мала сил видавати такий обширний змістом і формою журнал. Цікаво—можливість цю дає—як на іронію історії—нещадний гніт польсько-шляхецької диктатури і безправ'я! Цей факт ясно доказує, як скріпила революційний рух робітництва і селянства кривава влада «демократичної Польської республіки» останніх двох, трьох літ.

Відносно самого журналу.

Інформаційну статтю про «5 років Комінтерну» дала Ольга Левицька. Стаття має велике значіння для вступаючих на шлях класової свідомості робітників і селян західної України і підготовляє до дальшого вивчення історії рев. боротьби.

Дві інші статті (П. Куликівського: «революція, горожанська війна і збройне повстання» та С. Павлишина: «Ленін і селянство») дають солідне розроблення Ленінізму у трьох його головних напрямках: «революції як такої, методів горожанської війни та відношення до селянства». Крім цього, як доповнення до цих статей додано витяг із творів Леніна (стор. 53—59), які мабуть перший раз на сторінках журналу у С. Галичині дають можливість ознайомитися і зорієнтуватись, з процесом розвитку революційної думки Леніна від 1900 років по 1916. Зокрема приходить поговорити про статтю «Від саботажу до соціальної революції» О. Івановича.

Слово «саботаж» в історії 3. Галичини відноситься до боротьби галицької укр. «людности» проти польської влади в формі нищення мостів, телеграфних зв'язків, складів, фільварків і т. д... (Ми взяли слово «людність» в кавички тому, що воно класово нічого не визначає. Дод. автора), а також озброєних повстань 1922 року. Автор цієї статті доказує (він вважає себе марксистом-діалектиком. Дод. автора): «Ми проти саботажу, як певно вистарчаючої для себе системи боротьби, однак ми не проти саботажу, як одного з засобів в масовій збройній боротьбі». (Кого проти кого—чи українського вкупі з польським пролетаріату і селянства, чи тільки української «людности» проти польської влади? Дод. автора). «Ми е тільки за одну систему визвольної боротьби—за масовим збройним повстанням». (стор. 64). І ще на 66 стор. автор статті додає до цього терміну «масове повстання»—слово «всенародне, збройне повстання».

Це так сказати теоретична плутанина. Марксизм не вживає поняття «всенародний»—це поняття надто класово неясне, а крім цього доволі багачко чути його виключно національною боротьбою в дрібно-буржуазному розумінні—«героїчною боротьбою» польських повстань в минулому, а фашизмом в сучасності! Можливо, що це неясність стилю автора, але, на нашу думку, треба було сказати: Компартія зах. України мусить бути «на чеку» в цей момент, коли зможе вибухнути рід такого національного, всенародного повстання, і «народню стихію»—звернути з шляху «військової авантюри» на шлях горожанської війни і захвату влади пролетаріатом міст і сел. А розводити ідеологію саботажу—навіть в масштабі всенародного повстання—на сторінках комуністичного журналу, це діло не то що не видержане з боку марксистської діалектики—воно не має нічого спільного з рев. рухом пролетаріату і сільського «батьрацтва».

Ще один «ляпсус»,—який, на мою думку, не видержує критики. Автор статті каже:

«Саботажівська ідеологія буде жити доти, доки компартія західної України не вкаже на всенародне збройне повстання, як на єдину доцільну форму боротьби». (Ст. 67, точно слово в слово)!

Що це значить по марксистівськи?

«Ідеологія всенародного повстання»—це не ідеологія рев. шарів експлуатованих—пролетаріату й селянства, а ідеологія скритої, виключно національної, боротьби, в пристосованні до інших класових умов, створених революцією.

І не суди шлях комуністичної партії західної України. Крім цих основних статей журнал «Наша Правда» № 2—3 дає дуже цікавий матеріал з життя укр. роб. руху. Слабо освітлені криваві розправи польських органів «демократичної» влади над комуністами, а я думаю, що цей матеріал був би більш агітаційний, як аналіз невдалої німецької революції. Думаємо, що слідуючий номер «Нашої Правди» справить ці помилки.

Видання технічно вдале.

Волод. Гадзінський.

Нова Культура. 1—2 число, січень—лютий, 1924. Львів. Стор. 107.

Кожного разу, коли місячник «Нова Культура» попадає до рук, з великим зацікавленням розгортаєш його і відшукуєш хроніку місцевого життя, життя тої країни, що зараз звернула на себе увагу всього світу своїми стражданнями від утисків хижаків з панської Річи Посполитої. Але шкода шукати хроніки в журналі, що видається в межах звірячої диктатури польського пана. Хроніки немає, бо вона винищується польською цензурою, польськими судами, польськими поліцаями,—бо ж кожен рядок хроніки Галичини—це краплі крові українських робітників та селян, що проти, що польська буржуазія й провадить політику знуцань, національного знищення та дикунського розбою.

Читаць «Нової Культури» раніш усього помічає надруковане на почесному місці: «Після конфіскації другий наклад», а потім обов'язкове на першій сторінці кожного числа—«В Імені Річи Посполитої Польської!»—офіційне повідомлення суду окружного карного про кари, які він наложив на редакцію за попереднє число «Нової Культури».

Отака, як бачите, воля друку в новоутвореній «республіці»! І це для безпартійного журналу, що має характер культурно-просвітнього робітничого органу, і біжучу політику тримає десь на десятому місці.

Про останнє число «Нової Культури» можна сказати, що воно, як і попереднє, витримане в справжньому марксистському напрямкові, добре зредаговане і робить гарне враження.

В книжці надруковані поезії В. Гадзінського, М. Тарновського, забитого петлюрівцями поета С. Дністренка, С. Подільського, І. Дніпровського та досить вдалий переклад відомого «Каменщика» Вал. Брюсова, зроблений Вас. Бобинським. Наче на зло польському окружному судові карному в кожній з цих поезій лунають революційні мотиви. Поет—робітник М. Тарновський прямо закликає до повстання:

В мене серце червоне—
П'ятикутна зоря;
Мое серце червоне
Пробиває моря.
Встаньте потоптані!
Встаньте неволени
Пролетарі!

В відділі красного письменства визначне місце займає різдвяна новеля Г. Михайличенка: «Маленька Докійка». Крім неї ще звертають на себе увагу живі нариси з робітничого життя М. Вірляної та В. Шопінського. Значно ширший відділ літератури й мистецтва має на собі ознаки випадковості: цілих три статті про театр і одна стаття Вал. Поліщука: «Про динамічну образність і необразне напруження в ліриці».

В суспільно-політичному відділі уміщені: стаття Г. Каменського про К. Лібкнехта і Р. Люксембург та стаття Ф. Швабе: «З листів Рози Люксембург до Ф. Мерінга». Статті ілюстровані портретами.

Центральною фігурою 1—2 ч. «Нової Культури» безумовно є автор теорії відносності Айнштайн, що йому присвячено досить обґрунтовану популярну статтю Е. Яворського: «Теорія зглядности Айнштайна» і цілу поему Волод. Гадзінського під назвою: «Айнштайн».

Кость Марусик.

Шевченківський Збірник. Том перший. Під редакцією П. Филиповича. Вид. «Сорабкоп». Київ—1924. Стор. 151, in 8^o, велик. форм.

Коли все частіше й частіше з'являються періодичні видання й збірники різноманітних статтів та матеріалів про багатьох російських письменників, то про Шевченка доводиться говорити, що справжнє вивчення його життя й творчості лише починається, не зважаючи на те, що про нього вже багато написано (переважно статті ювілейного характеру). Ще й досі ми не маємо ні повного критично-перевіреного й коментованого тексту «Кобзаря», ні ґрунтовної «без поетичних прикрас та легенд» біографії поета, ні всебічного наукового аналізу творчості Шевченка.

Лише в останні роки почали з'являтися серйозні історично-літературні праці про Шевченка. Такою працею є збірник «Т. Шевченко», виданий у 1921-му році Державним Видавництвом Українським.

Київське видавництво «Сорабкоп» має на меті зробити такі збірники періодичними, щорічними. Перший том цього видання вже вийшов недавно. В ньому вміщені такі статті: акад. Єфремова «На нерівних позовах» (Шевченко і самодержавіє) і акад. Лободи «Між двох стихій». (До психології творчості Т. Г. Шевченка). Дуже інтересна стаття П. Филиповича «Шевченко і декабристи». В цій статті вперше розглядається солідно питання про знайомство Шевченка з декабристами і вплив їх на вироблення Шевченкового світогляду. Автор доводить, що серед різних ідейних та літературних впливів на Шевченка—декабристи займають почесне місце. Ол. Дорошкевич у статті «Шевченко в соціалістичному оточенні» розглядає вплив на Шевченка французького утопічного соціалізму—сен-симонізму й фур'єризму і російських революційних гуртків 40—50 рр. Не аналізуючи докладно Шевченкових творів, автор визначає розмір цього ідеологічного впливу такими словами: «Ми тільки його, цей вплив, констатуємо, констатуємо певний ідеологічний паралелізм, контакт між Шевченком і соціалістичними групами. Шевченко в своїй практичній діяльності, як поет і суспільний діяч, може повстати перед нами свідомим революціонером, що намагається перевести в життя соціалістичну ідеологію» (стор. 57).

У цінних статтях: Б. Якубський «Із студій над Шевченковим стилем», Домнина Дудар «З поезики Т. Шевченка» (порівняння в «Кобзарі»), Ф. Самоненко «Образ Шевченкової Музи (еволюція образу) і Дм. Загул «Рима в «Кобзарі» Т. Шевченка»—автори досліджують особливості поезики Шевченка.

Інтересна також стаття Ол. Новицького «Автопортрети Т. Шевченка».

У збірникові вміщені надруковані ще листи Шевченка.

Збірник прикрашено кінцівками, заставками й ініціалами, взятими з надзвичайно цікавого рукопису 40-х років минулого століття, переписаного польськими літерами, але українською мовою—віршів Шевченка (Wirszy T. Szewcszenka, 1844), оздобленого худ. М. Башиловим (1821—1870) і Е. Бальменом (1813—1845) що добре знали поета.

Збірник видано прекрасно, але ціна його—3 крб. 50 к. дуже висока.

І. Л.

Антология украинской поэзии в русских переводах. Под редакцией А. Гатова и С. Пилипенко. Гос. Изд. Укр., 1924, 316 стор.

Потреба ознайомлення російського суспільства з українською літературою є річчю безумовно необхідною. Факт цілковитого незнання української літератури не тільки серед широких мас, але навіть і серед спеціалістів є прикритим наслідком особливостей спільного минулого життя України й Росії. Не тільки десь там у Москві, та Ленінграді, але і в українських центрах, де на очах усіх буйним цвітом розцвіла молода поезія, можна здібатися з сумними фактами не тільки повного незнання української літератури, але й (дуже часто) свідомого інгорування і напівзневажливого відношення до неї. Одинокі голоси, свідоміших і передовіших одиниць, губляться в морі інерції та недовіря. Тому-то вихід подібних книжок треба вважати не то що доцільним, а просто-таки історично-необхідним явищем.

Але ж, упорядковуючи подібного роду збірники, не треба ніколи забувати, що вони розраховуються на російського читача, якого треба перемогти, переконати в неправдивості цілої низки забобонів, що мають вікову традицію. Під цим поглядом «Антологія» здається нам не зовсім щасливо складеною, тим більше, що від упорядчиків її з повним правом можна було сподіватися чогось вдатнішого. Найвиразнішою хвилюючою цією збірки треба вважати, на мою думку, її методологічну невитриманість. Поставивши собі на меті подати в своїй книжці образ української лірики всього 19 століття в її типових представниках, упорядки не зовсім щасливо виправдали своє завдання. Невеликий розмір книжки не дозволив їм вмістити повніш літературний матеріал, а тому просто у вічі кидається нерівномірність його розподілення.

Віршів Щоголева, Руданського, Куліша та инш. наведено по одному або по два в той час, як віршів сучасних поетів, іноді незначних, наведено незрівняно більше, не кажучи вже про те, що більшість поетів початку й середини 19 століття зовсім не представлена.

По-друге—матеріал в книжці розкладається не хронологічно, в порядку його появи, а за алфавітом—і таким чином виходить така незручність, що поруч з Котляревським мирно міститься співець «Білявої робітнички Шури», а разом і з Я. Щоголевым пролетарський поет М. Хвильовий і т. д. і т. д. Наслідки такого незручного розподілу можуть бути сумними. Яке може справити враження ця книжка на читача-росіянина, що виявив бажання познайомитися з українською літературою 19 століття? На мою думку вона переконає його в непожитності свого забобону,—що мовляв, крім Шевченка в українській літературі, протягом майже усього 19 століття, нічого порядного не було,—бо ж наївно сподіватися, що одинокі вірші Щоголева, Руданського й Куліша в погануватих перекладах, без усяких коментаріїв—можуть справити якесь враження.

Тим більше, що й у вступній статті проф. Білецького жаднісіньким словом не згадується за лірику середини й початку 19 століття, хоча недвозначно й натякається, що попередні періоди української літератури (які не увійшли в його розгляд) не варті великої уваги. Для читача, правда, буде великою несподіванкою лірика нашого часу, яку так красномовно вихваляє проф. Білецький—тим більшою несподіванкою, що вона розгорнеться перед ним, «як Венера з шумовиння морського»,—бо як же після такої «скудості» і такий розцвіт! А проте й сучасні вірші не справлять того враження, на яке сподіваються впорядки, перемішавши без ладу твори представників найрізноманітніших шкіл, поростикавши скрізь твори старих поетів—вони тим самим знейтралізували найяскравіші досягнення, як у формі, так і в змістові найсильніших представників сучасної лірики.

Таким чином, читачі з «Антології» ні в якому разі не ознайомляться з старою українською лірикою, а разом з тим і не відчують, як слід, художніх досягнень нової лірики.

Що ж до самих перекладів, то треба сказати, що вони різної цінності—є переклади досить гарні, особливо зразків найновішої лірики, є слабуваті і зовсім

слабі. Більшу половину їх все-таки можна визнати задовольняючою, хоча і в кращих перекладах трапляються «вольности»—цілковите змінення художніх образів, (напр. переклади з Олеся—оригінал—«Далі, далі—хай жедзвонять золоті твої уста»—перекл. «Продолжай—сладчайшей птицей мне уста твои поют». 2 ориг.—«О слово рідне, шум дерев»—перекл.—«Родное слово! Шум костра!..» і т. д. і т. д.).

Нещасливим видається мені вміщення у збірку перекладів Мея, Білоусова, Гербея—особливо перших,—що не відходячи далеко від оригіналу, проте надзвичайно уміло «перелицьовували» стиль Шевченка на стиль великоруських народніх пісень, або в кращому разі на стиль поетів типу Кольцова,—цілком зрозуміло, що від Шевченка лишилося мало. Так само не варт було б заводити і перекладів Рукавішнікова, що безумовно вільні більш ніж треба.

Одно слово, ставлячи собі таке важливе й відповідальне завдання, впорядчувам, на мою думку, не треба було по-перше—мішати стару лірику до нової—збірник поезії початку і середини 19 століття треба видати окремою книжкою, в незрівнянно повнішому вигляді з відповідними коментаріями історичного характеру, додавши до цього загальну вступну статтю на зразок статті проф. Білецького про новішу поезію.

По-друге—матеріал треба було розкласти хронологічно, концентруючи його коло певних шкіл і напрямків.

І третє—треба було подбати про чистоту перекладів, викинувши застарілі й дуже вільні, і в крайнім разі—вмістивши разом оригінали й переклади.

Тільки зі збірниками такого типу можна сподіватися на певний успіх.

А. Шамрай.

В. В. Святловський. Каталог утопий. Госуд. Изд-ство. Москва—Петроград, 1923, стр. 100.

Фундатори «наукового соціалізму» Маркс і Енгельс, негативно поставившись до так званого «утопичного соціалізму», як до ідеології чужої їм і характером, і завданнями, навіть суворо борючись з проявами утопізму в робітничому русі свого часу,—в широкій історичній перспективі, як відомо, визнавали «великих утопістів» Фур'є, Сен-Сімона, Овена—своїми попередниками, а в їх мріях бачили коріння тієї ідеології, наукове обґрунтування якої зробили завданням свого життя. Отже наукове дослідження утопізму з'являється не лише задоволенням цікавості до чудернацьких шляхів, що ними йшла людська думка і змагання до всебічного визволення людини, але й ділом серйозної наукової, а разом з тим і практичної ваги. Цілком зрозуміло, що й Фур'є, Сен-Сімон, Овен з'явилися не як грецька богиня з голови батька Зевса, а мали своїх попередників, і що взагалі «утопізм» треба досліджувати і вивчати в його історичному розвитку, звичайно обумовленому не самою еволюцією «чистої» ідеї, але сполученому з еволюцією матеріального ґрунту. «Каталог утопий», зложений В. Святковським, може стати в великій пригоді широкому читачеві, що захтів би познайомитись з історією утопізму, бо він дає не лише перелічення «утопій», але й вказує відповідну літературу, не стільки дбаючи про бібліографічну повноту, скільки про бажану наукову орієнтацію недосить підготовленого читача.

Своє завдання автор праці обмежив обсягом утопічних творів економічного, соціально-філософського або соціально-політичного змісту. Не мала утопічна література, що присвячена утопії в техніці, змальовує неіснуючі казкові країни, пригоди і т. п., до «каталогу» не заведена.

М. М.

Проф. А. И. Некрасов: Византийское и русское искусство для строительных факультетов высших учебных заведений. 210 стр., 327 рис. Москва. 1924 г. Г.У.М.

В нашій учебній літературі вже давно відчувається брак підручників з історії візантійського мистецтва, які відповідали б французькому Ділю (1910) або англійському Долтону, що були неприступні мовою більшості нашого студентства.

Доводилось користуватись в галузі візантійського мистецтва перекладами, авторитетних для свого часу, але вже застарілих, Байє («Византийское искусство, 1888 г.») або Шуазі (франц. оригінал вийшов у 1884 р.), так само, як і в галузі українського та російського мистецтва єдиним підручником шкільного типу була книжка

Павлінова «История русской архитектуры», 1894 г., праця не без помилок, як це, напр., видно з невідатного плану Чернігівського Спаса, що зовсім не відповідає дійсності.

Отже вихід в світ чепуренько виданої, з великою кількістю малюнків на гарному папері, нової книжки про візантійське та руське мистецтво, в якій, зважаючи на спеціальне призначення для архітектурних факультетів, більша частина присвячена будівництву, повинен був би викликати велике задоволення серед фахівців.

Але навіть при поверховому огляді книжки, що з'явилась (як це зазначає в передмові автор) в результаті викладання курсу в Московській технічній школі та в Іваново-Вознесенському Політехнічному Інституті, читача охоплює розчарування.

В підручнику, який призначається для тих вищих шкіл, що тісно зв'язані з народним господарством, зовсім не згадується про економічні підвалини та соціальне значіння мистецтва взагалі, будівництва особливо.

Адже ж після праць Плеханова, Бухаріна та Гавзенштейна не може бути й мови про якесь неземне походження мистецтва та про незалежність еволюції мистецтва від еволюції соціально-економічної бази.

Це ігнорування зв'язку мистецтва з економічною історією зле відбивається на підручнику, призначеному для радянської школи, і ми зустрічаємо у Некрасова таку періодизацію історії, яка б підходила «блаженій пам'яті» Іловайському. Всю довгу історію візантійського мистецтва він поділяє на дві доби: «византийское искусство античной эпохи» та «византийское искусство зрелой эпохи». Історію російського мистецтва, всупереч сучасній періодизації, заснованій на еволюції господарчих форм, Некрасов розбиває за Карамзином та іншими історикам царату на такі доби: «Русское искусство домонгольского периода», «Русское искусство эпохи татарщины», «Искусство Московского государства», «Русское искусство нового времени».

Не задовольняючи основним принципам сучасної загально-історичної теорії, може ця книжка має такі переваги з боку суто мистецького, що компенсували б вище зазначені хиби.

Але й з цього боку книжка не відповідає сучасному станові науки. Відсутність сталого погляду на істоту мистецтва та провідної еволюційної думки надає книжці Некрасова характер мозаїчної збірки оповідань про пам'ятки мистецтва, не об'єднаних загальною еволюційною схемою.

Перші два розділи, присвячені візантійському мистецтву, не можуть дати навіть і побіжного ознайомлення з еволюцією візантійського будівництва і тільки той, хто докладніше знає візантійське мистецтво, а також ще з загальною історією знає про економічні зносини Царгородської Імперії з східними країнами, може зрозуміти, чому в Некрасова серед оповідань, про грецькі будівлі, несподівано трапляються необ'єднані з головним оповіданням, абзаци, присвячені малоазійським або кавказьким будівлям.

Не зачеплюючи всіх численних фактичних помилок цих розділів, зазначу однак план церкви Сергія та Вакка в Царгороді, що його запозичив Некрасов з видання Зальценберга 1854 р., та який не відповідає дійсності, в той час як ми маємо, напр., у Ван-Мілінгена (1911 р.) план тої ж будівлі, намальований на підставі нових точних обмірів.

Така ж плутанина та неадаптованість панує в розділах, присвячених руському мистецтву. Так, напр., на стор. 54 мал. 87 ми здибуємо репродукцію плану Київської Десятинної церкви за міл. 1824 р. Адже ж після розкопок Мілеєва в 1908—1911 рр., що з'ясували дійсний вигляд Десятинної церкви, не може й бути мови про користування тим устарілим невідатним планом XIX віку. Таким самим невідатним запозиченням у Павлінова є невірний план Чернігівського Спаського собору.

Звертаючись до дальших сторінок, знов зазначу безсистемність в розподілові матеріалу, що залежить від браку марксистського погляду на мистецтво. Особливо це помітно в розділі «Искусство Московского государства». Тільки в цьому розділі згадується дерев'яне «великоросійське» будівництво; в зв'язку з питанням про утворення стилю дерев'яних будівель боярської верстви—себ-то невиробничої класи (та й взагалі майже вся книжка присвячена мистецтву невиробничих верств!) іде коротенька, тільки на одній сторінці, розмова про «ізбу», себ-то про архітектурний витвір виробничої класи. Але навіть і тут трапилась помилка: малюнок та план 167 (на стор. 110), що повинні дати зразок великоросійської (або за термінологією автора «русской») «избы», є невідатне запозичення з книжки Красовського «Деревянная архитектура» (1916), де під цим малюнком зазначено: «Хата Волинської губернії». Подібне ігнорування українського мистецтва (хоч шановний автор зачіпає де-які доби

українського мистецтва) приводить Некрасова до досить курйозних висновків: на двох сторінках, що попереджують абзаци, присвячені впливові українського бароко на утворення московського бароко, Некрасов пробує з'ясувати зародження стилю Українського дерев'яного будівництва—і відмовляється шукати зародження його в стародавній добі Української історії. Адже ж після праць О. Новицького, Г. Павлуцького, В. та Д. Щербаківських, Ф. Шміта, що зв'язували утворення стилю українського дерев'яного будівництва з мистецтвом так званої «домонгольської» доби, (це цілком відповідає економічно-суспільній базі, бо як і в феодальну добу, так і пізніш дерев'яне будівництво на Україні в більшості було витвором виробничої—селянської класи), якось дивно читати таку заяву професора А. І. Некрасова в 7 числі «Печать и Революция» за 1922 р., стор. 331—332, в рецензії на книжку Ф. Шміта «Мистецтво Старої Руси-України»: «У украинских ученых (а к ним принадлежит автор по месту своего жительства) образовался своеобразный патриотизм признавать украинскую деревянную церковь за явление еще домонгольского вкуса. Мы уже имели случай возражать по пунктам по этому поводу проф. Г. Павлуцкому и не будем здесь входить еще раз в полемику. Польско-венгерское барокко— вот источник этого зодчества». Цю ж саму думку А. І. Некрасов повторює в цій новій книжці, де він, між иншим, інколи, користується устарілим терміном «малорусский». Проти такої безапеляційної заяви важко щось відповісти, окрім поради шановному московському вченому, раніш, ніж робити які-небудь висновки про українське мистецтво, краще самому перестудіювати той величезний матеріал, що послужив підвалиною для теорії О. Новицького, Г. Павлуцького, В. та Д. Щербаківських Ф. Шміта та інших.

Російському мистецтву XVIII—XX вв. присвячено 42 стор. Отже нема нічого дивного, що тут панує плутанина та неповнота відомостей: так, напр., автор не зазначив про вплив Рострелі на послідуєчі покоління архітектів—так звану «растрелівську школу», до якої належали Терезіні—син, Квасов, Чевакінський та Волков (про останніх трьох Некрасов навіть не згадує).

В побіжному огляді будівництва при Миколі I, часів утворення псевдо-«русских» стилей, Некрасов не згадує про незграбний витвір Спасова—сучасну Київську Десятинну церкву, що своєю кубичною формою яскраво свідчить про повне нерозуміння в ті часи дійсного візантійського та староруського мистецтва.

На останніх сторінках дано такий короткий побіжний нарис архітектури другої половини XIX в. та XX в., що про їх нема чого й казати.

Так само важко висловитись з приводу розкиданих у книжці сторінок (в загальній сумі 17 сторінок—кількість досить невелика!), присвячених історії малярства та скульптури; в усякому разі за Некрасовим еволюцію малярства та скульптури уявити досить важко.

Отже в сучасний мент, коли питання про радянську систему мистецької освіти стало на чергу дня, коли будується нова радянська мистецька школа, що повинна виховувати творців революційної марксистської ідеології в галузі мистецтва, користування в новій школі книжкою А. І. Некрасова, в якій зовсім не згадується про соціальні підвалини та значіння мистецтва, а також трапляється не мало устарілих відомостей та фактичних помилок, було б злочином відносно сотень і тисяч пролетарського студентства, що опанувало вже мистецьку школу та чекає від Н. К. Освіти нових підручників, які відповідатимуть сучасному станові мистецтвознавства, збудованого на підвалинах марксизму.

Л. Е. Кістяковський.

Записки історично-філологічного відділу Всеукраїнської Академії Наук. За головним редагуванням голови відділу акад. Агатангела Кримського. Книга IV, Київ, 1923. Стор. 354, in 8°.

Коли в попередніх числах «Записок» переважав офіційно-організаційний матеріал, то в IV кн., що недавно вийшла, його зовсім мало—увесь матеріал виключно науково-дослідчий.

Четверта книга «записок починається відділом—«Schewtschenkiana», в якому Шевченко присвячено чотири великих статті. Павло Филипович у докладній статті «Шевченко и романтизм» розглядає вплив на Шевченка романтизму, що відіграв величезну роль на розвиткові європейської культури XVIII—XIX ст., засяявши в творчості Байрона, Гюго, Леопарді, Міцкевича, Лермонтова й багатьох інших першорядних поетів. Опинившись у романтичному оточенні (спочатку—особистий вплив Жуковського), Шевченко, каже автор статті, прийшов до думки, що народня пісня, дума, легенда—можуть

і повинні бути матеріалом для поета. Балади українські, російські, польські та інші вказали Шевченкові, що фантастично-легендові елементи можна вносити до поезії, й Шевченко справді показав, що балада—та галузь, де романтизм міг знайти поживу і на українському ґрунті. Відчувши в собі поета, творця, переконавшись у своєму високому призначенні, Шевченко, розуміється, не міг далі вар'їувати баладні теми й продовжувати оспівування минулого—мотиви його стають ширші. Далі автор статті доводить, як Шевченко од національної романтики переходить до революційної, до закликів боротьби і помсти, до політичного й соціального протесту. Такі мотиви, каже автор, брєніли досить часто у романтиків—у Байрона, якого Шевченко знав і цінив, у французьких поетів, у Міцкевича, у де-кого з російських авторів.

Загальний висновок автор статті робить такий: «романтизм мав для Шевченка велике значіння, незмірно більше, ніж те, яке йому досі надавали дослідники» (ст. 18).

М. Новицький подав з коментаріями поему Шевченка «Мар'яна Черниця» в останній редакції, що переховувалася в неопублікованому ще архіві видавця альманаху «Сніп» (на початку 40-х років минулого століття) Ол. Корсуна, якому Шевченко надіслав цю поему для альманаху. Але альманах не вийшов, і Шевченкова поема залишилася в архіві Корсуна. Через те всі «Кобзарі», починаючи з Кожанчикова—аж до виданнів Романчука, Франка та Доманицького, дають скорочений і попсований текст поеми.

Петро Стебницький у статті «Кобзарь під судом» докладно розповідає історію повного видання «Кобзаря» в роках 1907—1910, спиняючись «на тій атмосфері, в якій відбувалися ці події, на тогочасних переживаннях петербурзької української колонії, і на останній фазі Кобзарної епопеї, коли Правительствующому Сенатові довелося касувати цензурний дозвіл і наново класти Шевченкові вірші на старе прокрустове ліжко» (ст. 36).

Цікава своїми висновками стаття Михайла Марковського «Шевченко в Кирило-Методієвському братстві». До цього часу панувала думка, що «Книги битія українського народу» або «Закон Божий» було складено Костомаровим. Але т. Марковський з цією думкою не погоджується. Костомаров, каже він, міг внести в цей твір де-що, як складач, але головний, революційний настрій, яким перейнято «Книги битія», належить не Костомарову, помірковані погляди якого відомі всім. На підставі аналізу поезії Шевченка й инш. т. Марковський доводить, що «таким ідейним автором цього твору, його вдохновителем був не хто инший, як Шевченко. Він один міг надати цьому творові того революційного настрою, який червоною ниткою проходить через усі «Книги битія українського народу»,—тільки від нього братчики могли почути таке гостре вогненне слово проти царів, панів, то-що. Другої такої людини в їхньому осередку не було. Відомо, яке вражіння справив Шевченко на братчиків, коли він опинився серед них, приїхавши з Петербургу» (ст. 50).

Правда, висловлена в цій статті думка т. Марковського не нова, про це писав ще раніше Возняк («Кирило-Методієвське братство», Львів, 1921 р.), але у Марковського яскравіше підкреслена.

Акад. Єфремов у статті «Без синтезу» дає докладний аналіз життєвої драми Куліша, використовуючи його твори, листування, щоденник і инш. Цю драму академік Єфремов називає—«без синтезу», як певного стерня в подорожуванні по хвилях життєвого моря. Почавши з інстинктивного відчуження від людей через прищеплену вихованням одлюдковатість вдачі, пройшовши всі стадії принципіальної антигромадськості через надмірне самолюбство, пиху, мстивість і органічну нещирість та позування, ця драма останнього досягла завершення свого в асинтетичності «Кулішевого розуму» (ст. 79).

Петро Рулін у статті «Українська пісня в старовинному російському співаннику» освітлює вплив стар. укр. народної пісні на російську поезію, користуючись друкованими й рукописними збірниками XVII—XVIII ст. (зокрема рідкими збірниками, що переховуються в Києві) й великою про них літературою. До цього часу український пісенний матеріал із рукописних та друкованих збірок ще не було обраховано та зведено,—початок цієї студії було зроблено акад. М. Сперанським. Т. Рулін, як він сам зазначає у своїй статті, й мав на меті зробити де-які доповнення до збіраного акад. Сперанським матеріалу.

Павло Попов у «Замітках до історії українського письменства XVII—XVIII вв.» подає відомості про де-які мало відомі й зовсім невідомі латино-польські пам'ятки, що характеризують довге блукання українського письменства XVII—XVIII вв. по царинах мов: польської, латинської і т. зв. «слов'яно-руської».

В загальному відділі, крім розглянутих, вміщені ще такі статті: Вс. Ганцова «Діалектологічна класифікація українських говорів», В. Пархоменка «Олег та Ігор» (до питання про їх взаємовідносини), акад. Харламповича «Листування запорозьких козаків із султаном», В. Дем'янчука «Гнат (Ватрослав) Ягіч». Короткий нарис його

життя і наукової діяльності», життєпис і список наукових праць акад. А. Лободи, з нагоди 30-ліття його науково-літературної діяльності.

У відділі «Матеріали й замітки» вміщені нові матеріали до життя й творчості Котляревського і коротеньке звітлення про дослідження над Чернігівським Спасом.

У відділі критики й бібліографії подано рецензії: на перший річник часописи слов'янської філології «Slavia», на «Украинский язык» Синявського й Йогансена, на книжку проф. А. Білецького «Старинный театр в России», на останнє видання Потебні «Мысль и язык» і т. д.

У офіційній частині подано звітлення про діяльність Історично-Філологічного відділу за 1923 рік.

Ів. Денейко.

«Радянський Селянин» ч. 3—4 Березень—квітень 1924 року. Видання Народнього Комісаріату Земельних Справ.

Не щастить видавництву Наркомзема. Виповнивши підвали «дорогоцінними» виданнями, розпочали видавати літературу популярну, українською мовою писану. Перед нами ч. 3—4 популярного, розрахованого на масового читача—українське селянство—журналу. Журналу потрібного, але...

Коли не помиляємся, то самі видавці не були вдоволені першими двома числами, тобто мали поставитися, очевидно, з особною увагою до наступного числа, але, на жаль, цього зовсім не помітно. Коли можна віднести на рахунок «об'єктивних умов» (фінансові скрути) те, що с.-господарчий журнал після довгенької перерви виходить по весні подвійним числом на 24-х сторінках, не маючи змоги вже через це охотити вимог сезону, то тим більше уваги треба було би віддати вміщеному матеріалу. До журналу увійшли такі статті: «Кредит сільському господарству»—І. О., «Насіння»—проф. О. Янати, «Що робиться в світі»—В. К., «Сійте чисте насіння»—агроном С. П., «Яка буде весна»—Д. Педаяв, «Як боротися з зоною»—В. Телешок, «Машинні товариства»—Ю. Доброволенко, «Подбайте про бджіл»—С. Коваленко. «Нові гроші»—С. С., «Життя на місцях», «Роспорядження влади», «Що читати». Як бачимо, зміст цілком відповідний. Але відома річ, що популярно писати остільки ж важко, оскільки легким це здається з першого погляду. І «Рад. Сел.» теж відбив на собі цю звичайну хибу популярних видань. Починаючи од статті І. О. «Кредит сільському господарству», що писана ніби зрозуміло, але «общими местами» це невміння писати популярно помічаємо трохи не по всіх статтях.

Виятком є стаття проф. О. Янати «Насіння», але, на жаль, у весняному числі закінчено її на саме цікавому місці—не досказано, що твориться з насінням, коли воно проростає.

Коли б не найгірше написано під розділом «Що діється в світі». Тут повторено про визнання С.Р.С.Р. ворожими державами, хоч про це-ж саме було писано й у ч. 2-му. Нового не сказано майже нічого, але те, що сказано, потребує значних пояснень. Почати з «Визнання»—це не таке просте слово для селянської уваги. Крім того взагалі, не варт розпочинати оповідання про складну міжнародню ситуацію на 60 рядках, а то й вийде: «з приводу скрутного становища французької буржуазії, комуністична партія Франції звернулася до робітництва з відзовою» (!); дані про страйк докерів 4 рядки, а про «робочий» уряд Англії—3 рядки: «Цей уряд тільки так зветься, а в дійсності помагає буржуазії, а не робітництву, бо міністр Гендерсон одного разу заявив, що докери вимагають багато». Статтю «Сійте чисте насіння» почато хорошо, яскравими прикладами, порівнюючи зрозуміло, але мова і почасті стиснутий кінець (де дістать машини) трохи зле одбилися на ній. Та про мову «Рад. Селянина» нижче.

Статтю «Яка буде весна» треба відзначити як надто стислу. Авторіві довелося на 1½ сторінках, говорячи про можливий хід погоди, з'ясувати такі складні метеорологічні питання, як залежність погоди од тиснення повітря. Це на 10 рядках, чому й маємо фразу «Повітря давить на землю не завжди однаково: то збільшується то зменшується; тиснення це можна точно зміряти. І оказалося, що наша погода зміряється»... Коли-б обминути ці моменти—стаття була-б одною з кращих в журналі. Є в ній дрібні недолуги: «Ми маємо точні відомості про товщу снігу на Україні за останні 32 роки і вони показують, що за останні 35 років»... не згадано, що Головна Фізична Обсерваторія є в РСФРР, а у нас на Україні за неї править УКР-МЕТ. Невідомо, чий «наш проф. І. Г. Данилов», але це дрібниці, гірше з кінцем, де автор застерігає од високих вимог до метеорології «бо й того, що вона дає, досить», а стаття, власне, не говорить і не мала говорити про те, що дає метеорологія.

«Як боротися з зоною» — стаття більше, як потрібна. Писана до ладу, хоч має дрібні хиби: не зазначено, яку T^0 треба вважати за найменшу при промивці зерна третім способом. Сказано: «гарячою водою до 56°C , або 45°R », але од скількох градусів. Не зазначено, що не всякий термометр R чи C для цього придатний.

«Машинові товариства» найбільше грішать популярними недоречностями: «ті господарі, які потребують машин, не мають досить коштів щоб нарізно забезпечити себе знаряддям, мусять збиратися в гурт, або, як кажуть, організувати машинове кооперативне Т-во». «На пораду й допомогу слід закликати інструктора, агронома і просто тямущих людей (а саме?). Розумна рада знаючих людей не вадить, допомагає (!).

«Нові гроші» — стаття складена не уважно. «Продукти, радзнаки, народне господарство, незабезпечені гроші» — речі прості і зрозумілі, але не для всіх». «Випускати паперові гроші, щоби пустити заводи» — неясно. «Набрать для цього грошей податками з населення (!)» і далі теж не хороше. Майже скрізь господарство раптом «оживає», золота й срібла «удалось набрати». Про випуск червінців говориться двічі через 10 рядків і що «це були городські гроші. Щоб нові гроші пішли на село, то вони будуть переважно дрібні». Гроші мають бути металевими і там же говориться про забезпечення їх. Тонкості не потрібні. Журнал вийшов уже після відсрочки викупу радзнаків, а зазначено старі терміни.

Неясно, чому нові гроші приведуть до зниження цін. Саме б сказати, чому бракує дрібних, а автор закінчує статтю загальним твердженням. Розділ «Життя на місцях» — зовсім бідний. Можна більше сказати в розділі «Роспорядження Влади». Саме місце, щоби з'ясувати хід і правила землевпорядження.

Не помітно зв'язку з читачем і нічого для того не робиться, коли не навпаки, бо мова журналу може спричинитися до незрозумілості його. О, та мова! Абсолютно всі статті, за винятком «Насіння» О. Янати, так терплять од поганих перекладів, коректорського недогляду, що важко говорити про це спокійно. Ріжних недоречностей на кожну сторінку припадає по-над 15. Маємо собі такі шедеври, як:

«Сама лише Франція міцно держиться». Говориться про французький уряд. а з'ясується «без її Ради». Скрізь вживано «губернії», коли в російській мові панує без закінчення «щина». Безліч «зукраїнізованих» просто російських слів «великість», «одставка», «французький поводиток» (!), «кожевників», «розлив», «давління» і без кінця. Дивовижна будова речень, випадкове розміщення розділових знаків. Не знати, хто краший, перекладач чи коректор. А хиби ці найлегче усунути.

В журналі бажано бачити ілюстрації. Це потрібно з багатьох причин — не тільки для оздоблення, але й для того, щоби піднести в очах селянина цінність книжки. Знано, що картинок і книжок на доброму папері майже не скурюють.

Вас. Поріцький.

Библиотека «Внешней торговли Украины». Серия популярная. № 1. **Д. А. Каплай** — «Внешняя торговля и монополия внешней торговли». № 2. **А. С. Векслерчик** — «Хлеб и как его подготавливать к вывозу за границу». № 3. **С. Фродков и Н. Зусманович** — «Щетина и подготовка ее к продаже». № 4. **Д. А. Каплай** — «Птица и яйца и подготовка их к вывозу за границу». Видання «Редиздата Укрвнешторга». Харків, 1924 р.

Без сумніву доцільне завдання: дати популярну серію видань, що мають ознайомити селянські маси з значінням поліпшення продукції нашого сільського господарства в експортних цілях. Ця серія, що її видає Зовнішторг, не має обмежитися вищеведеними брошурами. Готуються до друку подібні ж брошури про тютюн, лікарства, прядиво і т. д.

Поскільки видання цієї серії популярних брошур для селянства розпочав Український Зовнішторг можна думати, що воно призначене для розповсюдження не в СРСР, а має обслуговувати тільки селянство України. Коли ж це так, то дивно, що всупереч до постанов партійних з'їздів і до цілої політики в справі підходу до українського села, всі чотири популярні брошури видано не на тій мові, яку це село знає, яку вживає й яку розуміє. Це на 50%, коли не більше, зменшує як вартість популярності видань, так і їх доцільність.

Але, коли залишити на боці цю недоречність, треба визнати, що автори усіх чотирьох брошур виконали своє завдання цілком задовольняючи. Написано брошури досить популярно. Теми трактовано широко й всебічно. Селянина знайомлять книжечки як з тим, що уявляє з себе ціла наша сучасна зовнішня торгівля і її монополія, так і з тим, яку в ній ролю грає сільська продукція й окремі її галузі. Дано розумні поради

відносно того, як досягти селянству поліпшеної підготовки продуктів його господарства для експорту «к засобу для завоювання нами міцного становища на мировому ринкові».

Проте популярний виклад, навіть і простих матерії, це річ складна. Й не диво, що і в виданнях цієї серії популяризація подекуди страждає.

До хиб її треба віднести, крім згаданої нами помилки, що до мови цілого видання, де-яку далекість, так мовити б, в розробці теми від місцевих умов. В частині історичній, наприклад, брошури № 1, там, де малюється розвиток «нашої зовнішньої торгівлі» в часи, коли ще існувала Київська Русь Україна, про Київ та його торгові зносини із Царгородом, то-що а ні слова. Натомість згадується тільки про Новгород та Псков, для серця й розуму полтавського чи київського селянина досить далекі. Подібне ж й в інших №№ серії. Замість, наприклад, того, щоб докладніше зупинитись на тому, де й як розводять птицю й збирають яйця на Україні, автор брошури № 4 совісно перераховує на двох сторінках, скільки тисяч пудів і тисяч штук птиці та як вивозили в 1913 році Тамбовська, Курська, Казанська, Пензенська й т. д. губернії.

До хиб популяризаційних треба віднести ще брак прикладів. Малюючи боротьбу капіталістичних країн за ринки збуту (№ 1, стор. 7), не зле було б згадати про боротьбу цю трохи конкретніш: згадати хоч би слід було про світову війну, що саме почалась на цьому ґрунті, то-що. Цього нема, й це хибя. Коли в брошурі № 2 у другому ж рядкові друкується «85 відсотків», також не заважало б дати пояснення на прикладах, які б селяне зрозуміли, що саме є «відсотки». Цього також немає. Коли говориться про переробку щетини й ріжницю поміж ціною реалізаційною та тою, яку одержує саме селянин (№ 3, ст. II), ріжниці ці знов вимагають більш зрозумілих ілюстрацій й т. п.

Трапляються й окремі недоречності. «Не слід сіяти,—пише А. С. Векслерчик,—нових, ще не випробованих в селянському господарстві сортів зерна, а тільки такі сорти, які вже прищипились в даному районі та давали добрий врожай» (№ 2, ст. 15). Думка хоч і вірна, але не в такій категоричній формі. Ну, а коли нові сорти випробовано не в селянських господарствах, а на досвідних станціях чи у совгоспах, все одно сіяти їх не треба. Така трактовка—це вода на млин сільського консерватизму. Другий приклад: В таблиці довівського вивозу з б. Росії порівнюється вивіз України і... цілого Союзу (№ 1, ст. 14). Може й приємно довідатись селянинові, що в 1913 р. існувала не Російська Імперія, а Рад. Союз, але все ж воно не зовсім, делікатно кажучи історично. Вражає також надзвичайна лаконичність в змальованню відновлення нашої зовнішньої торгівлі з Європою в 1920 році. Пояснення: «В 1920 році Верховна Рада Ліги Націй постановила зняти блокаду з Рад. Росії та дозволила громадянам європейських країн відновити з нами торговельні зносини» (№ 1, ст. 19). Ось яка добра ця Ліга Націй. Постановила й дозволила. Хай дякує селянство. Ну, а чи не згорала в цьому якійсь ролі невдача всіх блоkad та інтервенцій, а вкупі з тим і зацікавленість самої Європи в відновленні із нами торговельних зносин? Чому про це немає ані слова? Не зовсім вірно далі, що «відновлення наших торговельних зносин з іншими країнами» дуже повільне (№ 1, ст. 20), не вірно, що вихід на зовнішній ринок мають лише «всесоюзні кооперативні об'єднання» (№ 1, ст. 28). Коли говориться про контрабанду, не досить яскраво виявлено, в чому полягає її шкода і зовсім нічого не згадано про покарання контрабандистів і т. д.

Є де-які помилки і в цифровому матеріалі. Д. А. Каплан, напр., в брошурі про зовнішню торгівлю, пише: «В 1919 р. весь ввіз із-за кордону складав всього лише 602 тисячі карбованців» (№ 1, ст. 31). По даних проф. Фалькнера цей ввіз був більший й виносив по-над 3 мільйони карб.

* * *

Але всі згадані, й подібні їм, хиби—це дрібниці. Вони дуже незначно зменшують вартість видань. Самі ж видання безумовно можуть принести велику користь.

Радіє око: добрий папер, читкий друк, майже цілковита відсутність коректурних помилок значно полегшує читання цих брошур. І як би ще до селянина підійшов редактор Укрзовнішторга на зрозумілій йому (селянинові) мові, появу цілої серії треба було б вітати зовсім без «але».

М. Ш.

Покровський, А. М., проф., Ястремський, В. І., Колесниченко, Л. І. Географічні етюди. Читанка з початкової географії.—Вид. Держ. Вид-ва України, ст. 1—149,8^о. Київ, 1924 р.

Читанка не має передмови, через що не відомо, для кого вона призначається—чи для молодших груп трудшколи, де навчання ведеться переважно комплексним методом, чи для старших груп, де проходить систематичний курс географії?

Але розполог змісту, що не має нічого спільного з комплексним методом, й добір статтів, що вимагає від читача певних знань, показують, що читанку призначено для старших груп, починаючи, принаймні, з четвертої.

Читанка подає низку художніх уривків і географічних статтів, переважно перекладених з російської мови, що є прекрасним доповненням і ілюстрацією тих розділів загальної географії, що трактують про сушу, воду й атмосферу. Але автори читанки забули, що географічний ландшафт, крім літосфери, гідросфери й атмосфери, складається ще й з біосфери.

Тому в читанці зовсім немає статтів, що дали-б дітям уявлення про тундри, ліси помірної зони, пустелі, гірські краї, тропічні ліси, про фавну їх, про людські раси та племена, про побут бродячих народів, що живуть з ловецтва й рибальства, народів-кочовників, про аули горців та їхню працю, про життя культурних народів.

Праця людей, боротьба з природою, опанування природою в процесі класової боротьби, різні взаємовідносини людей,—на зазначені й де-які інші питання читанка не дає жадної статті.

Переходячи до останнього розділу—«Українські краєвиди», зазначимо, що цей розділ не витримує жадної критики. Найголовніші краєвиди України,—то ліс, лісостеп і степ. Отже й треба було дати малюнки полісся, лісостепу, зокрема Правобережжя й Лівобережжя, а не лише самого степу, як це бачимо в читанці. Між іншим, для характеристики Правобережних краєвидів обов'язково треба було щось взяти з «Нарисів природи України» акад. П. А. Тутковського. Там є багато чудових географічно-художніх оповідань. Чи не краще було-б, змалюючи український степ, замість уривків з Чехова подати Панаса Мирного, Куліша.

Так само, замість статті І. Буніна «Святі гори на Донці» з монастирським двором та прочанами краще було-б подати статті, що змалювали-б фабрично-заводську степову Україну. («У шахті»—Черкасенка, «Під землею»—Загірньої й іншої).

Зовсім треба викинути статтю проф. О. Краснова «Перше знайомство російського мандрівника з Україною», бо це опис «Малороссии», де «ленивий хахол» говорить «російською мовою, переинакшивши трохи на свій лад та переставивши наголоси». (Напр., «тополя» тут, цеб-то «в Малороссии», жіночого роду, хоч в Росії це слово чоловічого роду, а «у відмінах припускаються такі вільності, що не передбачає їх ніяка граматика»—очевидно, російська).

Далі говориться в статті про «людей третього класу», себ-то «мужичков», яких не можна зворушити навіть щедрою обіцянкою «на чай», а також приводяться де-які й інші нісенітніці. Сором містити зараз у читанці таку статтю. Взагалі-ж, що до самої читанки, її треба уважно переробити, серйозно (а не тільки для того, щоб одержати гонорар) до неї поставившись. На наш погляд, такі читанки найкраще складати колективно після відповідних рефератів на педагогічних конференціях.

Н. Дубняк.

Червоні зорі. Читанка. Рік третій. Наукпедкомом НКО ухвалено до вжитку в уст. соцвиху. Упорядкував М. Сулима. ДВУ. К. 1924. Стор. 296. Мал. 153. Накл. 25.000

Безумовно, що з низки читанок Лубенця (обох радян. видань), «Веселки» Ченігі—Червоні зорі найкраща, але це не значить, що вона вже є гарна взагалі. В ній так само є не мало хиб, які ми віднесемо на рахунок її впорядчика та видавництва.

З передмови («До вчителя»), що її цілком помилково видруковано на обкладинці,—видно, які завдання становив упорядчик до читанки: 1) радянський зміст і настрої. Це допіру виконано і ми бачимо дійсно природні, щирі оповідання, поезії, нариси з історії революц. руху, життєписи діячів, все це до діла, не глушить юнака, не є «лубочна радянська», що помітно у Ченігі, Лубенця; 2) дотримати комплексного методу—тут дійсно читанка не відповідає завданню (це бачить і впорядчик, хоча від цього не легше вчителів!). Читанку побито на теми: 1) школа, наука, книжка, товариство, Ленінці, 2) осінь, природа, праця, 3) Жовтневе свято, радянська держава, армія, 4) зима, холодні краї, колядки, 5) пролетарські свята, 6) весна, річка, рослини, птахи, селянські роботи, 7) 1 травня, 8) літо, природа, жнива, 9) степ, ліс, вода, гроза, повітря, людська культура.

Де-які теми досить штучно зв'язано; дотримуючись такого ладу, можна буде «нагнати» скуки на дітей, позбавити інтересу. Самий матеріал читанки місцями надто старий, сучасної літератури майже не зачеплено (крім 6 поезій, 3 оповідань «Плужан»), упорядчик більше використав творчість Олеса (22 поезії), Чупринки (13 поезій), старих поетів: Чернявського, Вороного, Грінченка (коло 20 поезій). Це «зловживання» поетами групи 1905 р., або із школи «мистецтво для мистецтва» справляє в 1924 (а читанка буде і в 1926 році в ужитку!) вражіння негарне, надає затхлий відтінок. Проза значно є свіжіша, сучасна, як скажемо—із часописа «Юний Спартак».

Старим відгонить (за Русовою!) замітка про УСРР (ст. 60), про повітря (282). Видавництво винне в гидких малюнках, бо поруч з гарними, виразними, уміщати такі, як ось на стор. 20, 45, 47, 44, 51, 59, 151, 185, 267 і т. инш.—просто не личить такій організації, як Дер. Вид. Укр.

Друк досить читкий, папер цупкий і хіба лишень не можна обійти мовчанкою инакший правопис, ані-ж маємо взагалі, але це така звичка киян—неодмінно—по-своєму.

Все ж, які б не були хиби—читанка, повторяємо, є кращою від інших подібних «псевдо-паліативних збірок».

То справа инша—доки наша школа буде користуватися схоластичними «хрестоматіями»—цим гидким нащадством педагогіки буржуазного ладу. Але для сьогоднішньої читанки, як така—свою мету і завдання виконує.

Мих. Маруси.

Акад. С. Єфремов. Карпенко-Карий. (Ів. К. Тобілевич). Критично-біографічний нарис. Вид-цтво «Сорабкоп». К. 1924, 80. Стор. 115.

Книжка акад. С. Єфремова складається з п'яти розділів: I. Проти хвилі. II. «І де ти такий взявся?» III. У царстві експлуатації та наживи. IV. Оборотна сторона медалі. V. Письменник і артист. Коли порівняємо її з давнішою брошурою про Карпенка-Карого того ж автора (К. 1908, мал. 8, стор. 83), то зовсім новими тут будуть перший розділ та друга половина другого. Отже про них і треба насамперед сказати.

В першій розділі автор дає біографію Карпенка-Карого (1845—1907) переважно на основі статті «Життя Івана Тобілевича», що її друкувала дружина небіжчика С. В. Тобілевича в «Літературно-Науковому Віснику» протягом 1912—1913 років та не докінчила друком. Ці спомини такої близької людини дають чимало дуже цінного матеріалу. Доповнюються вони то споминами самого автора, то уривками з листів до нього та до инших осіб К.-Карого ж. Цікаві можуть бути листи його до Є. Чикаленка, його інтимного приятеля, про які лише згадає автор. Про батьків К.-Карого С. Єфремов розказує так автор «Мартина Борулі» й сам походив з «шляхти», знав добре її побут і духове обличчя й у своїй комедії використав навіть традиції свого роду. Помилка в призвищі (Тобілевич замість Тобілевич) сталось причиною до трагедії й у батька К.-Карого, так само, як і в Мартина Борулі. Коли син читав батькові цю нову свою п'єсу, то старий мовчки вислухав її, нічого не сказав і тільки покивав на Івана Карповича пальцем. Видко, старий ще раз пережив драму свого життя... А от ще одна риса цікава для автора «Суєти». Служивши в Єлисаветграді в 1870-тих роках секретарем поліції, Ів. Тобілевич що-року, саме в косовицю та жнива, брав одпусту й виїжджав на село. Недалеко Єлисаветграду дружина його мала шматок землі, де Тобілевич провадили маленьке хазяйство. Ціле літо Ів. К.—вич процював коло землі, як справжній робітник, ходив за плугом, косив і справляв усі роботи в господарстві,—і робив це не як дилетант, а як звичайний хлібороб: косар із його був, напр., надивовижу навіть для сусідів-селян. Для самого Тобілевича оті щорічні переїзди «на заробітки» не були тільки інтелігентською забавкою, бо він мріяв, дослужившись пенсії, зовсім таки й назавжди осістись на землі і вже заздалегідь привчав себе до тяжкої праці хлібороба.

На основі біографічного матеріалу автор в другому розділі говорить вже про генезу, походження творів К.-Карого. Життєпис його з'являється тут головним джерелом для дослідника. Цілу низку п'єс написано з оповіданнів батька або з родинних переказів: «Батькова казка», «Підпанки», «Чумаки», «Мартин Боруля». Джерело иншої низки п'єс вказує дружина небіжчика серед сільських знайомих автора. «Тут був «розумний» і «дурень»,—каже вона,—Цокуль і Харитина, Калитка і Копач, Свекруха й безталанна Софія—отже маємо знов цілу низку п'єс («Розумний і дурень», «Наймичка», «Сто тисяч», «Безталанна»), яких джерело одкривається з цього посвідчення. Але до них треба було б додати і «Бурлаку», і «Хазяїна», і «Суєту», і «Житейське море», і «По-над Дніпром», які з того ж самого взяли джерела й показують це

самим своїм змістом. Лишаються історичні п'єси, яких джерелом була то пісня («Бондарівна», «Сава Чалий», «Лиха іскра»), то історичний переказ («Паливода XVIII століття» з анекдотів про Потоцького), то докладно відомий історичний документ («Гандзя»).

Інша річ, каже автор, що до літературної манери, що до способів обробки художнього матеріалу. Тут справді був К.-Карий залежний од тих зразків, які давала попередня українська драматична література та сучасна російська в особі найбільшого її тоді заступника Островського. Український письменник з погляду літературної манери був дійсно учнем Островського і належить до його школи, але таким учнем, що засвоїв дух, а не тільки мертву літеру починателя своєї літературної школи. У виборі сюжетів, у художній обробці їх К.-Карий був безперечно самостійним.

Зміст розділів III—V відомий з давнішої праці. К.-Карий повернув на новий шлях українське драматичне письменство й підвів під нього тривкі підвалини соціальної драми. Автор, за його п'єсами, дає нам малюнки з царства експлуатації та наживи, а потім показує й оборотні бік медалі, тобто героїчні типи в тих же п'єсах. До великого запасу емпіричних спостережень і до артистичної їх комбінації, каже автор, не прийшов на допомогу такий само багатий запас ідейно-теоретичного надбання—і К.-Карий заплутався в клубку прикрих суперечностей. Кінчається книжка характеристикою його як письменника і артиста, де говориться про психологічні проблеми в його п'єсах, про п'єси історичні, про його художні образи і т. п.,—та про нього як артиста.

В додаткові маємо атестат К.-Карого, виданий йому при звільненні від служби 1883 року, лист його та уривок з щоденника.

Книжку прикрашує вісім портретів К.-Карого різних років та в різних ролях.

П. Тих—ий.

Петро Панч. «По-за життям». Сім оповідань. (Із творів спілки селянських письменників «Плуг»). В-во «Шлях Освіти». Харків, 1924, 8^о, стор. 40.

По-перше, цілком невірна назва... Треба було: по-за нашим життям, то-що Переказано низочку соковитих життєвих анекдотів, з духовного побуту здебільшого.

Переказано трохи шаржовано, а проте дуже зі смаком. Тільки протиставляти дяконовій копіїчці переможний рокіт оркестру—в закінченні першого оповідання—якось чи вже знадто сміливий ефект чи просто ефект традиційно-зайвий.

Проте в життя буває саме так. Дякон та Інтернаціонал, як теза й антитеза (без можливості синтези...).

Цікаво порівнює своїх героїв автор: «він (дякон) дивився розгубно на клаптик паперу, як зблудла собака на голу площу... У голові повзали, у голові пищали сліпими цуценятами думки і тхнула собачою шерстю мокра долівка».

Не хочуть зробити дякона батюшкою... Бідний дякон... Бідна його матушка, що попереду «сюрбала свої сльози». Не дурно так у відповідних колах, ще за часів Керенського, піклувались участю «духовного пролетаріату»!

Цілком уже здивував мене автор, віднесши навіть «перекупок» по-за межі життя.

А взагалі чомусь дуже жалко робиться, мені особисто принаймні, бідних героїв цих дуже гумористичних оповідань. Іноді це ж просто зворушує... «Перекупки вже потрошили якусь бабу, розриваючи курчат. Баба сиділа на возі, як квочка, і охала:

«Ох, лишенько, ох, голубоньки... де-ж ви півника вже поділи... то-ж моє багатство!...». Рецензентові лишилось би згадати про Гоголівський (український) сміх крізь сльози чи сльози крізь сміх і, за прикладом Пушкіна, загадати:

«Боже, яка сумна наша Україна!...».

Але було вже сказано: «Мій рідний край такий веселий, мій рідний край такий сумний...».

Коли про цей рідний край починає розповідати зі своїм знанням побуту Петро Панч, то чомусь пригадуєш безапеляційні слова великого блудослова В. Розанова—«никакой человек не достоин похвалы, каждый человек достоин только жалости»...

Але «жаліти» не треба, треба сміятись—просто в безоцадні очі правди про людину, яко про таку. Так само сміється, значно абстрактніший од Петра Панча, Остап Вишня. Взагалі сумний український гумор є такий.

Ми живемо ще «в царстві необхідности».

Але напередодні царства волі.

... Лірика.

І. Дніпровський. Плуг. В-во «Шлях Освіти». Харків—1924.

В діалектичній зміні літературних напрямків минулого, в їхньому постійному хитанню від ідеалістичного до матеріалістичного світопереживання і, так кажучи, світовисловлення, за останні часи висунувся дуже наперед, принаймні художньо, напрям, що, засвоївши собі формалістичні придбання символізму, в широкому розумінні, почав у його зовнішні модерністичні рами вкладати цілком одмінний, конкретний зміст. В Росії напрямом цей придбав наймення акмеїзму, але виливався й по-за межі дисциплінованої течії з певним назвиськом. На Україні напрямом такий, як виявилось, існує, при чому його плутано з нео-класицизмом, так званим—до того ж.

Дійсність з'ясувала, що цей напрямом винайшов цілком своєрідні і трохи що не єдино влучні засоби до засвоєння конкретної революційної дійсності. Два ймення: Вл. Нарбут і Н. Тихонів досить виправдують наведене твердження. Проте напрямом навіть червоного акмеїзму залишився малопопулярним і дуже мало зрозумілим для широких кол і письменницького товариства.

Його інтуїтивно схоплювали читаючи, іноді захоплювались своєрідною свіжістю відчуження дійсності в ньому та й по всьому.

Основа організаційна, часто цілком свідомо лінія художньої творчості авторів, що сюди підходять, лишилась проте нез'ясованою.

Дуже шкода, бо художні наслідки червоного акмеїзму принципово цікаві. Він дав змогу поетові бути сучасним, не гублячи твердого кістяка організованого твору.

Поема Дніпровського, як і ліричні уривки І. Кулика, провадять що-йно зазначені принципи.

А критика бачить наслідки: «свіжа, природня мова, справжній дядьківський їдучий гумор, теплий хороший тон», з одного боку, а з другого—«тонкі рими, добірні асонанси. стилі. подекуди блискучі формули образні, з'ясовуючи ці всі з'явіща «стилізацією». Мовляв,—«це річ не народня, а для народу».

Проте автор «чи не відшукав самого себе».

Цітавано передмову до книжки, писану Йогансеном. Додавати, хоча б і дуже хороші, передмови до, хоча б і гірших, віршів, як відомо, не треба...

Еволюція матеріалізованого символізму йде у Дніпровського в бік патетичної гумористики. Стиль (як ще, здається, невідомо) вироблений спеціально в сучасній і революційній українській літературі. Патетичну пародію дав колись Гнат Михайличенко в «Блакитному романі». До загалом витриманого стилю приєднуються в «Плузі» де-які шаблонізуючі його своєрідність впливи—прикінці, особливо.

Але такі випадкові у Дніпровського вирази, як

— Співає бунт. Блестять серпи.

Од молотків каскад симфоній—

тільки зайвого разу доводять, що він мав певну рацію шукати свого стилю в цілком іншому напрямкові.

От патетична гумористика (зразок) у «Плузі» Промовець.

— Так і так... і почав, і почав...

Немов шкворинь шкварчала промова.

Що не вмів те руками, очами,

Пив воду і носом шморгав.

Або ще виразніше—виставка:

Ізби... хати... і саклі... і юрти...

Дьоготь... Глечики... Вишивки... Шкури!..

Свині, гуси... картопля... конопля

А воли мої сірі і бурі

Мовчки сіно пахучеє лопають.

Од південних вітрів аж до криг:

Лосі, олені, страуси, лані!

Ех, ви рими, покірні рими,

Чи сміятись, чи плакати з вами.

І хахол, і хахол тут з волами!

«Співучі яруги»—то є мемуарна лірика, за-для якої авторові трохи бракує сосюрівської співучости...

«Загуділи над Кам'янцем фуги,

Загуділи і дули, і дули.

І здвеніли й співали яруги

І ревіли корови: кому-уна».

Теж бачимо—патос і глум з'єднано з дуже своєрідними наслідками.

Порівнюючи книжку з попередньою («Донбас»), констатуємо підвищення поетичної техніки та значно більшу художню сміливість на рахунок знищення драматизму, принаймні особистого.

М. Доленго.

Ів. Павленко—«Квіти життя». Оповідання. Вид. «Шлях Освіти». Хр. 1924. 32 стор., накл. 5.000.

Яке сильне враження можна зробити на читача малим оповіданням з таким малим здавалося б змістом! Довго після читання наче бачиш постать Васька, разом з ним перериваєш «життя», коли це можна назвати так, бо це теж—боротьба за існування.

Васька—«пацан»—термін цей відомий всюди—це безпритульна дитина, без батька, матери, мандрує по світу, відстоюючи і своє право на певне місце на землі.

Сотні, тисячі верстов проїзжає пацан по залізниці, йому знайомі десятки великих міст, він знає свою «географію».

Пацан Васька під вагоном доїзжає з Одеси до Кременчука. Діється це в голодний рік, коли скрізь повно було голодаючих.

В Кременчуці Васька бродить по базару, краде паляницю, дядько, власник паляниці—з ломакою догоняє і вбиває дитину. Натовп скаженіє від такої прояви жорстокості куркуля, починає його бити, доки дядько не втікає. Помалу—юрба, що оточувала забитого хлопця, розсходиться. «...А маленьке тіло лежало на краю базарного майдану. Із-під кущини визирали, чудно побілівши від людської злості і байдужості, Василеві ноги...».

Автор влучно назвав оповідання «Квіти життя»—бо діти, це стара істина, є надії на майбутнє громадянства, втіха і радість людей.

Автор чудесно сконцентрував увагу читача, зміцнив своє оповідання контрастами відношення людей до голодних і самих голодних між собою.

Все оповідання цілком витримане в художності, реалізмі, настроях. Автор добре володіє пером, багато бачив і головне—добре аналізував та синтезував те, що бачив.

Слабі місця в оповіданні—розмова Васька з дорослим босяком (стор. 26), вона мало реальна, надто штучна, друге слабе місце, дуже вже автор розтяг хвилювання Васька перед крадіжкою.

Книжка безумовно цікава, заслуговує допущення і в шкільні бібліотеки. Бажано було б бачити друге видання, з малюнками, де-якими поясненнями—виключно для бібліотек дитячих і юнацьких.

Мих. Биковець.

Гор. Коцюба. На межі. Чотири новели. Бібліотека селянина. Хр. 1924, стор. 34, накл. 7000.

Революція захитала світ, розбудила людей і поставила перед ними питання—хто вони й де вони. І вся сила та краса революції жовтневої в тому й полягає, що мільйони зрозуміли суть цього питання, перейшли між у, що відокремлювала їх від іншого світу—життя, шалено кинулися в бій, в водоворот. Вони падали та знову вставали, йшли повні радості й бажання.

Автор взяв чотири різних момента людського життя—переважно з сільського побуту—і в кожному з них свою головну тему висвітлив инакше.

На межі—подано настрої й балачки мійської юрби перед наступом на місто білої армії. Робітник Мотузка виряжається на фронт. Він межу свою перейшов, хоч як не пускає на фронт його жінка. Ось робітничий батальйон в поході... Ось на позиції уже. Ранений Мотузка стає непритомним і в бреду бачить краєвид майбутнього того. з-за якого що-йно бився. Все дивує його, особливо гасло «кожному, скільки треба», Радіє Мотузка цьому новому життю—«недарма, значить, сиділи в ярках». Скоро він очувався, побачив, що лежить на вузліссі, поранений. Зачинався ранок.

«У Байраку»—новела з життя сільської вчительки. Твір просякнений безнадійним сумом—«кому повідаю тугу свою?»—каже вчителька Ніна Михайлівна. Десь була революція, кипить і нині життя, а в байраці—одноманітно день зміняє день. Осінь, зима, весна і знову осінь. Зіма. Вчителька працює в сільраді, але й там той густий сон—туман. Малюнок села, його головного ворога—відірваності від міста, від поступу—взагалі життя—чудовий.

«Мати»—робить надзвичайне вражіння. У старої Козарівни-удовиці був син. Одної ночі донці-білі забирають його і за селом забивають. Мати ридає, бродить, чекає сина.

Остання новела «У незнаній світ» показує, як людина переходить межу, «рве з оточенням сонливим і йде кудись, в далекий, невідомий світ. Це—хлопець Сашко, що виріс в одвічно-спокійних хуторах, наслухався дідових оповідань, був несхожий на інших хлопців. З революцією дійшли нові думки, слова і до глухих хуторів. Почув і Сашко. «Годі тут сидіти!»—вирішає він і з паляницею за плечима йде з хутора, доки «метелиця не розійдеться».

Без сумніву, книжка викличе в читача силу думок, розбуркає, стурбує його. Коли новела «У Байраку» сама по собі справляє неприємне, надто важке вражіння—в збірникові цьому, поруч з іншими новелами—вона до діла, на місці.

Мих. Биковець.

Петро Карманський. Між рідними в південній Америці. Видавництво «Чайка». Київ. Відень. Львів. 211+(1) стор. in 8^о.

Книжка перейнята трохи взоруючим, але провінційально святим галицьким патріотизмом, завдяки якому автор щиро не бачить суперечок соціальних між сварками національними. Але книжка дуже цікава своєю екзотичною темою та надзвичайною свіжістю вражіння, уявляючи з себе щоденник українця-мандрівника протягом усього 1922-го року. Переказувати зміст її немає змоги, але книжку можна зрекомендувати не тільки, як цікаве белетристичне читання, але і як гідний певної уваги матер'ял що до вивчення української колонізації. Додана при книжці символістична передмова Ан. Крушельницького тільки трохи псує загальне вражіння од надзвичайної простоти стилю Карманського. П. Карманський одвідував українські оселі по Бразилії, Парані та інших південноамериканських країнах, головним чином у першій, сконстатувавши між іншим, що нечисленне та бідне українське населення Південної Америки йде на значно більш порівнюючи жертви в національній справі, ніж багатше й численніше північно-американське. Мрією автора було створення українського виховального інституту, кооперативної гуртівні та земельного банку в Бразилії...

В книжці є де-кілька віршів з описами Бразилійської природи.

М. Доленго.

М. Калинович. Шляхи новітньої французької поезії. Вид-во «Слово», Київ 1924, стор. 115.

Чепурна книжка М. Калиновича—видання товариства «Слово»—це цільний здобуток нашої незначної критичної літератури про західних письменників. У цій книжці український читач вперше зазнайомлюється з історією французької лірики останніх двадцятих років зі сторінок, розгорнутих рукою критика—тонкого митця й ґрунтовного знавця справи. Такої книжки не має в своєму розпорядженні й російський читач, значно од нас багатший на статті, огляди й переклади французької поезії. Бо ж сторінки, присвячені В. Брюсовим в його «Французьких ліриках 20-го віку» (останнє видання в збірнику творів, том 19, вид-во «Сирин»—1913), добі освітлених М. Калиновичем, зараз вже й застаріли й мають значіння не так критичного огляду, як бібліографічного переліку. Інші ж статті й замітки розкидані по часописах і розшукати їх зараз важко. М. Калинович використав їх і, володіючи українською мовою, російський читач знайде в його книжці найцінніше з цих статтів.

Книжка складається з чотирьох розділів і проектувалася спочатку як вступна стаття до збірки французької лірики 20-го віку в українських перекладах, збірки, що випадково не побачила світу. Перший розділ—«Штучний рай»—це, так би мовити, вступ, прегарно написаний в тоні імпресіоністської критики,—росповідає про поетів, прикутих душею до минулого, про попередників нової доби французької лірики, що розпочинається в 20-му віці. Другий розділ дає характеристику фундатора нової наукової поезії—Рене Гіля. Третя—«В шуканнях нової віри»—знайомить читача з різноманітними літературними школами і течіями першого десятиріччя нашого віку і подає короткі відомості про поетів езотеризму (Шюре), натуризму (Сен-Жорж де-Буельє) та його розгалуження, про раціоналізм Ш. Морра, гуманізм Грега, інтегралізм А. Лакюзона, про епігонів, символізм 20-го віку, то-що. Останній—основний в книжці—розділ присвячений поетам «Абатства»—Аркосу, Дюамелю, Месеро, Вільдраку, Барзену, Жюлю Ромену, та іншим. Автор викладає тут сутність їхніх літературних маніфестів, охарактеризовує групу в цілому і окремих її представників, переповідає основні мотиви їхніх творів, наводить також уривки з них у віршованих

перекладах на українську мову О. Бургардта. В своїй передмові автор надіється, що ймення «колишніх абеістів» стануть для нашого молодого покоління такими ж рідними, якими для старшої генерації в нас були славновісні наймення Бодлера, Верлена, Меларме.

Звичайно, що М. Калинович зробив усе можливе для того, щоб зблизити наших читачів із згаданими вище поетами. Поети, об'єднані з де-якого часу під випадковим назвиськом «Абатства» і які пізніше називали себе то «динамістами» то «унанімістами» можуть бути близькими для нашого читача вже хоч би тому, що в сучасній українській ліриці зовсім незалежно від них згучать рідні їм ноти. Українські лірики, як і їхні французькі товариші, переживали вплив У. Уйтмена, наші поети, так само, як і вони, заспівали своєї «Молодої Легенди» замість старої, прославленої протязом віку поетами минулого (стор. 73); і вони хочуть бути виразниками почуттів мас, колективів,—а не вузького кола особистих переживань. Вони так само прагнуть скинути з себе порох віків і промовляти в імені сучасності, дорівнятися сучасному науковому світоглядові, побудувати нове світосприймання для людей нового віку... Аналогія цікава хоч би тим, що до появи книги М. Калиновича ймення Р. Аркоса, Дюамеля, Жюля Ромена майже зовсім не відомі були ні українському читачеві, ani й українському поетові.

Книга Калиновича захоплює читача. З окремими місцями її можна не погодитися, але ж це не зменшує вартості її. Так, напр., мені здається, що автор, вкупі з російськими критиками (хоч би з В. Я. Брюсовим) занадто переоцінює роль Рене Гіля—письменника, з великими претензіями і малими для того даними. Автор зазначає сам, що «треба чималою напруженню думки, щоб перемогти всі ці труднощі гієратичної мови (Рене Гіля), і наслідком цього поезію Гіля повинно визнати позбавленою тих прикмет, які могли забезпечити їй всенародність» (стор. 28). На мою думку, це дуже обережно сказано. «Твір» Рене Гіля—це широко розумовий твір, що більше компромітує авторову теорію—ані-ж ілюструє її. Сам Рене Гіль вважає «наукову поезію» своїм геніальним винаходом і годен вести від себе мало не всіх значних французьких ліриків 20-го віку і серед своїх учнів згадує навіть Вергарна, що лише всміхався з приводу такої слабости теоретика наукової поезії. Та й сама ця «наукова поезія»—в якій мірі завдячує вона своєю появою Рене Гілю? Розмови про неї почалися значно раніше тої доби, з якої розпочинає свій начерк М. Калинович. Такий стараний історик, як він, зробив не зовсім справедливо, проминувши цих численних попередників Рене Гіля та інших представників «наукової поезії» і поезії «сучасності», яких здибуємо в французькій ліриці за багато часу до наших днів. Чи не був вже таким, прим., Максим Дюкан—не так як автор посереднього збірника «*Chants modernes*», як автор передмови до цього збірника, в якій виголошував він кінець старого світу й старої поезії, що перебувала в сутинні наївного неучтва. Час, казав він, заспівати поетам про майбутнє, повернутися до сучасності. «Серед нас пролунали промови сміливих новаторів, що підготовлювали майбутнє; ми чули Сен Симона, Фур'є, Овена та інших... і продовжуємо далі складати трагедії про Уліс!» Треба писати вірші про працю, про поступ, про великі винаходи, про телеграф, локомотив, газ—про всі чудеса сучасної індустрії, що варті чудес античної міфології, що захопила поетів.

Така ж тенденція до сучасності, науковості, хоч і менше наївна, помітна й у Леконта де-Ліля. М. Калинович немов би то забуває про передмову провідаря парнаської школи до його «Античних поем» (1852)—передмову, що проводить уперту думку про поетову потребу виступати озброєному науковими знаннями. («Мистецтво й наука, так довго роз'єднані..., мусять прагнути до тісного єднання, коли не до злиття одно з одним»). Лекон де-Ліль—один з недоцінених ще «поетів думки»—здійснював такий заповіт у своїй творчості. Три томи його «Поем»—це низка наочних малюнків до еволюційної теорії в історії релігії і до еволюційної ж теорії єдності видів природи. Недарма ж в числі його прибічників здибуємо ми такого поета, як Сюлі-Прюдема (що згодом, правда, відійшов од «Парнасу»); недарма ж навіть у артиста чистої води—Ередіа «*beau coup de science et beaucoup de rêve*» («багато науки й багато мрії»)—як висловлювався Жюль Леметр.

Так само не дуже задовольнив мене другий начерк М. Калиновича «В шуканнях нової віри». Що правда, автор мав нелегке завдання якось-то систематизувати літературні «течії», що виникали що-року, частіше ані-ж гриби по дощеві. Поділ вийшов би занадто вже дрібним: різноманітність картини шкодить. Та все ж ця картина у М. Калиновича не повна—в ній не знайшлося відповідного місця для неокласицизму й романської школи Мореаса, в ній немає Клоделя—лірика, автора таких, приміром, збірок, як «*Corona beniguitatis anni Dei*» (4-е видання року 1915), немає, прим., А. Гільбо

з його динамічною школою, немає представників різних «ренесансів», то-що. Та справа не в цих прогалинах: хіба, мабуть, в тому, що в цьому саме розділі треба було б, на мою думку, тісніше зв'язати літературні угруповання з угрупованнями суспільними. Звідси зовсім не слідує, що я вимагаю від автора вжитку того спрощеного методу, що в нашому учбовому житті безпідставно зветься «марксовським». Але ж зрозуміло, що де-які з літературних маніфестів початку 20-го віку—це зовсім не специфічно літературні програми. Із згаданих М. Калиновичем теоретиків дуже типовою в цьому відношенні фігурою є, прим., прихильник «регіоналізму» Шарль Мора, учень Мориса Барреса, переконаний націоналіст, ворог демократії і пристрасний прихильник відродження монархії... Єдність свідомості потрібна нам для того, щоб, звичайно, думати, але й для того, щоб діяти,—міркує він. З-під естетики визирає в нього етика—краще сказати політична ідеологія. Та хіба не вона ж панує і в езотеричних маніфестах Шюре, одного з проповідників «кельтської ідеї»? Хіба ж не на політичній же ідеології, хоч вже й на іншій, будує свою програму соціальної поезії М. Магр? Те саме треба сказати й відносно групи «абейстів». Це не випадок, що ймення Дюамеля й Жюля Ромена бачимо ми поруч з іменами інших письменників, що вкупі з А. Барбюсом заснували групу «Clarte». Але ж кілька слів про суспільну позицію старших і молодших «абейстів» під час війни ми знаходимо все ж таки у М. Калиновича (стор. 112—113).

Книжка закінчується докладною бібліографією, що купить усе, що можна було зібрати в наших умовах (стор. 114—115, до речі: я все ж таки не згодився б з кинutoю тут увагою, що в драмі Ж. Ромена «Армія в городі» — «унанізм» виявляється слабо: «ледви чи й може він загалом виявитися в драмі сильніше; що ж до переліку творів Ромена, то він не такий вичерпуючий, як перелік творів інших поетів тої ж групи), і кількома увагами загального характеру. Автор не певен, чи можна «порушити закон душевного тяжіння до того, що ми змушені вважати за людське—до тісного кола власного життя, до невеликих просторів рідної землі та до міражів минулого» (стор. 115). Звичайно, сумніви його в цей час цілком законні й заперечувати їх не доводиться. Але ж не забуваймо, що в історії світової літератури бували моменти цілковитого охоплення особистої лірики лірикою колективною. Бували часи, коли поети писали на теми з «тісного кола власного життя» лише в силу традиції для вузького ж кола читачів. Маса не потрібувала таких тем. Такою є, прим., візантійська поезія протягом довгих сторіч. Та заглядати в майбутнє європейської літератури і зокрема французької лірики справа, певно, і передчасна і некорисна. Книга М. Калиновича присвячується не майбутньому, а сучасному й недавньому минулому: і як що я й спокусився висловитися з приводу останніх її рядків—то лише тому, що повний цікавості начерк, скромно названий «конспективним нарисом»—не лише подає низку нових відомостей, але й спричиняється до міркувань про загальні питання розвитку поезії.

Проф. О. Білецький.

Ж. Мольєр. «Все не в лад». Комедія на 5 дій. Пристосував для народного театру Г. Хоткевич. Театральна бібліотека вид-ва «Рух», ч. 15, стор. 56, in 16°; **Ж. Мольєр.** «Ото ревнощі» («Зганарель»), комедія на 1 дію. Пристосував для народного театру Г. Хоткевич, театральна бібліотека вид-ва «Рух», ч. 10, стор. 21, in 16°. Харків, 1924 р.

Ми, здається, не помилилися, коли скажемо, що аж до появи оцих двох, означених угорі, переробок Г. Хоткевича, з Мольєрового доробку мали ми в перекладі на українську мову лише «Тартюф»—переклад В. Самійленка, не зле виданий т-вом «Вернигора» в Києві. Отже, розглядаючи нові видання Мольєра, мусимо ми брати на увагу не лише театральню-практичний, але й літературно-пам'ятковий бік справи.

Обидві п'єси, перероблені Хоткевичем, характерні й показні для Мольєрової творчості першого періоду. Перша п'єса—«Все не в лад» («L'etourdi ou les Contre temps»), що в російському перекладі В. Пушкарєва (СПБ. 191) зветься «Шалый, или все невпопад», належить до перших спроб Мольєрового пера. Це—епізодична комедія, що складається з кількох дрібних інтриг і своєю широко-романтичною розв'язкою дуже є характерна для модного тоді (п'єса виставлялася вперше року 1653 в Ліоні) італійського й іспанського репертуару. П'єса не цілком оригінальна, й сучасні критики—Вольтер і Біардо закидали Мольєрові запозичення з Корнеля («Брехун»), Сервантеса («La gitanilla de Madrid»), Бєрбєрі («L'Inavvertito»), то-що.

Що до сценичності, то п'єса ця матиме безперечний успіх на сцені. Зокрема, вмілий режисер зуміє надати їй де-якого класового характеру, добре окресливши ролю

служу Маскариля, що своїм влучним розумом і веселими дотепами вигідно вимальовується на фоні безглузлого буржуазного персонажу п'єси (характерно, що сучасна Мольєрові критика обурювалася тим, що Мольєр надто висунув ролі слуги Маскариля, за рахунок ролі Лелія—сина паризького буржуа).

Спрощена переробка Г. Хоткевича й проста обстановка дії широкий дають доступ комедії на нашу сцену.

Друга п'єса «Ото ревності» (*Sganarelle, ou le coccu imaginaire*), що в російському перекладі Федорова (СПБ. 1913) зветься «Сганарель, или мнимый рогоносец»—це вже пізніший твір Мольєра, написаний ним після вистави відомих «Маніриць», і виставлявся вперше в Парижі р. 1660-го, видержавши підряд 40 вистав.

П'єса змальовує фігуру паризького буржуа й пригоди його та його жінки, що ловили один одного на зраді.

Сучасна Мольєрові критика розійшлася поглядами, визначаючи вартість п'єси,—де-хто закидав їй штучність, інші нецотливість, де-хто вважав п'єсу найвлучнішим твором Мольєра, ми ж приєднаємося до погляду Ташеро, що вважав п'єсу за добрий відбиток тодішнього життя французьких буржуа, для яких усі життєві явища, а з ними й зрада жінки,—ніщо,—кажучи словами Зганареля—«Хіба в мене від зради жінки одна нога стане коротша другої, і хто це вигадав честь та всякі інші дрібниці».

Доводячи правдивість змалюваного Мольєром побуту, Е. Мартен переказує цікавий анекдот про одного буржуа, що, побачивши Зганареля у виконанні самого Мольєра, обурився—«як це так,—казав він,— що якийсь актор наважується виставити на сцені подібну до мене людину. Правду кажучи, треба було б припинити таке нахабство».

Обстановка дії проста й надається до аматорської навіть постановки.

Мова Хоткевичих переробок запашна, соковита й тому так неприємно вражають русизми, як-то—«папіньок», «поклонники», «виговір» (вимова), «ижиця», яких, що правда, небагато.

Роспочата Хоткевичем праця, безумовно, корисна й ми нетерпляче ждемо її продовження, зокрема виходу анонсової вже Шекспірової «Комедії помилок», а також радимо Хоткевичу взятися й за переклади пізніших творів Мольєра.

Тут ми вважаємо потрібним зупинити громадську увагу на показному факті швидкого розвитку приватно-кооперативної української видавничої справи, зразком якої є згадане вище видавництво «Рух».

Окрім інших своїх видань (чотири книжечки Винниченка, Хрестоматія Плевако, історіографічна брошура М. Горбаня, п'єса Мамонтова «Ave Maria» і віршована збірка Гжицького «Трембінні тони»), найбільшу свою увагу звертає видавництво «Рух» на «театральну бібліотеку» і, розпочавши її з передруку п'єс Карпенка-Карого («По-над Дніпром», «Батькова казка», «Наймичка», «Чумаки», «Лиха іскра», «Хазяїн»), Кропивницького («Глитай», Тогобочного («Борці за мрії»), переходить поволі до видання поважнішого репертуару—Винниченка З. («Молода кров», Панна Мара), Мамонтова («У тілі Катерини»), мало відомих у нас п'єс Франка («Майстер Чирняк», «Будка ч. 27», «Украдене щастя»), а випуском рецензованих нами п'єс Мольєра перекривало кордони української літератури й узялося за світову.

Не дрімають і інші приватні українські видавництва в справі видання драматичних творів, зокрема Київське «Слово», що не мало теж видало драматичних творів, що так само, як і «Рухівські» видання, дозволені до вистав Вищою Репертуарною Радою Головополітосвіти.

Пишемо ми оце рядки не так для вихваляння ініціативи приватно-кооперативних видавництв, як для того, щоб зайвий раз підкреслити факт величезного попиту на українську книжку і щоб зазначати цілковиту відсутність уваги наших радянських видавництв, і зокрема ДВУ, до щоденних потреб українського книжкового покупця.

Треба-бо, нарешті, зрозуміти, що чотирма п'єсками «Народньої Театральної Бібліотеки» Держвидавництва та двома нікчемними п'єсками «Шляху Освіти» (Певзнер «Дочекалися своїх» і Чижевський «Куркуль») ¹⁾ не можна задовольнити величезного попиту, і що індивідуалізм в справі видання української книжки, і зокрема п'єс—передає цю справу в руки приватно-кооперативних видавництв, що, вбившись в колодочки, чи не затьмарять слави ДВУ та інших наших радянських видавництв, з усіма відповідними наслідками.

С. Дз—ко.

¹⁾ Відрадне явище на убогому театральній-видавничому фоні—це, хіба, цікава „Театральна Бібліотека“ „Книгоспілки“, що за короткий час дала нашому театрові кілька нових творів українських і навіть німецьких (Увру) авторів.

Книжки, надіслані до редакції.

Квартали. Альманах перший. Видавництво «Червоний Шлях», 1924, 8^о, стор. 180.

Плуг. Літературний альманах за редакцією С. Пилипенка, збірник перший, спілка селянських письменників «Плуг». Державне видавництво України, 1924, 8^о, стор. 219.

Гарт. Альманах перший. Спілка пролетарських письменників «Гарт». Держ-видавництво України, 1924, 8^о, стор. 176.

Микола Хвильовий. Осінь. Видавництво «Червоний Шлях», Харків, 1924, 8^о, стор.

Петро Панч. По-за життям. Сім оповідань. Із творів спілки селянських письменників «Плуг». Бібліотека Селянина. Серія Красного Письменства за редакцією С. Пилипенка, № 18. Головополітосвіта. Видавництво «Шлях Освіти» при Наркомосвіті УСРР, Харків, 1924, 8^о, стор. 40.

Ол. Копиленко. Іменем Українського Народу. П'ять оповідань. Із творів спілки селянських письменників «Плуг» Бібліотека Селянина, № 17. Вид-во «Шлях Освіти», Харків, 1924, 8^о, стор.

Гордій Коцюба. На межі. Чотири новелі. Бібліотека Селянина за редакцією С. Пилипенка, № 16. Вид-во «Шлях Освіти», Харків, 1924, 8^о, стор.

І. Франко. Украдене щастя. Драма з сільського життя в 5 діях. По постанові Вищої Науково-Репертуарної Ради Головополітосвіти НКО УСРР від 20/І, 1924 р., п'єса до вистави дозволяється. Театральна бібліотека ч. 14. Кооперативне вид-во «Рух», Харків, 1924, 16^о, стор. 63.

І. Франко. Будка ч. 27. Драма в одній дії. По постанові Вищої Науково-Репертуарної Ради Головополітосвіти НКО УСРР п'єса до вистави дозволяється. Театральна бібліотека ч. 13. Кооперативне вид-во «Рух», Харків, 1924, 16^о, стор. 27.

І. Франко. Майстер Чирняк. Комедія в одній дії. По постанові Вищої Репертуарної Ради Головополітосвіти НКО п'єса до вистави дозволяється. Театральна бібліотека ч. 12. Кооперативне вид-во «Рух», 1924, 16^о, стор. 31.

Проф. Е. Г. Кагаров. Спартак, его жизнь и борьба. Изд. Всеукр. Об-ва содействия «Юному Спартаку», № 5, Харьков, 1924, 8^о, стр. 24. Цена 6 коп.

Проф. Е. С. Хотинский. Юный Химик. Собрание простых химических опытов, не требующих специальной лаборатории и доступных для юношества. Библиотека «Юного Ленинца» № 12. Изд. Всеукраинск. Об-ва содействия Юному Ленину. Харьков, 1924, 8^о, стр. 89. Цена 22 коп.

В. Лир. Ленин. Библиотека «Юного Ленинца», под редакцией Д. Лебеда, № 11. Изд. Всеукр. Об-ва содействия Юным Лениным, Харьков, 1924, 8^о, стр. 40. Цена 10 коп.

Как началась жизнь. Книга о жизни, под редакцией В. Л. Рыжкова. Библиотека «Юного Ленинца» № 9. Изд. Всеукр. Об-ва содействия Юным Лениным, Харьков, 1924, стр. 30. Цена 8 коп.

В. Лир. Парижская коммуна. Библиотека «Юного Ленинца» № 15. Изд. Всеукр. Об-ва содействия Юному Ленину, Харьков, 1924, 8^о, стр. 27. Цена 8 коп.

Парижская Коммуна. Сборник под редакцией А. Гамбарова. Изд. «Молодой рабочий», Харьков, 1924, in quarto, стр. 196.

А. Чекин-Яроцкий. Краткий очерк рабочего движения. 2-ое изд. Политграмота книжка за книжкой. Изд. «Молодой рабочий», 1924, 16^о, стр. 53.

А. Верхотурский. Прорыв южной группы. Гос. Изд. Украины, 1924, 8^о, стор. 68.

Вісник цукрової промисловости. Рік видання V-й. Березень-квітень, 1924, книга № 3—4. Видання Цукротресту. Київ, 8^о, стор. 200.

Вісник Товариства Українського Червоного Хреста, № 1. Харків, 1924, 8^о, стор. 22.

Я. Мамонтів. Веселий Хам. Драма в трьох актах, 1923. Видання «Молот». Ціна 35 центів. З друкарні «Робітник», 8^о, стор. 64.

Дем'ян Бедний. Земля обітована. Переклав П. Д. Бібліотека «Молота», ч. 2. Нью-Йорк-Відень, 1921. Друковано 10.000 примірників в друкарні «Адрія», 8^о, стор. 40.

Володимир Короленко. Беззизика. Оповідання. Авторизований переклад з передмовою Петра Дятлова. Видавництво «Культури», Нью-Йорк, 1920, 8^о, з друкарні спілки «Робітник», стор. 174.

А. Бах. Цар голод. Переклав Микола Залізняк. Ціна 35 цнт. Накладом Видавництва «Голос Правди», 1918, 8^о, стор. 90.

П. Стеценко. Нове Свято. Комедія в 1-й дії. Ціна 20 цнт., 1919. Накладом

П. Стеценка. З друкарні «Робітника», New-York, 80, стор. 28.

М. Тарновський. «Патріоти». Видання української федерації американської соціалістичної партії. Ціна 10 цнт. New-York, N. Y., U. S. of A. 1918, стор. 32.

Гумористичний календар «Молота» на рік 1922. Видавництво «Молот», з друкарні «Робітник».

Робітничий календар. Рік 1918. Накладом «Робочого Народу» і «Робітника». Вінніпес, Ман., Канада. Стор. 214.

Робітничий календар. На рік 1919. Видання української федерації американської соціалістичної партії. Зладив М. Андрейчук. З друкарні «Робітника». Ціна 50 центів.

Юлій Липперт. Історія культури в трьох нарисах зі 112 образками, переклад П. Дятлова і Хв. Мойси. Заходами і накладом: 1-шого Робітничого товариства «Злука». Торонто, Онтаріо, Канада. Нью-Йорк — Відень — Львів — Київ, 1922, 80, стор. 398. Ціна 2 доларі 50 цнт.

Д-р Богумір Шмераль. Поняття і цілі соціалізму. Соціалістична Бібліотека. Видання української федерації американської соціалістичної партії, 1918. Ціна 15 центів. З друкарні «Робітника», 160, стор. 48.

А. Голубков. Науковий утопійний соціалізм. Перек. з рос. В. Шопінський. Соціалістична Бібліотека. Вид. Укр. Фед. Амер. соціалістичної партії, 1919. Ціна 15 цнт. З друкарні «Робітника», 160, стор. 46.

В. Кавецький. Основи соціалізму. Переклав: О. Р. Соціалістична бібліотека. Вид. Укр. Фед. Амер. Соц. Парт., 1918. Ціна 25 цент. З друкарні «Робітника», 160, стор. 64.

Мих. Дурдепа. Економічні основи американського демократизму. Соціалістична бібліотека, 1919. Ціна 15 цент. З друкарні «Робітника», 160, стор. 42.

Д-р Татьяна Грігоровіч. Класова боротьба. Соціалістична бібліотека, 1919. Ціна 5 цнт. З друкарні «Робітника», 160, стор. 24.

Х. Раковський. Інтернаціоналізм і війна з додатком: Анархізм і Науковий Комунізм. З друкарні «Робітника» 1919, 160.

Н. Бухаріна. Пер. М. Андрейчук. Соціалістична бібліотека, 1919. Ціна 15 цент., 160, стор. 41.

Програма і Конституція Комуністичної партії і Української Федерації Ком. Парт. Америки. Видання У.Ф.К.П.А., 1920, 160, стор. 30.

В. Ілін (Н. Ленін). Держава і революція. Наука марксизму про державу і завдання пролетаріату в революції. Випуск I. З російського перекладу Павло Лада н. Видання У.Ф.К.П.А. Нью-Йорк, 1919, 80, стор. 170.

Фр. Енгельс. Початок Родини, приватної власності і Держави на підставі дослідів Л. Г. Моргана. Видання У.Ф.К.П.А., 1919. З друкарні «Робітника», 80, стор. 192.

Статут і тези Комуністичного інтернаціоналу, прийняті на другім Всесвітнім Конгресі 17 липня—7 серпня 1920 р., Москва, Росія. Перекл. з англійського видання К.П.А. Вид. У.Ф.К.П.А. Ціна 15 ц., 80, стор. 63.

Н. Бухарин. Програма комуністів (більшевиків). Перекл. з рос. М. Андрейчук. Видання У.Ф.К.П.А., 1919. З друкарні «Робітника», 80, стор. 128. Ціна 30 ц.

Н. Ленін. Пролетарська Революція і Ренегат Кавецький. Переклав Аркадій, 1920. Вид. У.Ф.К.П.А. Нью-Йорк, Н. И., 80, стор. 134. Ціна 100.

Антон Паннекук. Марксизм і Дарвінізм. Вид. У.Ф.К.П.А. Ціна 25 цент. 1919, 160.

Н. Каршнев. Продукція. Вид. У.Ф.К.П.А. Ціна 10 цент. Нью-Йорк, 1918, 180, стор. 32.

К. Маркс і Ф. Енгельс. Комуністичний маніфест. Вид. У.Ф.К.П.А. Ціна 25 ц. Cleveland, Оніо, U. S. A. 1918, 80, стор. 60.

М. Філіпс Прайс. Старий лад в Європі і новий лад в Росії. З англійського переклав Е. Крук. 15 цент. Вид. Ньюйоркського відділу Ком. Роб. Партії, 1919, 160, стор. 32.

Карл Радек. Розвиток соціалізму від науки до акції. З англ. переклав Е. Крук. 15 ц. Вид. Ньюйоркського відд. К.Р.П., 1919, 160, стор. 32.

С. К. Мілін. Релігія і Комунізм. Перекл. Е. Крука. Вид. Укр. Секції Роб. Партії Америки. Нью-Йорк. 1922, 80. Ціна 25 цент., стор. 61.

Михайло Дурдепа (П. О.) Радянська Україна. На яких основах і як вона будується. Вид-во «Культура», Нью-Йорк, 1920, ціна 5 цент., 80, стор. 22.

П. Бляхін. Як попитуманять нарід! Переклав Ф. Мойса. Вид-во «Культура», Нью-Йорк, 1921, ціна 50 цент., 80, стор. 127.

Д. Петровський. Революція і контр-революція на Україні. Вид-во «Культура», ціна 30 цент., Нью-Йорк, 1921, 80, стор. 64.

В. Л. Карпинський. На чім боці справедливості? День радянської пропаганди (селянська бесіда в 2-х картинах). З російськ.—Олександра Шушур. Вид-во «Культура», Нью-Йорк, 1920. Ціна 5 цент., 80, стор. 22.

Г. Тена. Філософія штуки. 1 частина. Переложив Олександр Барвинський. Накладом із друкарні «Робітничого слова». Торонто, 1917, 160, ціна 50 цнт., стор. 119.

М. Ірчан. Бунтар (син революції). Драма в 3-ох діях з життя галицького пролетаріату. Вид-во «Культура», Нью-Йорк—Львів—Київ, 1922, 10.000 примірників з друкарні «Адрія» у Відні. 8°, стор. 35.

Микола Тарновський. Шляхом життя. Поезії. В-цтво «Культура», Нью-Йорк, 1921. Видано при допомозі Просвітно-Драматичного Т-ва Укр. Молодіжи, Бостон, Масс. 8°, стр. 234.

Дем'ян Бєдний. Піп Панкрат, Тітка Домна та явлена ікона в селі Коломна. Себ-то про попівський гаман та попівську совість, — душоспасення це повість. Переклад П. Д. Бібліотека «Молота», ч. 1. Нью-Йорк—Відень, 1921, 8°, стор. 24.

Др. Станіслав Дніпрянський. Загальна наука права і політики. 1 том. Прага. Накладом Укр. Університету в Празі. 1923 г., 8°, стор. 394.

Студентський Вісник. Бюлетень Центрального Союзу Українського студентства з тимчасовим осідком в Празі Ч.С.Р. Місячник. Річник 1. Ч. 1. Грудень 1923, стор. 64.

Студентський Вісник. Річник 1. Ч. 1 (2), січень, 1924, стор. 72.

Студентський Вісник. Ч. 2—3 (4), лютий—березень, 1924, стор. 105+7.

Український студент. L'etudiant Ukrainien. Орган вільної думки Українського студентства, ч. 5, грудень 1923. Рік видання II-й. Виходить у Празі, 8°, стор. 32.

Заграв. Орган незалежної думки. Львів, 1 грудня, 1923, рік 1, ч. 17, ціна 40000 мп., 8°.

Наша Правда. Видає комуністична партія Західної України. Рік IV. ч. 1 (2). Січень, 1924, Львів, 8°, стор. 74.

Літопис політики, письменства і мистецтва. Тижневий огляд під редакцією С. Томашівського. Накладом в-цта «Укр. Слово» в Берліні, кн. 1, зшиток 8 (за 23 лютого 1924 р.)

Польмя. Беларуская питімесячная часопіс літаратуры, політики, культуры, економіки і публіцистики, № 1, № 2, студзень, № 3—4, люты—сакавік, № 5—6, красавік—май. Менськ, 1923, 8°.

«Коза - Дереза». Казка з малюнками Г. Павловича. Друковано 16.000 примірників, 1921, Відень, друкарня «Адрія», 16°, стор. 12.

Ілья Еренбург. Трубка комунара. Госиздат Укр., 1924, 16°, стор. 32.

Л. Толстой. Хаджі-Мурат. Переклад Бориса Ткаченка. Держвид-во Укр., 1924, 8°, стор. 120.

Олена Сліпкова. Тернами. Постановка на 4 картини до Шевченківських роковин. Бібліотека «Молодого Ленінця» Д.В.У., 1924, 8°, ст. 24. Ціна 25 к.

Антологія української поезії в руських перекладах. Под редакцією А. Гатова і С. Пилипенко. Вступительная стаття

проф. А. Белецького. Госуд. Изд. Украины, 1924, Киев, 16°, ст. 316.

С. Васильченко. Збірка творів для дітей старшого віку. Уложила В. Череди́нченкова під редакцією М. Плевако. Рекомендовано Головоцвухом Н.К.О. для дитячих бібліотек. Держ. Вид. України, 1924, вел. 8°, ст. 124.

І. Степанов. Побожні Думки про пекло та рай, дияволів і янголів, про грішників і праведників та про те, як спасатися. Переклад з російського. Д.В.У., 1924, 8°, стор. 84.

Г. В. Коршун. Хемія щоденного життя, частина перша. Основні хемичні закони. Науково-популярна бібліотека. Переклад з російської мови за редакцією В. Мазуренка. Д.В.У., 1924, 16°, стор. 62.

Г. В. Коршун. Хемія щоденного життя, частина друга. Наука про атом. Д.В.У., 1924, 16°, стор., 80.

Кость Михайлюк. Молочарські спілки (товариства), практичний підручник для працюючих в молочарських спілках та учнів. Видання друге, цілком перероблене й доповнене. Дopusчено Методкомом Наркомосвіти, як підручник для сільсько-господ. шкіл перехідн. типу і зоотехн. профшк. Д.В.У., 1924, 8°, стор. 174.

О. Бузинний та В. Щепотьєв. Практичний підручник діловодства українською мовою. Д.В.У., 1924, 8°, стор. 84.

Джек Лондон. До Адама. Перевод с англійського З. Львовського, под редакцією С. Игната. Изд-тво «Молодой Рабочий», Харьков, 1924, 16°, ст. 154.

В. Ф. Тимофеев. Беседы по химии. 11 бесед с 50 иллюстрациями в тексте. Изд. «Молодой Рабочий», Харьков, 1924, 8°, ст. 154. 3 портретом автора.

Е. Кретеви. Сантиментальний чорт. Жарт-сатира на 3 дії з прологом. Бібліотека Книгоспілки № 25. Харків—Київ, 1923, 16°, стор. 72.

Анатоль Гак. Студенти. Комедія на 4 дії. Вищою науково-репертуальною Радою дозволено до вистав, постановою 19 жовтня 1923 р. Бібліотека «Книгоспілки», № 22, Харків—Київ, 1924 р., 16°, ст. 104. Ціна 50 к.

О. Генрі. Любовні напії. Збірка оповідань. Поперекладав Остап Вишня. «Бібліотека Книгоспілки», серія гумору й сатири № 6. Всеукр. Коопер. видавниче й торговельне т-во «Книгоспілка». Харків—1924—Київ, 16°, стор. 48. Ціна 25 к.

Книга. Журнал літератури, критики, бібліографії. № 4, 1923, грудень. Всеукр. кооп. книго-видавниче й торгов. т-во «Книгоспілка», Харків.

О. Курило. Наше письмо. Підручник для перших років навчання, частина перша. Науково-Педагогічний Комітет Наркомосвіти У.С.Р.Р. дозволив уживати в уста-

новах соціального виховання. «Книгоспілка» Харків—Київ, 1924, 8^о, стор. 56.

О. Бернашевський і Є. Звягінцев. Віки та людська праця. Частина перша. «Книгоспілка», Харків—Київ, 1924, 8^о, ст. 140.

Агроном І. В. Кузнецов. Рахівництво й відчитність у колективних господарствах. Відділом колгоспів всеукр. союзу с.-г. кооперації «Сільський Господар» ухвалено до вжитку в колективних господарствах. «Книгоспілка», Харків—Київ, 8^о, стор. 64.

И. Я. Виноградов. Руководство к ведению железно-дорожных дел в рекламационном и судебном порядке. С приложением: 1) форм разного рода заявлений, об'явлений и жалоб, 2) Устав жел. дор. СССР, 3) Под'уставных правил, изданных в дополнение к новому уставу железных дорог. «Книгоспілка», 1924, 8^о, ст. 112. Ціна 75 коп.

Як багатіти. (Розводьте свиней!). Бібліотека нового села. Збірник статтів і порад. «Книгоспілка», Харків—Київ, 1924, 8^о, стор. 42.

Молодий дослідник, науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України 1924 рік, ч. 1, січень—лютий. Редагує колегія: І. Кононів, Г. Помаленький, О. Синявський—Термінологію та наукову мову редагує термінологічне бюро С.-Г. Н.К.У. Видається за матеріальною допомогою. С.-Г. Н.К.У. Харків.

Д. А. Каплан. Птица и яйца и подготовка их к вывозу за границу. Библиотека «Внешняя торговля Украины». Популярная серия № 4. Издания Редиздата Укрвнешторга, Харьков—1924, 8^о, ст. 34.

Д. А. Каплан. Внешняя торговля и монополия внешней торговли. Библиот. «Внешняя торг. Украины», № 1. Изд. Редизд. Укрвнешторга. Харьков—1924, 8^о, стор. 38.

С. Фрадков и Н. Зусманович. Щетина и подготовка ее к продаже. Библ. «Внуткр», № 3, под редакцией Д. А. Каплана. Изд. Редизд. Укрвнешторга, Харьков—1924, 8^о, стор. 24.

А. С. Векслерик. Хлеб и как его готовить к вывозу за границу. Библиотека «Внешторгу» № 2. Редактировал и популяризировал Д. А. Каплан. Изд. Редизд. Укрвнешторга. Харьков—1924, 8^о, стор. 28.

Сільський Господар. Двохтижн. бюлетень ч. 1—2, 3—4, 5—6. Харків, 1924.

Сільсько Господарський Пролетар. Місячник. № 2, 3.—Харків, 1924.

Вісник сільсько-господарської науки. Том III. Випуск 1—2. 1924 рік, січень—лютий. Редагують: доц. А. Терниченко та проф. О. Яната. Термінологію та наукову мову редагує Термінологічне Бюро С.-Г. Н.К.У. Редакційно-видавниче Бюро С.-Г. Наукового Комітету України. Харків—Київ, 1924, 8^о.

Молодий дослідник. Науковий журнал молодих дослідників сільського господарства України. 1924 рік, ч. 2, березень—квітень.

Студент Революції. Громадсько-політичний літературно-науковий місячник студентства України, № 1—2 (11—12). Вид-во «Шлях Освіти», Харків, 1924. «Молот». Ілюстрований сатирично-гумористичний часопис за 1921 і за 1922 рік, in quarto. «Молот», № 9, мая 1, 1922.

Р. Середа. Діти революції. П'єса в трьох діях. З життя галицької сільської бідноти. Накладом Видавництва «Молот», ціна 20 центів, Нью Йорк, Н. Й. 1923, 8^о, ст. 30.

Знаття. Щотижневий популярно-науковий і громадський журнал № 8.

Робітничий Вісник. Популярно-науковий місячник. Видає Екзекутивний Комітет Укр. Ф.К.П.А. New-York, № 4. Рік 1, 1919, №№ 1, 2, 3.

Робітничий голос. Офіційний орган Українського Організаційного Комітету Соціалістичної Робітничої Партії Америки. Акроп. Огайо, 1924, ч. ч. 2, 3.

«Шлях Освіти»—«Путь просвещения». Педагогический журнал. Теория просвещения, методология, просветительная практика, быт. Март—№ 3, апрель—май—№ 4—5, 1924. Год издания третий, Харьков.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ЩОТИЖНЕВИЙ НАУКОВО-ПОПУ-
ЛЯРНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ЖУРНАЛ

„ЗНАННЯ“

МЕТА ЖУРНАЛУ — ДАТИ ШИРОКИМ РОБІТНИЧЕ-СЕЛЯНСЬКИМ
МАСАМ У ЗРОЗУМІЛІЙ ДЛЯ НИХ ФОРМІ НАЙРІЖНОМАНІТНІШІ
ЗНАННЯ З РІЗНИХ ГАЛУЗІВ НАУКИ ТА ЖИТТЯ.

Журнал має такі розділи:

- I. Передова стаття.**
 - II. Соціально-політично-економічний.** Особливу увагу журнал віддає теорії та історії соціалізму, історії революційного руху, розвитку народного господарства й, взагалі, питанням економіки.
 - III. Історично-філологічний.** Історія культури, історія літератури, мовознавство й інші науки.
 - IV. Природа.** Фізика, хемія, астрономія, фізична географія, геологія, зоологія, ботаніка й інші науки.
 - V. Прикладні науки.** Техніка, сільське господ., медицина й инш.
 - VI. Красне письменство й сатира.**
 - VII. Огляд закордонного життя.**
 - VIII. Огляд внутрішнього життя СРСР.**
 - IX. На місцях.** Дописи й хроніка робітничо-селянського життя.
 - X. Наука й життя.** Новіші винаходи в царині різних наук Пристосування науки до життя.
 - XI. Критика й бібліографія.**
 - XII. Листування з читачами.** Запитання читачів і відповідь їм.
- В журналі беруть участь найвидатніші науково-літературні сили.**

ПЕРЕДПЛАТА:

На 1 рік—7 карб. 50 коп.; на $\frac{1}{2}$ року—4 карб.; на $\frac{1}{3}$ року—
2 карб. 75 коп.; на $\frac{1}{4}$ року—2 карб. 25 коп.; на 1 місяць—
80 коп. Ціна окремого числа 25 коп.

Передплату слати поштовим переказом, дрібні суми можна
слати поштовими марками.

**АДРЕСА: Харків, пл. Р. Люксембург, № 23,
Вид-во „Червоний Шлях“, Сектор періодичних видань.**

Вимагайте по всіх книжкових коморах,
газетних експедиціях та кіосках.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ

ОРГАН ДЕРЖАВНОЇ БІБЛОГРАФІЇ УСРР,
ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖК. ПАЛАТИ
(м. Харків, пр. Свідомости, ч. 1).

Від 1924-го року Українська Книжкова Палата розпочинає видавання періодичного бюлетеня «Літопис Українського друку», який присвячується бібліографичній реєстрації друківаних витворів, що виходять в межах УСРР. Видавання «Літопису» повинно заповнити перепуски в нормальній інформації про новини українського друку.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ, подаючи повний перелік всіх видань, що виходять в межах УСРР, негайно після їх реєстрації в Книжковій Палаті, потрібен кожному видавництву, кожній книжковій коморі, державним установам, господарчим підприємствам, політичним організаціям.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ об'єднує досягнення усіх видавництв України, від самих незначних по розміру до самих великих, від столичних до провінціальних, утворює між ними живий зв'язок, усуває втратний паралелізм в роботі, скорочує шлях книжки від виробника до споживача, збільшує товарооборот в книжковій справі.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ, як основний матеріал для ознайомлення з загальною та спеціальною літературою, з'являється необхідним підручником для клубної, шкільної та бібліотечної справи, для наукових робітників та учнів.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ, з'єднуючи в бібліографичному описові принципи наукової каталографії з принципами практичної доцільності і уміщуючи матеріал за систематичним порядком (з індексом по міжнародній системі), дає можливість кожній книгозбірні значно спростити роботу по складанню карткових каталогів.

При редакції «Літопису» існує рекламний відділ, що приймає замовлення на оголошення від видавництв, книжкових комор, редакцій газет та журналів, поліграфічних підприємств, різних установ та приватних осіб.

ТАРИФ НА ОГОЛОШЕННЯ:

1 сторінка	30 крб. — к.		1/4 сторінки	7 крб. 50 к.
1/2 "	15 крб. — к.		1 рядок нонпар.	— 25 к.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
НА ГАЗЕТУ

„ВІСТІ“

Всеукр. Центр. Викон. Ком. Рад Роб. Селянськ. і Червоно-
армійських Депутатів та Губвиконкому Харківщини.

НА УМОВАХ:

З В И Ч А Й Н А

10 місяців	6 місяців	3 місяці	1 місяць
20 карб.	12 карб. 50 к.	7 карб.	2 карб. 50 к.

Закордон на 1 місяць 2 долари.

Для партійних та професійних організацій, військових частин,
комнезамів, сельбудинків, окремих робітників, червоноармійців, неза-
можних селян, по надісланню відповідних посвідчень

10 місяців	6 місяців	3 місяці	1 місяць
10 карб. 50 к.	6 карб. 25 к.	3 карб. 50 к.	1 карб. 25 к.

Льготна передплата приймається тільки в конторі редакції.

Передплата приймається тільки з 1-го по 1-е кожного місяця.

ПЕРЕДПЛАТА й ОГолошення

приймаються в конторі редакції, держконторі оголошень «УКРАНОНС»,
вулиця К. Лібкнехта, 11, тел. 18-20, поштових конторах УСРР,
в правобережній філії газети «Вісти ВУЦВК», Київ, вул. Леніна, ч. 8,
сельбудинок, у наших уповноважених у всіх містах України й у всіх
філіях, агентствах, комісіонерствах і робочих касах Українбанку.

ОГолошення 60 копійок в червінцях (0.060 червінця) за
рядок неопарелі.

Платня за вміщення оголошення приймається в червінцях
або грошзнаках по курсу дня оплати.



„МОЛОТ“

Сатирично-гумористичний двотижневик, виходить
в Нью-Йорку 1-го і 15-го кожного місяця.

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік	\$ 2.00
На півроку	1.00
Поодинокі число	10

На Україні передплату приймає Видавництво
„Червоний Шлях“—Харків, пров. Свідомости, № 1.

„МОЛОТ“

The Ukrainian newspaper for satire and humor
published semi monthly by „MOLOT“ Co.
414 East 9-th Str., — New York, N. Y.

SUBSCRIPTION LIST:

One Year	\$2.00
Six months	1.00
Singly copy	10

Entered as second-class matter Sep. 16. 1921. at the post
office at New York, N. Y. under the of March 3, 1879.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

НА ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

„Сільсько-Господарський Пролетар“

ОРГАН УКРБЮРО ВСЕРОБІТЗЕМЛІСУ.

Журнал містить провідні статті й огляди з політичного життя й професійного руху.
Знайомить читачів з життям робітників землі та лісу на Україні та їх союзних об'єд-
нань по С.Р.С.Р. та інших країн.

Знайомить з організацією й кращими засобами господарювання в відділі „Сільське
й лісове господарство“.

Освітлює широко життя на місцях, містачи численні робітничі й селянські кореспон-
денції.

В „Літературному відділі“ дає твори найкращих сучасних пролетарських та селян-
ських письменників і зразки робітничої творчості.

Містить найголовніші розпорядження й інструкції Ц. К. і Укрбюро Всеробітземлісу
в „Офіційному відділі“.

Виходить що-місяця в розмірі 4—5 друкованих аркушів. Друкується українською
й російською мовою (мовою автора або по його бажанню).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На один місяць	25 коп. золотом	На півроку	1 карб. 30 коп. зол.
На три місяці	70 „ „	На рік	2 „ 50 „ „

Приймаються оголошення по ціні 25 крб. зол. за сторінку.

Адреса редакції: Харків, площа Рози Люксембург, «Палац Праці», к. 81,
Укрбюро Всеробітземлісу.

1924 год

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

1924 год

НА ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

ИЗД. ОДЕССКИМ ГУБЕРНСКИМ
ОТД. НАРОДНОГО ОБРАЗ.

„НАША ШКОЛА“

— 2-й ГОД ИЗДАНИЯ. —

Журнал посвящается вопросам методологии, просветительной практики, быта, политики, профессиональной жизни, школьного хозяйства и др.

ОТДЕЛЫ ЖУРНАЛА:

- | | |
|------------------------|---------------------------------------|
| 1. ОБЩИЙ | 7. БЫТОВОЙ |
| 2. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ | 8. ИНФОРМАЦИОННЫЙ |
| 3. ОПЫТЫ И НАБЛЮДЕНИЯ | 9. БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ |
| 4. ПОЛИТПРОСВЕЩЕНИЕ | 10. ШКОЛЬНОЕ ХОЗЯЙСТВО
И САНИТАРИЯ |
| 5. ПРОФОБРАЗОВАНИЕ | 11. ОФИЦИАЛЬНЫЙ |
| 6. ОТД. ПРОФЕСС. ЖИЗНИ | |

В работе журнала принимают участие ответственные работники Одесского Губотдела Народного Образования, члены Одесской Филии Всеукраинского Научно-Педагогического Комитета и, главным образом, работники просвещения периферии.

Журнал печатается в количестве 2000 экземпляров.
Объем журнала—5—6 печатных листов.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ НА ГОД, 6 И 3 МЕСЯЦА.

Подписная плата на год 9 черв. руб. — коп.

„	„	„	6 мес.	5	„	„	—	„
„	„	„	3	„	2	„	„	50
„	„	„						

При коллективной подписке не менее 20 экз. делается 10% скидка.

При годовой подписке рассрочка: При подписке—3 руб., 1-го апреля, 1-го июля и 1-го сентября по 2 рубля.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: Одесса, ул. Баранова, № 10, Губоно,
„Наша Школа“.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 1 місяць	1 карб.		на 6 місяців	6 карб.
на 2 місяці	2 »		на 12 місяців	12 »
на 3 місяці	3 »			ЗОЛОТОМ

З ДОСТАВКОЮ

Передплата для Америки 1 долар 25 центів USA, для Чехії 1 дол. USA, для решти Європи—75 центів USA, **на місяць з доставкою.**

Комплект місячника за рік 1923 (7 книжок) висилається після одержання 7 карбованців золотом.

Окреме число в роздрібному продажі 1 карб. 25 коп. золотом.

Передплата приймається грішми, причому дрібні суми можна присилати марками.

Передплачувати можна: в Головній Конторі Редакції—**Харків, пл. Рози Люксембург, буд. «Асторія», 4-ий поверх**, у всіх конторах, філіях та представництвах Українбанку, у всіх поштових конторах, по поштових переводах на адресу Контори Редакції, у всіх конторах по прийому передплати, по всіх книгарнях Книгоспілки, а також у місцевих агентствах видавництва «Червоний Шлях» і б. «Шлях Освіти», де вони маютьсся.

Закордонні передплатники мають звертатися до—Kosmos Verlag Berlin № 4, Wöhlertsstrasse, № 3.

Редакція «Червоного Шляху» залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.

Рукописи неприйнятих статей переховуються в Редакції 6 місяців і повертаються лише по присланню марок на пересилку їх рекомендованою бандеролею.

Дрібні рукописи й вірші, неприйняті до друку, не зберігаються і з приводу їх Редакція не листується.

Рукописи, на яких не зроблено помітки, вважаються безплатними.

Передрук літературного й статейного матеріалу без згоди Редакції забороняється. Хроніку дозволяється використовувати, точно зазначивши джерело.

**При Видавництві монопольне представництво В-ва «Космос»
Берлін—Нью-Йорк.**

18

Матеріальну силу можна подолати тільки матеріальною силою, але й теорія обертається в матеріальну силу, коли опановує маси.

К. МАРКС.

Книги — морська глибина;
Хто їх пізнає аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
— Дивні перли виносить.

І. ФРАНКО.

КОСМОС

УКРАЇНО-АМЕРИКАНСЬКЕ ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО

ВИЙШЛО З ДРУКУ:

1. Ю. СТЕКЛОВ. Карл Маркс, його життя й діяльність. 1922, 16⁰, 112 стор.
2. К. БОГДАНОВ. Червона Зоря (Утопія). Друге переглянute видання. Переклад Осг. Нитки, ілюстрації Ів. Бабія. 1922, 16⁰, 160 стор.
3. Проф. О. СИНЯВСЬКИЙ. Порадник української мови. 1922, 16⁰, I—IX+150 стор.
4. Б. ГОРЄВ. Матеріалізм — філософія пролетаріату. Переклад П. Де-ка за редакцією Євг. Касяненка. 1923, 16⁰, 112 стор.
5. К. МАРКС. Заробітня плата, ціна й зиск. Переклад О. Бондаренка за редакцією Т. Петренка. 1923, 16⁰, 70 стор.
6. Н. БУХАРИН. Теорія історичного матеріалізму. Авторизований переклад М. Ільїничої. 1923, 8⁰, 326 стор.
7. А. РІНИЦЬКИЙ. Тарас Шевченко в світлі епохи. Публіцистична розвідка. 1923, 8⁰, 200 стор.
8. Е. МЮГЗАМ. Юда. Робітнича драма на 5 дій. Переклад М. Йогансена за редакцією О. Нитки. 1923, 8⁰, 128 ст.
9. К. МАРКС. Злидні філософії. Пер. С. Вікула. 1923, 8⁰, — XLIV+136 стор.

ЩО-ЙНО ВИЙШЛО З ДРУКУ:

10. К. МАРКС. До критики політичної економії.
11. С. ПИЛИПЕНКО. Євангелія насу.
12. Ф. ЕНГЕЛЬС. Анти-Дюрінг.
13. Л. ТРОЦЬКИЙ. Тероризм і комунізм.
14. О. ЛУСЕМ. Комунізм. Історія. Ч. I.
15. Дж. ЛОНДОН. Залізна п'ята.

В ДРУКУ:

16. Е. ТОЛЛЕР. Машиноборці. Драма.
17. В. ШОПІНСЬКИЙ. Коли бунтуються раби. Драма.
18. Ф. ЕНГЕЛЬС. Людвік Феєрбах.
19. Ф. ЕНГЕЛЬС. Революція і контр-революція в Німеччині.
20. К. МАРКС. Горожанська війна у Франції.

ГОТУЄТЬСЯ ДО ДРУКУ:

21. Е. ГЕКЕЛЬ. Світові загадки.
22. А. БОГДАНОВ. Інженір Менні.
23. А. СІНКЛЕР. Джімі Пігінс.
24. А. СІНКЛЕР. 100⁰/₀.
25. А. СІНЛКЕР. Мене зовуть теслею.

ПРЕДСТАВНИЦТВО НА УКРАЇНІ

Видавництво „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“